

Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim

Koservimi i biodiversitetit dhe menaxhimi i shfrytëzimit të qëndrueshëm të tokës në Dragash

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Plani Zhvillimor Komunal për komunën e Dragashit 2012 – 2022 Vlerësimi Strategjik Mjedisor

Peter Bank

Florian Bemmerlein-Lux

Maria Elena Zuniga Barrientos – Menaxhere e projektit

Dragash, Kosovë nëntor 2012

Përmbajtja

PËRMBAJTJA	2
1 QASJA METODOLOGJIKE	5
1.1 PLANI ZHVILLIMOR KOMUNAL DHE ATLASI I ZHVILLIMIT TË QËNDRUESHËM.....	5
1.2 VLERËSIMI STRATEGJIK MJEDISOR.....	6
1.2.1 <i>Objektet e shqyrtimit</i>	6
1.2.2 <i>Të mirat e mbrojtura</i>	6
1.2.3 <i>Hapat e vlerësimit</i>	7
2 OBJEKTIVAT E MBROJTJES MJEDISORE	8
2.1 OBJEKTIVAT KOMBËTARE TË MBROJTJES MJEDISORE.....	8
2.2 OBJEKTIVAT E MBROJTJES AMBIENTALE TË THEMELUARA NË BASHKIMIN EVROPIAN DHE NË NIVEL NDËRKOMBËTAR.....	10
3 PËRMBLEDHJE E PZH K	12
3.1 VIZIONI PËR DRAGASHIN.....	13
3.2 PARIMET E PËRGJITHSHME DHE SYNIMET AFATGJATA TË PZH K.....	14
3.3 KORNIZA E ZHVILLIMIT HAPËSINOR.....	19
3.4 STRATEGJITË E IMPLEMENTIMIT SEKTORIAL DHE PLANET E VEPRIMIT.....	23
3.4.1 <i>Konservimi i natyrës</i>	23
3.4.2 <i>Vendbanimet</i>	25
3.4.3 <i>Ekonomia lokale</i>	26
3.4.4 <i>Rrugët dhe transporti</i>	28
3.4.5 <i>Shëndetësi dhe mbrojtje civile</i>	30
3.4.6 <i>Arsimi</i>	31
3.4.7 <i>Turizmi dhe trashëgimia kulturore</i>	32
3.4.8 <i>Bujqësi</i>	35
3.4.9 <i>Pylltari</i>	35
3.4.10 <i>Energjia</i>	36
3.4.11 <i>Menaxhimi i furnizimit me ujë dhe i ujërave të zeza</i>	38
4 ASPEKTET RELEVANTE TË GJENDJES AKTUALE TË MJEDISIT	39
4.1 TOKA.....	39
4.2 UJI.....	42
4.3 AJRI.....	47
4.4 FAKTORËT KLIMATIK.....	47
4.5 BIODIVERSITETI, PËRFSHIRË FLORËN DHE FAUNËN.....	48
4.5.1 <i>Flora dhe vegjetacioni</i>	48

4.5.2	<i>Fauna</i>	57
4.6	PEJSAZHI	63
4.7	POPULLSIA DHE SHËNDETI	66
4.8	ASETET MATERIALE.....	66
4.9	TRASHËGIMIA KULTURORE DHE NATYRORE PËRFSHIRË EDHE TRASHËGIMINË ARKITEKTURALE DHE ARKEOLOGJIKE	67
5	PROBLEMET MJEDISORE RELEVANTE PËR PKZH.....	68
5.1	ZONAT RELEVANTE PËR BE HABITAT DHE DIREKTIVËN E BE-SË PËR ZOGJTË	68
5.2	PROBLEMET EKZISTUESE.....	70
5.2.1	<i>Menaxhimi i mbeturinave të ngurta</i>	70
5.2.2	<i>Uji dhe ujërat e zeza</i>	70
6	NDIKIMET E MUNDSHME NË MJEDIS DHE TË MIRAT E MBROJTURA	71
6.1	PARA –VLERËSIMI	71
6.2	VLERËSIMI I DETAJUAR	71
6.2.1	<i>Korniza për zhvillimin hapësinor</i>	71
6.2.2	<i>Konzervimi i natyrës</i>	73
6.2.3	<i>Vendbanimet</i>	74
6.2.4	<i>Ekonomia Lokale</i>	76
6.2.5	<i>Rrugët dhe transporti</i>	78
6.2.6	<i>Shëndeti</i>	80
6.2.7	<i>Arsimimi</i>	81
6.2.8	<i>Turizmi dhe trashëgimia kulturore</i>	81
6.2.9	<i>Bujqësia</i>	83
6.2.10	<i>Pylltaria</i>	88
6.2.11	<i>Energjia</i>	89
6.2.12	<i>Ujësjellësi dhe kanalizimi</i>	91
6.2.13	<i>Marrëdhëniet</i>	94
7	MASAT E PARAPARA PËR TË PARANDALUAR, REDUKTUAR DHE SA MË SHUMË QË ËSHTË E MUNDUR, BARASPESHIMI I EFEKTEVE NEGATIVE	96
8	PËRMBLEDHJE E ARSYEVE PËR PËRZGJEDHJEN E ALTERNATIVAVE	97
9	MASAT MONITORUESE.....	98
10	PËRMBLEDHJE JO-TEKNIKE	99
11	LITERATURA	104
12	SHKURTESAT	105

Lista e figurave

FIGURA 1: ELABORIM I KOORDINUAR I PZHK DHE AZHQ.....	5
FIGURA 2: ELEMENTET E PZHK QË DUHET TË SHQYRTOHEN NË VSM	12
FIGURA 3: HARTA E KORNIZËS SË ZHVILLIMIT HAPËSINOR	20
FIGURA 4: HARTA E TOKAVE TË DRAGASHIT (AZHQ HARTA B4)	40
FIGURA 5: HARTA E EROZIONIT TË TOKËS (AZHQ HARTA A4.1).....	41
FIGURA 6: UJËNDARËSIT NË KOMUNËN E DRAGASHIT	44
FIGURA 7: VLERËSIMI I RESURSEVE NATYRORE TË UJËRAVE (AZHQ HARTA A3.1).....	46
FIGURA 8: DIAGRAMI I KLIMËS PËR DRAGASHIN.....	47
FIGURA 9: VLERËSIMI I VEGJETACIONIT DHE FLORËS (AZHQ HARTA A1.1).....	56
FIGURA 10: VLERËSIMI I FAUNËS (AZHQ HARTA A1.2).....	62
FIGURA 11: SHFRYTËZIMI I TOKAVE TË KONSOLIDUARA (AZHQ HARTA B7.2).....	65
FIGURA 12: HARTA UDHËZUESE PËR KONZERVIMIN E NATYRËS (AZHQ HARTA G1.1).....	69
FIGURA 13: UDHËZUESI PËR BUJQËSI (AZHQ HARTA G2.2)	87

Lista e tabelave

TABELA 1: LEGJISLACIONET KOMBËTARE DHE PLANET E VEPRIMIT QË DUHET TË SHQYRTOHEN	8
TABELA 2: ZONA E RIGJENERIMIT TË RESURSEVE TË UJIT PËR UJËNDARËS	42
TABELA 3: TEMPERATURA MESATARE STINORE NË DRAGASH.....	47
TABELA 4: RËNIET DHE TEMPERATURA MESATARE GJATË PERIUdhËS SË VEGJETACIONIT	48
TABELA 5: BASHKËSITË BIMORE TË IDENTIFIKUARA NË KOMUNËN E DRAGASHIT.....	49
TABELA 6: LISTA E LLOJEVE TË BIMËVE MË TË RËNDËSISHME DHE TË RREZIKUARA	52
TABELA 7: SIPËRFAQA DHE PËRQINDJA E LLOJEVE TË HABITATIT NË HARTA, TË CILAT JANË TË MBROJTURA SIPAS DIREKTIVËS SË BE_SË PËR HABITAT FLORA-FAUNA-.....	53
TABELA 8: SIPËRFAQA DHE PËRQINDJA E LLOJEVE TË VEGJETACIONIT /SHFRYTËZIMI I TOKAVE ME POTENCIAL TË LARTË PËR BIODIVERSITETIN E BIMËVE.....	54
TABELA 9: NUMRAT E SPECIEVE BIMORE TË RËNDËSISHME	54
TABELA 10: SPECIET E ZOGJËVE TË DRAGASHIT TË LISTUARA NË SHTOJCËN E DIREKTIVËS SË BE-SË PËR ZOGJTË.....	57
TABELA 11: SPECIET E FLUTURAVE TË REGJISTRUARA NË DRAGASH ME STATUSIN IUCN TË RREZIKUARA APO TË NDJESHME APO TË LISTUARA NË SHTOJCËN II APO IV TË DIREKTIVËS SË BE HABITAT	58
TABELA 12: AMFIBIET DHE SPECIET E ZVARRANIKËVE TË REGJISTRUARA NË DRAGASH ME STATUSIN IUCN, E RREZIKUAR OSE E NDJESHME NË SHTOJCA II APO IV TË DIREKTIVËS SË BE-SË HABITAT	60
TABELA 13: LLOJET E SHFRYTËZIMIT TË TOKAVE NË PELLGJET E LUMENJVE TË DRAGASHIT	63
TABELA 14: TRASHËGIMIA KULTURORE NË KOMUNËN E DRAGASHIT	67
TABELA 15: REZULTATET E PARAVLERËSIMIT TË STRATEGJIVE SEKTORIALE	71
TABELA 16: VËSHTRIM I STRATEGJIVE DHE GRUPEVE RELEVANTE TË VEPRIMEVE	99

1 Qasja metodologjike

1.1 Plani Zhvillimor Komunal dhe Atlasi i Zhvillimit të Qëndrueshëm

Përveç Planit Zhvillimor Komunal (PZhK), projekti “Konservimi i biodiversitetit dhe menaxhimi i shfrytëzimit të qëndrueshëm të tokës” ka elaboruar një Atlas të Zhvillimit të Qëndrueshëm (AZhQ) për komunën e Dragashit. AZhQ përbëhet nga katër elemente siç është paraqitur në Figura 1. Elaborimi i koordinuar i të dy dokumenteve, të PZhK dhe të AZhQ, jo vetëm se ka siguruar një shqyrtim të plotë të aspekteve mjedisore dhe të qëndrueshmërisë në përgatitje të PZhK që nga fillimi; AZhQ gjithashtu jep të dhëna themelore adekuate për ekzekutimin e Vlerësimi Strategjik Mjedisor (VSM) të PZhK. Kështu, ky proces është lehtësuar dhe vlerësimi mund të përqendrohet në çështjet thelbësore.

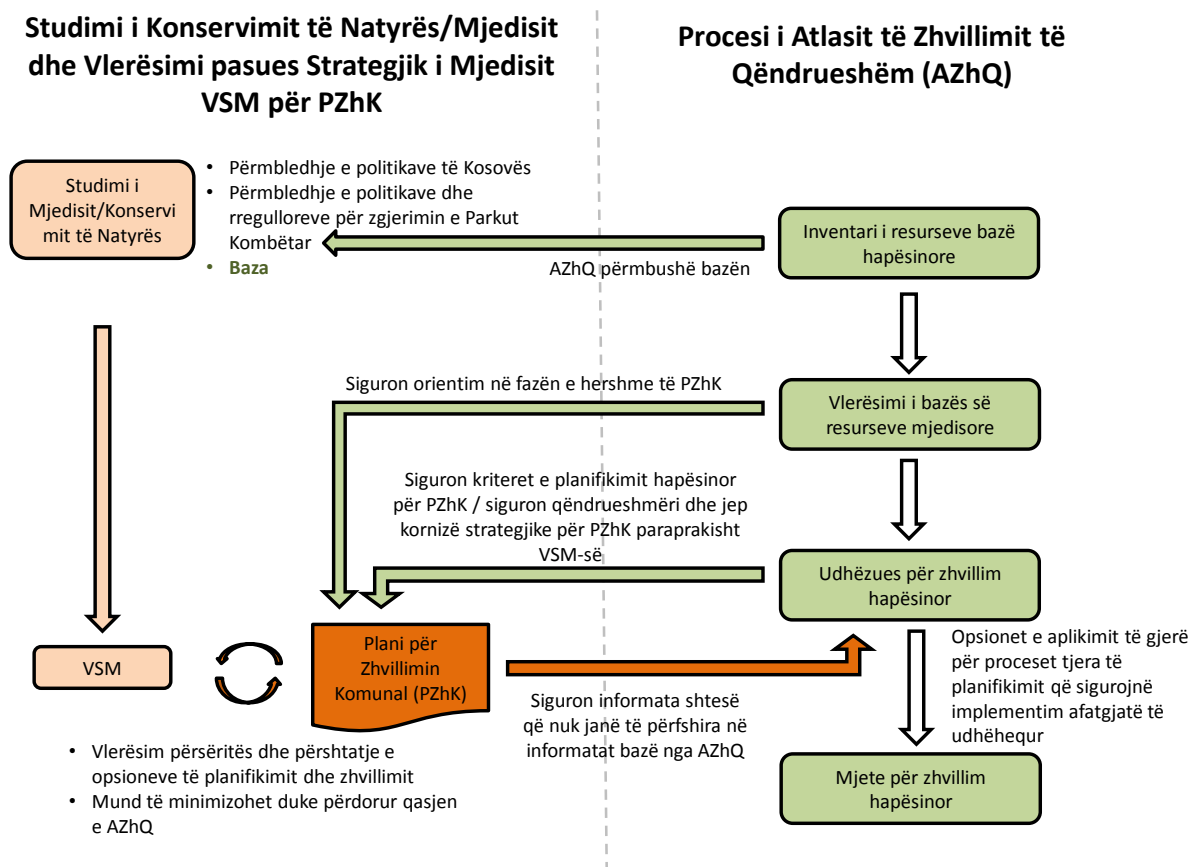

Figura 1: Elaborim i koordinuar i PZhK dhe AZhQ

1.2 Vlerësimi Strategjik Mjedisor

Qasja e aplikuar gjatë Vlerësimit Strategjik Mjedisor (VSM) të Planit Zhvillimor Komunal për komunën e Dragashit do të ndjekë dispozitat e parashikuara në Ligjin e Kosovës Nr. 03/L-230 mbi Vlerësimin Strategjik Mjedisor, duke pasur parasysh se

1. Një përshkrim shterues dhe analizë e situatës mjedisore dhe e të gjitha të mirave të mbrojtura për shqyrtim në procesin e VSM tanimë është përpiluar në Atlasin e Zhvillimit të Qëndrueshëm (AZhQ) dhe Profili i Komunës;
2. Strategjitë e parashikuara në PZhK janë përpiluar duke pasur parasysh udhëzuesin e ofruar nga AZhQ.

Përmbajtja dhe struktura e dokumentit të VSM do të ndjekë dispozitat e parashikuara në Shtojcën 2 të ligjit të lartpërmendur mbi VSM.

1.2.1 Objektet e shqyrtimit

VSM do të shqyrtojë ndikimet e pritura të objekteve të ndryshme / dokumentet për planifikim të të mirave të ndryshme të mbrojtura ligjërisht. Dokumentet në vijim janë objekte të VSM:

1. Korniza për zhvillim hapësinor
2. Strategjitë për implementim sektorial dhe planet e veprimit
 - a. Konservimi i natyrës
 - b. Vendbanimet
 - c. Ekonomia
 - d. Rrugët dhe transporti
 - e. Shëndetësia
 - f. Arsimi
 - g. Turizmi dhe trashëgimia kulturore
 - h. Bujqësia
 - i. Pylltaria
 - j. Energjia
 - k. Menaxhimi i ujësjellësit dhe i ujërave të zeza
3. Çështje të ndërthurura që rezultojnë nga strategjitë sektoriale

1.2.2 Të mirat e mbrojtura

Të mirat e mbrojtura që duhet të vlerësohen janë (sipas Shtojcës 2 e Ligjit të Kosovës Nr 03/L-230 mbi Vlerësimin Strategjik Mjedisor):

1. Toka,
2. Uji,
3. Ajri,
4. Faktorët klimatik,
5. Biodiversiteti, përfshirë florën dhe faunën
6. Peizazhi
7. Popullsia njerëzore dhe shëndetësia,
8. Asetet materiale,
9. Trashëgimia kulturore dhe natyrore përfshirë trashëgiminë arkitekturore dhe arkeologjike, dhe
10. Marrëdhëniet e tyre

1.2.3 Hapat e vlerësimit

1.2.3.1 Para-verifikimi

Si hap i parë ndikimi i relevancës së përgjithshme i implementimit sektorial dhe planet e veprimit për të mira të ndryshme të mbrojtura ligjrisht do të verifikohen në bazë të një shkalle dy nivelëshe (jo relevante, relevante). Verifikimi do të rezultojë me një qasje të theshtëzuar për vlerësimin e plotë, duke përjashtuar çështjet me pa apo relevancë ose ndikim mjaft të ulur. Verifikimi do të ofrohet duke përdorur një matricë për verifikim (Tabela 15, faqe 71)

1.2.3.2 Vlerësimi i detajuar

Gjatë hapit tjetër do të bëhet një vlerësim i plotë i ndikimeve në të mirat rlevante të projektit për secilën strategji të PZhK.

Bazuar në vlerësimet individuale, do të përpilohet një përmbledhje e ndikimeve të pritura në të mirat e ndryshme të mbrojtura.

2 Objektivat e mbrojtjes mjedisore

2.1 Objektivat kombëtare të mbrojtjes mjedisore

Gjatë ekzekutimit të VSM duhet të kihen parasysh legjislacionet kombëtare, politikat dhe planet e veprimit në vijim:

Tabela 1: Legjislacionet kombëtare dhe planet e veprimit që duhet të shqyrtohen

Dokumentet	të shqyrtohen
<i>Legjislacioni kombëtar</i>	
<u>Ligji i Kosovës për Mbrojtje të Mjedisit</u>	<ul style="list-style-type: none">• Parimi i masave paraprake dhe parandalimi (neni. 6 (4) dhe (5))• Shfrytëzimi i resurseve natyrore (neni. 8)• Vlerat e mbrojtura natyrore (neni. 12)• Planifikimi hapësinor (neni. 27)• Monitorimi mjedisor (neni. 50)
<u>Ligji i Kosovës mbi Mbrojtjen e Natyrës</u>	<ul style="list-style-type: none">• Parimet e mbrojtjes së natyrës (neni. 5)• Implementimi i mbrojtjes së natyrës (neni. 6)• Vlerat e mbrojtjes së natyrës (Kapitulli II, pjesë. Shtojcat 10 – 15, 17)• Implementimi i mbrojtjes dhe i konservimit të natyrës (Kapitulli IV)• Kufijtë dhe regjimi i mbrojtjes (= zonimi)
<u>Draft Ligji mbi Parkn Kombëtar të Maleve të Sharrit</u>	
<u>Ligji i Kosovës mbi Ujërat</u>	<ul style="list-style-type: none">• Parimet themelore (neni. 4)• Parimet e menaxhimit të qëndrueshëm të ujërave (neni. 5)• Shkarkimi i ujërave të zeza (neni. 46)• Hedhja e substancave dhe mbeturinave (neni. 49)• Zonat e mbrojtura të ujit (neni. 52)
<u>Ligji i Kosovës mbi Trashëgiminë Kulturore</u>	<ul style="list-style-type: none">• Masat ligjore dhe të mbrojtjes (neni. 4)• Trashëgimia arkitekturore (neni. 6)• Trashëgimia arkeologjike (neni. 7)• Peizazhet kulturore (neni. 8) -> (Ligji i Kosovës mbi Planifikimin

Dokumentet

të shqyrtohen

Hapësinor (neni. 12)

Strategjitë dhe planet e veprimit

Strategjia Mjedisore e Kosovës

- Objektivat afatgjatë
 - Reduktimi i emitimit të ndotësve përfshirë degradimin dhe dëmtimin mjedisor, si dhe minimizimi apo ndalimi i atyre aktiviteteve ekonomike që janë të rrezikshme për shëndetin e njerëzve dhe për mjedisin;
 - Mbrojtja e biodiversitetit dhe veprimet për mbrojtje të balancit të përgjithshëm ekologjik brenda Kosovës;
 - Shfrytëzimi racional dhe i qëndrueshëm i resurseve natyrore përfshirë tokën bujqësore;
 - Mbrojtja e peizazheve të vlefshme natyrore, siç është parqet kombëtare dhe monumentet.
- Objektivat afatshkurtër
 - Implementimi i legjislacionit ekzistues dhe, aty ku është e nevojshme, harmonizimi i akteve të tjera ligjore të kërkuara me sipas kërkesave të BE sa më shpejt që të jetë e mundur;
 - Integrimi i mbrojtjes mjedisore në të gjitha sektoret, kështu që ajo do të jetë pjesë e të gjitha politikave dhe programeve (zhvillimi i sektorit);
 - Për të vazhduar me integrimin me strukturat mjedisore të BE.

Plani për Veprim Mjedisor i Kosovës

- Objektivi 1: Fuqizimi i Menaxhimit të Sistemit Mjedisor
- Objektivi 2: Investimi në zonat e problemeve kritike, p.sh. mjedisi urban, menaxhimi i resurseve natyrore, trashëgimia kulturore dhe natyrore, rreziqet natyrore
- Objektivi 3: Shtimi i informatave dhe i vetëdijësimit

Objektivat e Planit Lokal të Veprimit për Biodiversitet në Dragash

- (1) Mbrojtja e zonave me vlera të posaçme të biodiversitetit në komunën e Dragashit
- (2) Përfshirja e Parkut Kombëtar
- (3) Mbrojtja e drunjve
- (4) Menaxhimi i qëndrueshëm i parkut kombëtar dhe menaxhimi i të hyrave
- (5) Shtimi i rritjes së peshqëve me specie të ndryshme
- (6) Prandalimi i ndotjes së tokës

Dokumentet	të shqyrtohen
	(7) Mbrojtja e biodiversitetit të tokës
	(8) Mbrojtja dhe shtimi i kafshëve të egra
	(9) Zhvillimi dhe menaxhimi i agro-biodiversitetit të qëndrueshëm
	(10) Zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm – turizmi rural
	(11) Eko turizmi
	(12) Zhvillimi i çiklizmit malor
	(13) Zhvillimi i turizmit të gjuetisë dhe peshkimit
	(14) Zhvillimi i turizmit rekreacional
	(15) Parandalimi apo ulja e ndotjes që ndikon në ndryshim të klimës

2.2 Objektivat e mbrojtjes ambientale të themeluara në Bashkimin Evropian dhe në nivel ndërkombëtar

Dokumenti	Të shqyrtohet
<u>Direktivat e BE për Habitata</u>	<ul style="list-style-type: none">Mbrojtja e habitateve dhe e llojeve
<u>Direktiva e BE për zogjtë</u>	<ul style="list-style-type: none">Mbrojtja e llojeve të zogjeve dhe habitatet e tyre specifike
<u>Direktiva e Kornizës për Ujë e BE</u>	<ul style="list-style-type: none">Arritja e statusit të mirë ekologjik dhe kimik për të gjitha ujërat me afat të caktuar kohorAplikimi i qasjes së kombinuar vlerës së limitimit të emtimit dhe standardet e kualitetitTë arrihet mbulesa e harxhimeve të shërbimeve të ujit
<u>Strategjia e BE e Biodiversitetit deri në 2020 (adoptuar në maj 2020)</u>	<p>Vetëm synimet me relevancë për Dragashin të radhitura:</p> <ul style="list-style-type: none">Synimi 1: Deri 2020: të shtohet numri vlerësimit të habitateve në 100%, dhe numri i vlerësimit të llojeve deri 50% nën Direktivat e Habitatatit dhe deri 50% nën Direktivën e ZogjeveSynimi 2: Deri 2020: ekosistemet dhe shërbimet e tyre janë të mirëmbajtura dhe të shtuara me anë të themelimit të infrastrukturës së gjelbërt dhe duke restauruar së paku 15% të ekosistemeve të degraduara.Synimi 3. A) Bujqësia: Deri 2020, të maksimalizohen zonat nën bujqësinë nëpër tërë lëndinat, tokat e punueshme dhe të lashtat e përhershme që janë të mbuluara nga masat e lidhura me biodiversitetin nën PPB (Politikat e Përbashkëta Bujqësore) kështu që të sigurohet konservimi i

Dokumenti

Të shqyrtohet

biodiversitetit dhe të shkaktohet një përmirësim i matshmëm në statusin e konservimit të llojeve dhe të habitateve që varen në ose janë të ndikuara nga bujqësia dhe në ofrim të shërbimeve të ekosistemit siç është e krahasuar në Bazën e EU2010, kështu të kontribuohet në shtimin e menaxhimit të qëndrueshëm.

B) Pyjet: Deri 2020, Planet e Menaxhimit të Pyjeve apo instrumente ekuivalente, në përputhje me Menaxhimin e Qëndrueshëm të Pyjeve (MQP)²¹, janë të gatshme për të gjitha pyjet që janë në pronë publike dhe për sipërmarrjet pyjore mbi një madhësi të caktuar që pranojnë fonde nën Politikën e BE për Zhvillim Bujqësor kështu që të shkaktohet një përmirësim i matshëm në statusin e llojeve dhe të habitateve që varen në ose janë të ndikuara pylltaria dhe në ofrimin e shërbimeve të lidhura me ekosistem siç është e krahasuar me Bazën e EU2010.

3 Përmbledhje e PZhK

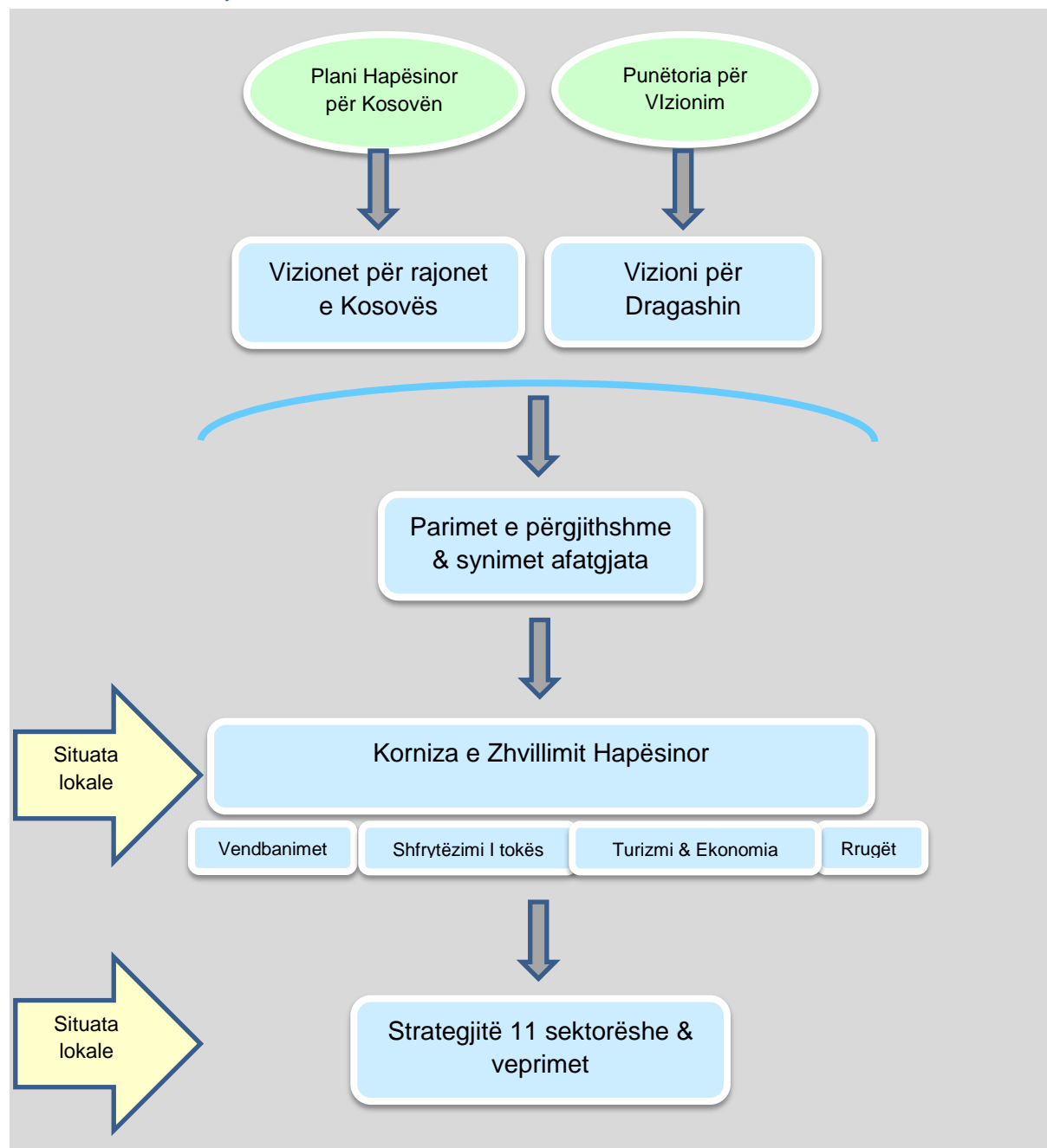

Figura 2: Elementet e PZhK që duhet të shqyrtohen në VSM

PZhK përbëhet nga disa nivele planifikimi që duhet të shqyrtohen gjatë VSM. Këto elemente dhe marrëdhëniet e tyre janë prezantuar në Figura 2.

- Vlerësimi i pikës nisëse është vizioni kryesor për zhvillimin e mëtejshëm lokal, i cili është i siguaruar Plani Hapësinor i Kosovës si një kornizë dhe vizion specifik i komunitetit lokal i zhvilluar gjatë një procesi me pjesëmarrje.
- Elementet e dyta të vlerësimit janë parimet e përgjithshme të aplikuar dhe qëllimet afatgjata të formuluar.
- Korniza e zhvillimit hapësinor është e bazuar në vizionin dhe synimet afatgjata zhvillimore duke pasur parasysh karakteristikat specifike lokale dhe kërkesat.
- Njëmbëdhjetë strategjitë sektorale dhe planet e veprimit sigurojnë përkthimin e kornizës me hapat konkretë dhe specifik të veprimit që mund të shkaktojnë pasojat më të rëndësishme mjedisore.

Të gjitha këto hapa dhe elemente janë elaboruar në koordinim të afërt me ndërmjet ekspertëve sektorial duke pasur parasysh të gjeturat dhe rezultatet e Atlasit për Zhvillim të Qëndrueshëm për komunën e Dragashit, i cili është elaboruar paralelisht. Kjo qasje siguron një balans a-priori të lartë ndërmjet kërkesave mjedisore dhe synimeve zhvillimore. Sidoqoftë, kërkohet një Vlerësim Strategjik Mjedisor i plotë.

3.1 Vizioni për Dragashin

Në **Planin Hapësinor të Kosovës**, Dragashi është i njohur si pjesë e rajonit që quhet “Kopshtet e Kosovës”¹, i cili përbëhet nga tri komuna: Suhareka, Dragashi dhe Prizreni si qendër rajonale. Vizioni për “Kopshtet e Kosovës” është i përshkruar si në vijim:

Kopshtet e Kosovës janë zonë e zhvilluar e turizmit kulturor, me një qendër agro-industriale dhe komerciale në Prizren. Rrënjët e traditës së vjetër janë të kombinuara me qeverinë e përgjegjshme lokale, aktivitetet private biznesore, shfrytëzimi i resurseve natyrore dhe njerëzore dhe zhvillimi ekonomik si një qendër moderne ekonomike. Fokus i posaçëm i është dhënë zhvillimit të turizmit dhe bujqësisë. Zonat e kullosave në Dragash dhe Parku Kombëtar Malet e Sharrit konsiderohen si Zona Hapësinore me Interes të Posaçëm.

¹ SPK 2010-2020, p. 121

Nën Planin Hapësinor të Kosovës qëllimet e përgjithshme për Kopshtet e Kosovës janë:²

- Zhvillimi dhe shtimi i infrastrukturës fizike;
- Zhvillimi i një rrjeti atraktiv i qyteteve të planifikuara, me qeverisje të shërbimeve publike në dobi të qytetarëve, me kualitet të shtuar të jetesës së qytetarëve, punësim dhe barazi sociale;
- Zhvillim të fermave;
- Zhvillim ekonomik lokal nëpërmjet promovimit të ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme;
- Zhvillim të turizmit malor dhe kulturor, mbrojtje të trashëgimisë natyrore, kulturore dhe historike.

Gjatë procesit të PZhK është zhvilluar një vizion specifik për Dragashin që është formuluar si në vijim:

Dragashi prezanton dhe ruan traditat. - Porta jugore e Parkut Kombëtar Malet e Sharrit me biodiversitet të pasur, infrastrukturë superiore me shkallë të duhur, ekonomi të qëndrueshme, resurse ekologjike të shfrytëzueshme dhe bio-produkte me kualitet të lartë do të ishte një vend ku të gjithë dëshirojnë të vijnë dhe të pushojnë në natyrën e bukur dhe të pastër. Trashëgimia e pasur kulturore dhe një popullatë e gatshme për të mirëpritur mysafirë me mikrpritje dhe ushqim shtëpiak do të tërhiqte vizitorët vendor dhe ndërkombëtar.

Vizioni është në pajtim me planet dhe politikat kombëtare, posaçërisht me Planin Hapësinor të Kosovës.

3.2 Parimet e përgjithshme dhe synimet afatgjata të PZhK

Parimet e aplikuara në PZhK për Dragashin janë bazuar në dispozitat nga Plani Hapësinor i Kosovës. Këto parime thonë si në vijim:

Integrimi i përgjithshëm dhe qëndrueshmëria

- PZhK mbështetë parimin e qasjes së integruar, përfshirë elementet e infrastrukturës dhe të transportit; zhvillimin ekonomik, social dhe mjedisor, dhe politika tjera strategjike për komunën;
- PZhK mbështetë parimin e ruajtjes së resurseve natyrore dhe të mbështetjes së zhvillimit të qëndrueshëm;
- PZhK promovon zhvillimin ekonomik në fushën e bujqësisë dhe në sektorin e shërbimeve duke ngritur njohuritë dhe asociacionet;
- PZhK promovon ekonominë stabile që do të krijojë mundësi për gjeneratën e vendeve të reja të punës për të gjithë banorët e Dragashit me të drejta të barabarta për të gjithë;

² Ibidem, p. 147

Integrimi dhe përfshirja sociale dhe kulturore

- PZhK promovon zhvillim të barabartë dhe të balancuar nëpër tërë territorin e Dragashit.
- PZhK promovon procesin demokratik të pjesëmarrjes dhe interesat e përbashkëta të banorëve të Dragashit me qëllim të ngritjes së kualitetit të jetesës dhe të mirëqenies sociale;
- PZhK është i bazuar në parimin e ofrimit të qasjes në arsim, shëndetësi dhe në shërbime tjera sociale për të gjithë banorët;
- PZhK ruan traditat dhe identitetin kulturor të rajoneve të Opojës dhe të Gorës;

Integrimi rajonal

- PZhK plotëson largësinë e Dragashit bazuar në parimin e partneritetit dhe të bashkëpunimit ndërkomunal dhe në kontekstin më të gjerë gjithashtu me qëllimin e mbrojtjes, shfrytëzimit racional të resurseve ekzistuese, të cilat i takojnë komunitetit dhe duke nxjerrë përfitime nga projektet e përbashkëta.

Bazuar në vizionin dhe në parimet e mësipërme, PZhK ndjek një grup synimesh zhvillimorë të përgjithshëm dhe specifik për sektorët për Dragashin. Këto janë:

Biodiversiteti dhe konservimi i natyrës, resurset natyrore

- Të mbrohet, konservohet dhe rehabilitohet biodiversiteti floristik dhe faunistik i Komunës
- Mbrojtja e trupave ujqor, pyjeve, lëndinave dhe formacioneve shkëmbore me biodiversitet të posaçëm.
- Parandalimi i ndotjes së ujit, tokës dhe peizazheve.
- Bahskëpunimi me Parkun Kombëtar Malet e Sharrit.
- Të sigurohet dhe të zhvillohet bahskëpunimi tejkuftar me IRJM dhe me Shqipërinë lidhur me përpjekjet e përbashkëta për mbrojtje të biodiversitetit, hulumtimit dhe ekoturizmit.

Pylltari

- Të mirëmbahen dhe zgjerohen zonat e pyjeve ekzistuese dhe të përmirësohet menaxhimi i tyre për të ngritur prodhimin.
- Të minimozohen rreziqet nga ortekët, erozionet dhe rrëshqitjet e tokës me anë të pyllëzimit në zonat më të pjerrëta.
- Të shtohen zonat pyjore në tokat e braktisura dhe në zonat e pjerrëta që nuk janë të përshtatshme për prodhime bujqësore.
- Të themelohet qeverisje e shëndoshë sistemit të pyjeve.
- Lehtëso – sa herë që është e mundur – certifikimin e pyjeve publike sipas standardeve të KSP.
- Të shtohet vjelja ligjore e qëndrueshme si e druve të zjarrit ashtu edhe e druve teknike që do të ndihmojnë në përmirësimin e strukturës aktuale të pyjeve dhe në shtimin e gjenerimit të të hyrave për buxhetin Komunal.
- Të parandalohet prerja ilegale e pyjeve publike.

- Të përmirësohen sistemet e paralajmërimit të hershëm, kontrolli i zjarreve dhe procedurat e zjarrfikjes si dhe masat.
- Të shtohet vetëdijësimi mbi rreziqet nga zjarret.

Bujqësi

- Të përmirësohet performanca ekonomike dhe konkurrentësia e zinxhirit të vlerave bujqësore.
- Të përmirësohet performanca e sistemit të bujqësisë dhe e blegtorisë.
- Të themelohet qeverisje e shëndoshë e sistemit të bujqësisë dhe blegtorisë
- Të promovohet përmirësimi i shfrytëzimit kompatibil me mjedisin i resurseve lokale, organizimi i tyre në zinxhirin e vlerave dhe ngritja e kapaciteteve të konkurrentësisë, ndërsa të mirëmbahet barazia mjedisore afatgjate e qëndrueshme, sociale dhe gjinore.
- Të përmirësohet përpunimi, kualiteti dhe marketingu i produkteve bujqësore.
- Të krijohen të hyra shtesë për fermerët dhe banorët rural, posaçrisht për gratë që çon në përmirësim të standardit jetësor dhe kushteve të punës në zonat rurale.

Infrastruktura rrugore dhe transporti

- Të përmirësohet rrjeti rrugor dhe transporti publik si zgjidhje për të tejkaluar largësinë e Dragashit si tërësi dhe të fshatrave të tij.
- Të përmirësohet mirëmbajtja dhe të merret parasysh mbrojtja e mjedisit si çështje kryesore e zhvillimit të qëndrueshëm. Rrjetet e përmirësuara të rrugëve lokale do të ofrojnë qasje të shpejt, të sigurt dhe të besueshme për të gjitha fshatrat.
- Do të forcohet rrjeti rrugor dhe transporti publik drejt Prizrenit si qendër rajonale, si dhe lidhja me Shqipërinë dhe IRJMR.
- Mirëmbajtja e përmirësuar e rrugëve do të sigurojë se investimet janë afatgjate dhe të qëndrueshme.
- Proceset e planifikimit dhe të vendim marrjes për projektet e rrugëve do të përfshijnë analizat e ndikimit mjedisor dhe do të jenë në pajtim me Parkun Kombëtar të planifikuar.

Vendbanimet

- Të promovohet zhvillimi i mëtejshëm i vendbanimeve në një mënyrë të rregulluar mirë. Të ruhen karakteri individual dhe bukuritë e vendbanimeve si dhe peizazhet përreth.
- Karakteri individual dhe identiteti i fshatit do të mbrohet; vendet e trashëgimisë kulturore duhet të ruhen dhe të restaurohen.
- Të gjitha fshatrat do të kenë zona për një rritje të ndijshme të lagjeve për banim.
- Rregullimi i aktiviteteve private të banimit do të çojë në zhvillim të qëndrueshëm të fshatrave.
- Planifikimi i hapësirës publike në fshatra do të rritet.
- Banorët do të jenë të mbrojtur nga rreziqet natyrore si ortejë, rrëshqitja e gurëve dhe përmbytjet.
- Mjedisi do të jetë i mbrojtur nga ndikimet e vendbanimit.

Ujësjellësi dhe kanalizimi

- Të mborhet kualiteti i ujit të pijshëm dhe i burimeve të ujit.
- Të reduktohen humbjet në sistemet shpërndarëse të ujit të pijshëm dhe të ofrohen shërbime adekuate të ujit dhe të kanalizimit për qytetarët e komunës me tarifa të arritshme. Të gjitha shtëpitë, madje edhe ato që nuk janë të banuara gjatë dimrit, do të lidhen me sistemet e ujësjellësit dhe të kanalizimit.
- Të themelohet një sistem i shëndoshë i operimit të sistemeve të ujësjellësit dhe të kanalizimit bazuar në objektet ekzistuese infrastrukturore, zgjerim të sistemit dhe mirëmbajtje preventive.
- Të arrihet pranim i shërbimeve të ujësjellësit dhe kanalizimit bazuar në parimet ekonomike si zgjidhje e vetme e qëndrueshme.
- Të përmirësohet performanca ekonomike e ofruesve ekzistues të shërbimeve të ujësjellësit dhe kanalizimit.
- Të promovohet imazhi territorial në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar dhe të tërhiqen resurset e jashtme me qëllim që të shfrytëzohen në mënyrë koherente me udhëzimet e përbashkëta strategjike.

Energjia

- Të promovohet furnizimi me energji elektrike, shfrytëzim të energjisë termale dhe masat për përmirësim të efijencës së energjisë si në sektorin publik ashtu edhe atë privat të komunës së Dragashit.
- Të promovohet furnizimi me energji elektrike i sigurt, i besueshëm, ambientalisht i shëndoshë dhe me kualitet të lartë për të gjithë shfrytëzuesit në Komunë.
- Të shfrytëzohet potenciali për gjenerim të energjisë elektrike bazuar në Teknologjinë për Energji të Ripërtëritshme (TER) për të ngritur furnizimin lokal me energji, të mbështetet ekonomia lokale dhe të evitohen ndikimet negative në mjedis, përfshirë shkaktimin e dëmtimeve në habitate e lumenjve dhe në biodiversitet.
- Përfshirja e TER në kombinim të energjisë së Komunës.
- Të promovohet Efijenca e Energjisë në amvisnitë private dhe në ndërtesat publike.
- Të promovohen iniciativat në mesin e sipërmarrësve dhe kompanive ndërkombëtare dhe lokale apo konsorciume për investim në kapacitete që kanë të bëjnë me energji dhe gjenerim të rrymës elektrike.
- Një Strategji Komunale për Energji do të inkurajojë kompanitë lokale dhe ndërkombëtare për të përfshirë resurset lokale dhe fuqinë punëtore lokale në planet e bizneseve të tyre, me qëllim të mbështetjes së zhvillimit të komunës.

Arsimi

- Të ngritet niveli i arsimit në Dragash.
- Të sigurohet arsimimi i vazhdueshëm dhe aftësimi profesional për burrat dhe gratë pa marrë parasysh sfondin financiar, social apo etnik.
- Të promovohet qasja në nivele më të larta të arsimit për djemtë dhe vajzat.
- Ngritja e mundësive profesionale për të rriturit, përfshirë burrat, gratë, të papunësuarit dhe njerëzit me shkathtësi të vogla.
- Arsimimi do të përmbajë çështjet aktuale (shëndetësi, trashëgimi kulturore, energji, ndotje të ambientit).
- Të themelohen institucione parashkollore për lehtësim të prindërve dhe për përgatitje të fëmijëve për arsimim shkollor.

Mbrojtja shëndetësore dhe civile

- Të optimizohet sistemi i njësive shëndetësore për të ofruar shërbime efikase shëndetësore.
- Shëndetësia dhe jetesa do të pasurohen me pajisje moderne dhe me mbrojtje mirë të organizuar civile.
- Të ngriten shkathtësitë, motivimi dhe numri i stafit mjekësor.
- Të përtërihen pajisjet teknike dhe fizike.
- Të promovohen informatat lidhur me temat e higjienës dhe të shëndetit.

Ekonomia lokale

- Të përmirësohet performanca ekonomike e sistemit të komunës, kryesisht në aspekt të punësimit dhe të të hyrave të popullatës.
- Të valorizohen resurset lokale, të organizohen sipas zinxhirit të vlerave dhe të ngriten kapacitetet, ndërsa të mirëmbahet një mjedis të qëndrueshëm afatgjat, barazi sociale dhe gjinore.
- Të themelohet qeverisje e shëndoshë e sistemit ekonomik.
- Të përmirësohet performanca ekonomike dhe konkurrencësia e zinxhirëve të vlerës.
- Të themelohet një sistem për ofrim të gjerë të shërbimeve për sipërmarrësit, prodhuesit, popullatën, organizatat e shoqërisë civile dhe institucionet publike.
- Të realizohet dhe implementohet një marketing efikas territorial.
- Të përmirësohen kapacitetet në planifikimin e zhvillimit ekonomik.
- Dinamikat prodhuese endogjene do të jenë pjesë kryesore e sektorit ekonomik të Dragashit.

Turizmi dhe trashëgimia kulturore

- Të ruhen asetet natyrore dhe “autenciteti sipas vendit” në çdo pjesë të Komunës.
- Të ngritet vetëdijësimi i brendshëm dhe i jashtëm mbi bukuritë e Dragashit, si një faktor kryesor për zhvillimin ekonomik.
- Të kryhet dhe të mirëmbahet një inventar i aseteve të trashëgimisë kulturore dhe të ndërmerren masa aktive për të mbrojtur, ruajtur dhe rehabilituar trashëgiminë.
- Të implementohet infrastruktura njerëzore dhe fizike e turizmit.
- Zhvillimi turistik do të përfshijë karakteristikat ekzistuese dhe të zbulojë fusha të reja
- Qyteti i Dragashit do të veprojë si një “bazë e kapmpit turistik”.
- Plani Menaxhues i Parkut Kombëtar do të përfshijë elemente të infrastrukturës turistike dhe do të mbështesë realizimin e tij.
- Të ngritet vetëdija në mesin e popullatës mbi trashëgiminë kulturore dhe natyrore.
- Të mirëmbahet trashëgimia kulturore e prekshme dhe e paprekshme e bazuar në kërkime profesionale dhe në praktikat më të mira ndërkombëtare.
- Komunitetet lokale do të jenë aktivisht të angazhuara në përpilimin dhe implementimin e strategjive lokale kulturore dhe natyrore të turizmit

3.3 Korniza e zhvillimit hapësinor

Korniza e zhvillimit hapësinor formulon strukturën e parashikuar hapësinore dhe organizimin për zhvillimet e ardhshme. Elementet kyçe të zhvillimit të propozuar hapësinor janë të paraqitura në hartën e kornizës për zhvillim hapësinor (Figura 3).

Korniza për zhvillim hapësinor është e përbërë nga disa faktorë. Këto shkurt mund të përmbliidhen si në vijim:

Parimet për zhvillim funksional të vendbanimeve

1. Dragashi si **qendër komunale** duhet të ofrojë shërbime dhe furnizime për tërë komunën në nivelin më të mirë të mundshëm e këto duhet të jenë:
 - Të funksionojë si qendër administrative e komunës;
 - Qendër e arsimit të mesëm dhe e trajnimeve profesionale për burrat dhe gratë;
 - Vendndodhje e Qendrës Kryesore Shëndetësore që ofron kujdesin më të lartë shëndetësor në komunë;
 - Dyqane të specializuara lokale që kënaqin “kërkesat periodike” (p.sh. veshje, pajisje, elektro teknikë);
 - Vend prioritar për sipërmarrjet e reja industriale që duhet të vendosen në zonën komerciale të qytetit të Dragashit
 - Zgjerimi urban i lagjeve amvisnore dhe komerciale; plotësimi urban dhe shtrirja e qytetit të Dragashit do të përfshinin vendbanimet Shajne dhe Lubovishtë si paralagje;

- Sigurimi i infrastrukturës së shërbimeve si furnizimi me ujë, kanalizimi, menaxhimi i mbeturinave etj. në një nivle më të lartë;

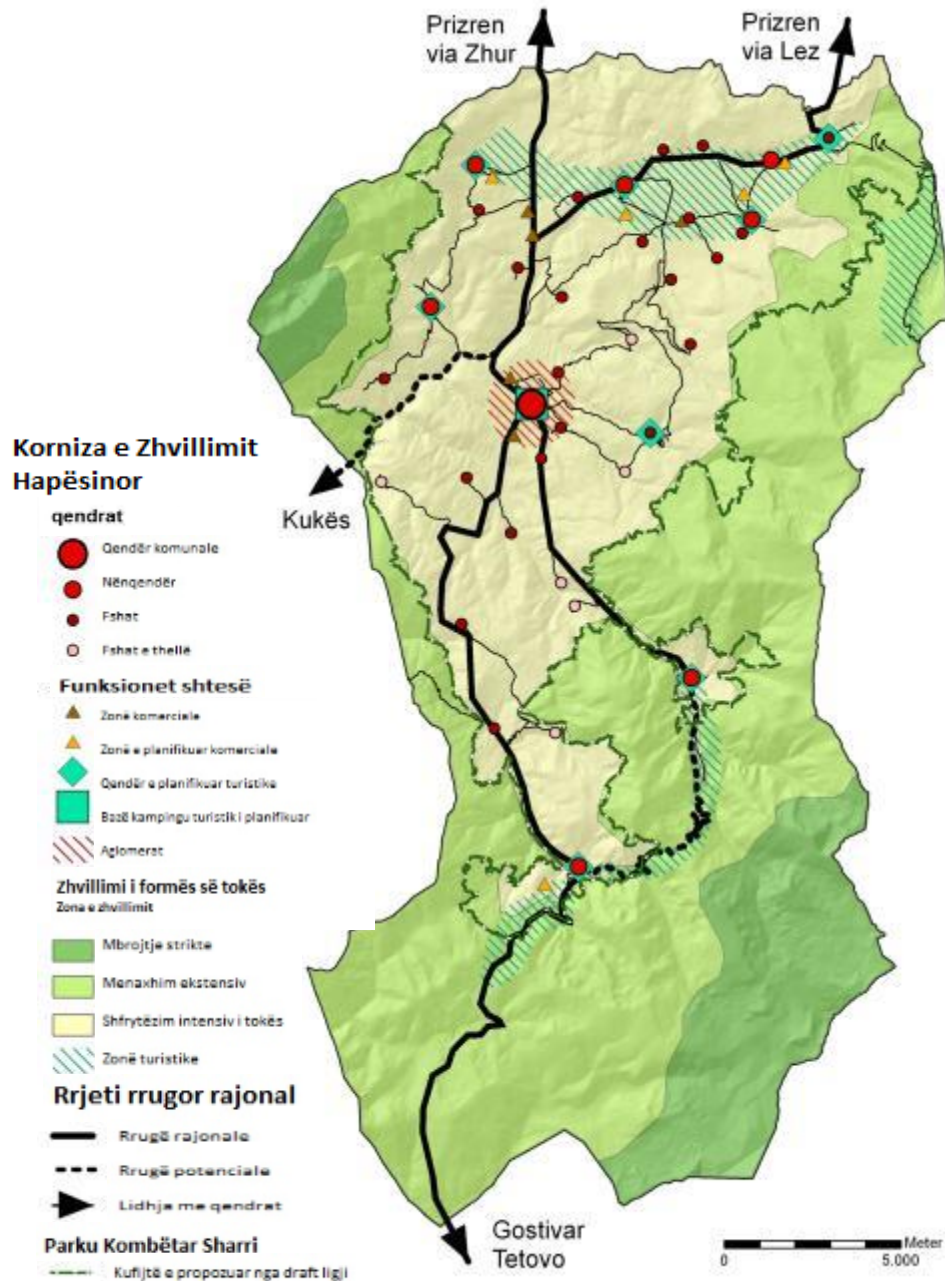

Figura 3: Harta e kornizës së zhvillimit hapësinor

- Ofrimi i një transporti adekuat publik për në Prizren dhe për në nënqendrat e komunës.
2. **Nënqendrat** duhet të ofrojnë kushte të mira të jetesës dhe furnizim për fshatrat përreth. Vendbanimet në vijim janë identifikuar si nënqendra duke pasur parasysh strukturat ekzistuese, numrin e banorëve, shtimin gjatë dy dekadave të fundit, strukturat lokale ekonomike dhe

distribuimin e balancuar nëpër tërë komunën: Blaç, Bellobrad, Bresanë, Brezne, Brod, Rapçë dhe Restelicë. Funkcionet e parapara që duhet të ofrohen nga nënqendrat janë:

- Sigurimi i arsimimit për klasat 1-9 në shkollat qendrore
 - Qendrat e mjekësisë familjare të ofrojnë kujdesin bazik mjekësor dhe disa shërbime specialistike
 - Dyqanet lokale të ofrojnë mallra të duhura (ushqim, gazeta) duke kënaqur “kërkesat ditore”
 - Sipërmarrjet të jenë të vendosura në zonat e reja komerciale në nënqendra
 - Të përgatitet një zgjerim i kontrolluar, posaçërisht për shtëpitë
 - Sigurimi i infrastrukturës teknike adekuate siç është uji, kanalizimi, mbeturinat, etj.
 - Lidhje e mirë me rrjetin e rrugëve kryesore
 - Transporti publik për në qytetin e Dragashit
3. **Fshatrat** duhet të ofrojnë kushte të mira jetësore, të furnizuar nga Qendra Komunale dhe nga nënqendrat. Shumica e vendbanimeve janë të klasifikuara si fshatra (22 nga 36); ato do të zhvillohen në një mënyrë organik, do të ruajnë karakterin e tyre tradicional ndërsa do të përshtaten me nevojat jetësore të sotme. Funkcionet e adresuara në nivel të fshatit duhet të jenë:
- Sigurimi i arsimit fillor për klasat 1-5
 - Sigurimi i kujdesit bazik shëndetësor
 - Ekonomia lokale e bazuar kryesisht në bujqësi
 - Sigurimi i infrastrukturës teknike adekuate siç është uji, kanalizimi, mbeturinat, etj.
 - Ca zgjerim i zonave të banimit
4. Disa **fshatra të thella** janë të karakterizuara me një popullsi të vogël, me një numër të vogël të shtëpive, me tendenca dramatike të rënies që nga viti 1981 dhe një numër i ultë i nxënësve dhe ca biznese. Arsyeja kryesore për këtë situatë ka qenë pozita gjeografike e thellë e këtyre fshatrave dhe tradicionalisht qasje e vështirë në rrugë. Për shkak të resurseve të limituara financiare, Komuna nuk do të jetë në gjendje të ndalë këtë proces apo të iniciojë përmirësim të dukshëm, prandaj strategjia e propozuar në PZhK duhet të përqendrohet në mbështetjen e njerëzve, e jo të vendit. Vendbanimet në vijim janë identifikuar si fshatra të thella: Baçka, Dikanca, Leshtani, Orçusha, Xërxe dhe Zlipotoku. Funkcionet që duhet të kryhen në fshatrat e thella janë si në vijim:
- Sigurimi i arsimit fillor për klasat 1-5 në fshat apo në fshatrat fqinje nëse mund të sigurohet transport i sigurt;
 - Sigurimi i kujdesit bazik mjekësor në fshatrat fqinje apo me anë të ambulanteve mobile
 - Zhvillimi ekonomik të jetë i fokusuar në bujqësi
 - Sigurimi i infrastrukturës bazike; implementimi i projekteve infrastrukturore me prioritet më të ultë

- Zgjerim i vokës i zonave të banimit

Funksione shtesë të vendbanimeve brenda kornizës për zhvillim hapësinor

1. **Funksioni ekonomik:** të arrihet zhvillim ekonomik i sektorëve ekonomik siç janë ndërtimtaria, prodhimtaria, tregëtia, akomodimi dhe sektori i energjisë që kërkojnë zgjerim. Në kuadër të kornizës së zhvillimit hapësinor këto aktivitete duhet të fokusohen në kuadër të fushës së shfrytëzimit intesiv të tokës (Figura 3) dhe vetëm të jenë të vendosura në zonat e shfrytëzimit ekstenziv të tokës nën kushte specifike.
 - Ndërtimi duhet të jetë i aglomeruar në zonat ekzistuese urbane dhe në zonat e identifikuara për zgjerim të vendbanimeve.
 - Zonat komerciale ekzistojnë afër qytetit të Dragashit, Pllavës, Buçes dhe Buzezit. Zonat e reja komerciale duhet të zhvillohen në nëqendrat Blaç, Bellobrad, Bresanë, Brezne dhe Restelicë. Si rezultat do të jenë zonat komerciale afër qytetit të Dragashit, në luginën e Opojës me qasje të mirë për në Prizren dhe afër Restelicës me një qasje të mirë me IRJM në perspektivë.
2. **Funksioni turistik:** Turizmi i bazuar në natyrë do të zhvillohet në rajonet Opojës dhe të Gorës duke u përqendruar në qendrat turistike të lidhura me asete specifike turistike. Qendrat turistike do të ofrojnë akomodim dhe informata turistike. Vendbanimet e caktuara për t'u bërë qendra turistike janë Bellobradi, Bresana, Brezna, Zaplluxhja, Brodi, Rapça, Radesha, Restelica, me qytetin e Dragashit si “bazë e kampit” turistik. Zonat turistike evoluojnë nëpërmjet lidhjeve me këto qendra turistike.

Korniza e rrjetit të rrugëve

1. **Përmirësimi i rrjetit të rrugëve dhe i transportit publik** është i nevojshëm për të tejkaluar largësinë gjeografike të Dragashit. Lidhje më e mirë dhe transporti publik do të përmirësojnë jetesën dhe do të mbështesin zhvillimin ekonomik lokal.
 - Më e rëndësishme është përmirësimi i rrjetit rrugor rajonal dhe tejkufitar me Prizrenin, Shqipërinë dhe IRJM.
 - Gjithashtu e rëndësishme është edhe një lidhje lindje-perëndim e luginave të Brodit dhe të Restelicës në rajonin e Gorës.

Korniza zhvillimore e shfrytëzimit të tokës

1. Në bazë të vlerës së lartë të mjedisit të Dragashit, **mbrojtja e biodiversitetit dhe mbrojtja e resurseve natyrore** është një nga parimet kryesore të PZhK. Kjo rrethanë është e reflektuar në parashikimin e zgjerimit të Parkut Kombëtar të Sharrit (PKSh) në komunën e Dragashit. Aspekti i resurseve mjedisore dhe natyrore duhet të konsiderohen se duhet të rriten në menaxhimin e

shfrytëzimit të tokës. Bazuar në konsideratën, territori i komunës mund të ndahet në tri nivele të shfrytëzimit të tokës që gjithashtu reflektohen konceptin e propozuar të zonimit për PKSh.

- **Zona e mbrojtjes strikte:** i lirë nga ndikimi njerëzor, objektivi primar është mbrojtja mjedisore;
- **Zonë e menaxhimit ekstenziv:** Mbrojtja mjedisore është objektivi primar kryesor, por menaxhimi i qëndrueshëm kërkohet për të mirëmbajtur vlerat;
- **Zona e shfrytëzimit intenziv të tokës:** Zonë kryesore e jetesës dhe e punës, shfrytëzim produktiv i tokës krahas me mbrojtjen e mjedisit; mbrojtja e mjedisit është objektivi primar përveç produkteve nga shfrytëzimi i tokës, vendbanimet, zhvillimi komercial dhe turistik.

Zhvillimi i turizmit

1. Zonat kryesore turistike do të jenë:
 - **Lugina e Opojës** (posaçërisht çiklizmi, ecja, udhëtimet); dhe
 - **Malet e Gorës** afër Brodit dhe Restelicës (posaçërisht shëtitja, skijimi, vizita e Parkut Kombëtar).
 - Zonë tjetër turistike mund të zhvillohet afër **Zaplluxhes**, ku është i mundur skijimi.
2. Zgjerimi i planifikuar i Parkut Kombëtar Malet e Sharrit në Dragash ofron mundësi unike për të promovuar turizmin në Komunë duke ofruar mundësi kompatible mjedisore dhe kulturore, shpirtërore, shkencore, arsimore dhe rekreative për vizitorët.

3.4 Strategjitë e implementimit sektorial dhe planet e veprimit

Elementet thelbësore të PZHK për t'u vlerësuar nën VSM janë njëmbëdhjetë strategjitë sektoriale – përmbledhja është limituar në veprimet e identifikuara pasi që vetëm veprimet janë relevante për ndikimin mjedisor të strategjisë.

3.4.1 Konservimi i natyrës

Veprimet (të adaptuara nga Komuna e Dragashit (2010): Plani për Veprim Lokal mbi biodiversitetin në komunën e Dragashit (2011-2015)

A) Të themelohet konservimi i biodiversitetit në zhvillimin e komunës

- A1) Të zhvillohet një udhëzues për konservim të natyrës në Komunë për secilën fushë kryesore (biodiversitet, pylltari, bujqësi, blegtori, menaxhim të ujit, meanxhim të mbeturinave, masa të infrastrukturës siç janë trafiku dhe transporti)
- A2) Të zhvillohen dhe instalohen mekanizma financiar për të mirëmbajtur angazhimin e komunës në mbrojtje të biodiversitetit dhe zhvillim
- A3) Të organizohen dhe të mbështeten fushata të vetëdijësimit për peizazhin dhe varietetin e lartë të pasurisë së biodiversitetit të Komunës nëpër fshatra, shkolla dhe panaire për të promovuar mbrojtjen e natyrës dhe të mjedisit.

Veprimet (të adaptuara nga Komuna e Dragashit (2010): Plani për Veprim Lokal mbi biodiversitetin në komunën e Dragashit (2011-2015)

B) Zgjerimi i planifikuar i Parkut Kombëtar Malet e Sharrit

- B1) Të mbështetet menaxhimi i qëndrueshëm i Parkut Kombëtar (Menaxhimi i Parkut Kombëtar dhe Plani Hapësinor) nëpërmjet Drejtorisë së Parkut Kombëtar
- B2) Komuna duhet të bashkëpunojë me Drejtorinë e Parkut Kombëtar për të optimizuar gjenerimin e të ardhurave dhe për ti shfrytëzuar ato në mënyrë optimale, p.sh. për të balancuar vlerat e shtuara të natyrës
- B3) Themelimi i një Qendre për Biodiversitet në Dragash (një zyrë fushore në rajonin e Opojës dhe një në rajonin e Gorës)
- B4) Të lehtësohet dhe të iniciohet themelimi i partneritetit me komunat tejkufitare për tëlehtësuar dhe promovuar turizmin tejkufitar të Parqeve Nacionale të Maleve të Ballkanit (Sharr, Korab, Deshat)

C) Zonat tjera të mbrojtura dhe planet menaxhuese

- C1) Të mbështetet aktivisht autoritetet kompetente në themelimin e inventareve të detajshme të pikave të nxehta të biodiversitetit brenda Parkut Kombëtar të propozuar (flora, vegjetacioni, insektet, zvarranikët dhe amfibiet)
- C2) Aktivisht të promovohet dhe të informohet publiku mbi statusin adekuat të mbrojtjes sipas kërkesave ligjore dhe sjelljeve përkatëse
- C3) Të mbështetet aktivisht dhe të promovohet përgatitja e planeve të menaxhimit për Parkun Kombëtar dhe për të gjithë zonat e mbrojtura (p.sh. rezervatet strikte të natyrës, zonat e posaçme, - ZPM dhe ZPK, monumentet natyrore dhe peizazhet e mbrojtura) jashtë Parkut Kombëtar. Komuna aktivisht do të ushtrojë kompatibilitetin e planeve të menaxhimit me shfrytëzimin tradicional të tokës dhe me kërkesat e menaxhimit të peizazheve.
- C4) Përfshirë zonat e mbrojtura në konceptin e shëtitjes

D) Zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm – turizmi rural

- D1) Të fuqizohet një departament për turizëm në administratën komunale
- D2) Të përgatitet një plan veprimi për eko-turizëm që përfshinë
 - i. Shënimin dhe rregullimin e shtigjeve të çiklizmit dhe të shëtitjes - renovimi dhe ndërtimi i shtëpive malore
 - ii. Inicijimi i aktiviteteve private që janë kompatible me qëllimet dhe kërkesat e zonave të mbrojtura dhe të PK; licencimi do të jetë i kufizuar në ato aktivitete që janë kompatible
 - iii. Të mbështetet zhvillimi i materialeve informative për turistët dhe për popullatën lokale – p.sh. programet shkollore
 - iv. Të zhvillohen mundësitë për çiklizëm malor me një koncept që nuk do të dëmton biodiversitetin dhe që nuk do të ketë ndikim negativ në asetet mjedisore
 - v. Të zhvillohet turizmi i gjuetisë dhe peshkimit për zonat jashtë Parkut Kombëtar
- D3) Të iniciohet njohja e Dragashit si një “Rezervat i Biosferës” zyrtar i UNESCO (UNESCO Programi Human dhe i Biosferë, 2012) në bashkëpunim me Qeverinë Kombëtare
- D4) Të zhvillohet një “Emër i Brendit” për rajonin e Dragashit dhe për mjedisin, dhe të promovohet shfrytëzimi i tij për prodhimet lokale

E) Programet për llojet e posaçme: gjueti, peshkim dhe të tjerë

- E1) Të bëhet shtimi i peshqive me specie të ndryshme vendore pa i dëmtuar ekosistemet e ujërave të freskëta
- E2) Të zhvillohet turizmi i gjuetisë dhe peshkimit në bashkëpunim me Asociacionin e Gjuetarëve për zonat jashtë Parkut Kombëtar. Kjo përfshinë:
 - i. Të vendoset mbi planet për gjueti të kafshëve të egra
 - ii. Arsimimi i gjuetarëve në nivel të duhur
 - iii. Të rregullohen dhe të jepen përgjegjësi dhe procedura të qarta në raste të ankesave dhe vërejtjeve:

Veprimet (të adaptuara nga Komuna e Dragashit (2010): Plani për Veprim Lokal mbi biodiversitetin në komunën e Dragashit (2011-2015)

- a. Prerja ilegale e druve
- b. Shkelja e kodeve dhe rregullave të gjuetisë dhe peshkimit

F) Planet, masat dhe zbatimi i rregulloreve për produktet pyjore jodrusore (mbledhja e kërpudhave dhe bimëve)

- F1) Të mbështeten autoritetet kompetente në shpalljen e zonave ku mbledhja e produkteve pyjore jodrusore (PPJD) është e lejuar për popullatën lokale
- F2) Të mbështeten autoritetet kompetente në themelimin e rregullave për mbledhje profesionale të PPJD (kodi i mirësjelljes, sasi të lejuara, periudhat e mbrojtjes etj.)
- F3) Të mbështeten autoritetet kompetente në themelimin dhe implementimin e kontrollit të kërkuar dhe mekanizmave të mbikëqyrjes

G) Të mbështeten dhe lehtësohen masat për mbrojtje të pyjeve (shih gjithashtu Strategjia Komunale e Pyjeve):

- G1) Paralajmërimi i hershëm i zjarreve dhe kontrolli
- G2) Ruajtja dhe restaurimi i pyjeve
- G3) Masat e pyllëzimit, përfshirë lehtësimin e materialit të fidanishteve

H) Parandalimi dhe kontrolli i ndotjes

- H1) Parandalimi i hedhjes ilegale të mbeturinave (ndotja e tokës) – mbeturinat e amvisnive dhe të ndërtimtarisë
- H2) Parandalimi apo ulja në popullsi që kontribuojnë në ndryshime klimatike
- H3) Zbatimi i pastrimit të mbeturinave në lumenj
- H4) Zëvendësimi i poçeve elektrike nga merkuri me ato me natrium

Aktivitete tjera mjedisore relevante që janë të përbëra në strategji tjera për:

Vendbanimet, Turizëm dhe Trashëgimi Kulturor, Bujqësi, Pylltari, Energji, Ujë dhe Kanalizim

3.4.2 Vendbanimet

Veprimet

A) Të procedohet me planifikimin urban:

- A1) Të hartohen planet për zhvillim urban (PZhU) dhe planet rregullatore të urbanizmit (PRrU) për qytetin e Dragashit dhe nënqendrat Blaç, Bellobrad, Bresanë, Brezne, Brod, Rapçë dhe Restelicë
- A2) Të hartohen planet rregullatore të urbanizmit për zona të ndërtimeve të mëdha siç është zona industriale në qytetin e Dragashit.

B) Të caktohen përgjegjësitë dhe procedurat për aplikim për leje të ndërtimit në bazë të ligjeve ekzistuese:

- B1) Të merren parasysh çështje të caktuara nëpërmjet planifikimit urban: dendësia mirë e rregulluar urbane dhe hapësira e hapur, cënueshmëria ndaj rreziqeve dhe katastrofave (ortekët, erozionet, vërshimet), makr-mikroklima (drita e diellit, era, vendet e ngrirjes), të dhëna mbi zonat e zhvillimit dhe parcelat kadastrale, rregullat e qasjes në ndërtesë (infrastruktura rrugore dhe instalime tjera), siguria dhe rendi publik, si dhe vlera historike dhe kulturore.
- B2) Të kontrollohen, mbikëqyren dhe inspektohen kushtet e ndërtimit (Ndërtesat janë të lejuara vetëm

zonat e caktuara nga PZhK/PZhU/PRrU dhe në bazë të rregulloreve të caktuara nga PRrU).

B3) Të sigurohet infrastrukturë fizike dhe sociale brenda zonës urbane.

C) Zhvillimi zonave për kolonitë komerciale dhe industriale:

C1) Qyteti i Dragashit dhe Shajnja: Të realizohet zhvillimi i një zone industriale në veri të qytetit të Dragashit (Vendimi i Kuvendit Komunal nga 2008: zona aktualisht është në ndërtim e sipër).

C2) Qyteti i Dragashit: Zgjerimi i zonës ekzistuese komerciale në jug të qytetit të Dragashit; të parandalohet ndërtimi i shtëpive private.

C3) Të verifikohet nevoja për koloni komerciale në nënqendra në Blaç, Bellobrad, Bresanë, Brezne dhe Restelicë; të përgatiten kushtet infrastrukturore për aktivitete potenciale të ndërtimeve private.

D) Zhvillimi i zonave të banimit:

D1) Të verifikohet nevoja për lagje banimi në fshatrat siç është propozuar në hartat e udhëzimit; të përgatiten kushtet infrastrukturore për aktivitetet potenciale të ndërtimit privat.

E) Rritja e qendrave të fshatrave:

E1) Të përmirësohen vlerat e komoditetit dhe dizajni urban i hapësirave publike qendrore në fshat si vende atraktive, duke përdorur elemente siç është shtrimi me gurë natyral, drunj, banka, fontana, etj.

F) Trashëgimia kulturore

F1) Të mbliidhen të dhëna sistematike mbi ndërtesat dhe arkitekturën tradicionale si dhe të vendeve dhe elementeve të jetës kulturore dhe fetare (siç janë varrezat, etj.)

F2) Të promovohet vlera e ndërtesave tradicionale si pjesë e trashëgimisë kulturore duke implementuar pilot projekte, p.sh. të gjindet përdorime të reja në ndërtesat e vjetra si qendra kulturore

F3) Të mbështeten pronarët privatë në ruajtjen dhe restaurimin e ndërtesave tradicionale duke ofruar ekspertizë teknike dhe fonde.

G) Të ruhen hapësirat e gjelbërta; të përmirësohen gjelbrimet në fshatra

G1) Të lëshohet një statut për mbrojtje nga rrëzimi të lisave të mëdhenj nëpër vendbanime

G2) Të promovohen pilot projektet e dizajnit të hapësirave të hapura (p.sh. tregu i gjelbërt apo sheshi te Kuvendi Komunal në qytetin e Dragashit)

G3) Ngritja e vetëdijes për mjedisin dhe sistemin e rripit të gjelbërt (të shënohen rripat e gjelbërt për t'i mbajtur të lirë nga ndërtimi)

H) Programet e uljes së rreziqeve për zonat e rrezikshme të shtëpive

H1) Të kryhet një analizë gjeologjike e rrezikut e kombinuar me një plan për ulje teknike të rrezikut për Restelicën.

H2) Të kryhet një program për ulje të rrezikut duke përfshirë: pyllëzimi në zonat relevante përreth Restelicës, ndërtimi i sistemeve të mbrojtjes teknike nga ortekët, nëse është e nevojshme të ndërmerren masa aktive për të zvogëluar rrezikun nga rrëshqitja e gurëve duke eliminuar zonat e rrezikshme, themelimin e një sistemi të monitorimit të rrezikut nga ortekët

3.4.3 Ekonomia lokale

Veprimet

A) Të themelohet një qeverisje e shëndoshë e sistemit ekonomik

A1) Të themelohet një bord komunal ndërdikasterial për zhvillim ekonomik dhe planifikim, duke përfshirë së

paku departamentin e bujqësisë, ekonomisë dhe të arsimit (punës?)

- A2) Të mbështeten Asociacionet e prodhuesve dhe të promovohen Asociacionet e reja (kur është e nevojshme) nga sektori i ekonomisë (bletarët, blegtorët, prodhuesit e qumështit, etj.) siç është përshkruar nga udhëzimet strategjike
- A3) Të promovohet krijimi i Forumeve sipas zinxhirit të vlerave (FORUMET E ZINXHIRIT TË VLERËS), me pjesëmarrjen e Asociacioneve të prodhuesve dhe tregëtarëve që lidhet në mënyrë adekuate me ta, me funksionet kryesore të:
- Vazhdimisht duke evoluuar udhëzimet strategjike,
 - Duke implementuar udhëzimet strategjike nëpërmjet menaxhimit në një mënyrë të integruar të tërë zinxhirit të vlerës (nga lënda e parë deri te konsumatori final),
 - supporting the creation of Consortia by value chain.
- A4) Të themelohet një FORUM KOMUNAL (FORUMK) për zhvillim ekonomik dhe planifikim - përfshirë komunën, përfaqësuesit e Forumeve të Zinxhirit të Vlerës dhe ekspertët - me detyrë të ndarjes së prioriteteve për strategjitë vjetore dhe shumëvjetore dhe planet lidhur me zhvillimin ekonomik. Këto udhëzime do të formësojnë sjelljet dhe veprimet e secilës pjesë në koherencë me atë se çka është themeluar nga FORUMK.
- A5) Të bëhen marrëveshje ndërkomunale të bashkëpunimit me komunat fqinje, me referencë specifike në sinergji posaçërisht lidhur me kënaqjen e nevojave për sigurim të lëndës së parë, duke ndarë rregullat, teknikat dhe praktikën e mira prodhuese, duke menaxhuar aktivitetet e marketingut dhe panairët, duke organizuar përbushjen e shërbimeve, duke siguruar certifikime të nevojshme dhe menaxhimin e kontrollit të kualitetit.
- A6) Të promovohet një Konferencë vjetore ku përfshihen Qeveria kombëtare dhe komunale për ndarje të planeve, për identifikim të linjave financiare dhe të implementohen bashkërisht projektet zhvillimore sipas Planit Zhvillimor Komunal.

B) Të përmirësohet performanca ekonomike dhe konkurrencësia

- B1) Të përmirësohet performanca e zinxhirëve të vlerës së bletëve, pyjeve, bimëve, mishit, qumështit nëpërmjet:
- i. Duke përmirësuar blokun e tyre prodhues,
 - ii. Duke menaxhuar futjen e inovacioneve kompatible dhe të qëndrueshme, me qëllim të ngritjes së shfrytëzimit të tyre të qëndrueshëm të përparësive të konkurrencës territoriale të nivelit të lartë që janë në pronësi të zonës së Dragashit, që deri më tani janë shfrytëzuar vetëm pak.
 - iii. Duke përmirësuar strategjitë e marketingut për ngritje të shitjes në nivel lokal, kombëtar dhe së paku rajonal (Gadishulli Ballkanik).
- B2) Për zinxhirin e vlerës së Tekstilit dhe Rrobave:
- i. Duke vlerësuar konkurrencën dhe pengesat e saj, dhe
 - ii. Duke elaboruar udhëzimet e detajshme strategjike.
- B3) Duke elaboruar strategjitë e nivelit të lartë në mënyrë që të ngritet dhe përmirësohet integrimi i FPD (Fruta, Perime dhe Drithëra) në sistemin prodhues të Dragashit
- B4) Duke përmirësuar efektshmërinë ekonomike dhe sociale të resurseve të turizmit në Dragash nëpërmjet institucionit të Sistemit Lokal të Turizmit i bazuar në ndërveprime ndërmjet nënsistemeve të Tërheqësve - Mikëpritjes - Shërbimeve - Prodhimeve të menaxhuara nga një nënsistem i Kontrollit.
- B5) Duke vlerësuar shanset dhe në mënyrë konsekuente duke elaboruar udhëzuesit strategjik për themelimin të një Sistemi Lokal Kulturor produktiv.

C) Të themelohet një sistem për të siguruar shërbime gjithëpërfshirëse

- C1) Të bëhet një marrëveshje ndërmjet komunës së Dragashit, komunave fqinje, shoqërisë civile dhe prodhuesve për organizimin e një partneriteti publiko-privat, i cili është në gjendje të menaxhojë dhe përbushë shërbime gjithëpërfshirëse për zhvillimin ekonomik, me prioritet në ringjalljen ekonomike (stimulimi i aktorëve lokal drejt valorizimit të resurseve lokale, stimulimi dhe mbështetja e rrjeteve dhe asociacioneve, sigurimin e informatave; qasja në financa (për kapitalizimin e bizneseve lokale, pa dënim

për njerëzit lokal); asistencë teknike (asistencë në përgatitjen e planeve të biznesit për qasje në banka dhe financa, për përmirësim të produktivitetit dhe konkurrencës, komercializim, higjienë të kafshëve, kontroll të kualitetit), trajnime profesionale, zhvillim të projektit; mbështetje për inovacione (përmirësim të kapaciteteve për identifikim dhe mbështetje të transferimit të teknologjive, si dhe praktikë inovative që janë në dispozicion në Kosovë apo jashtë vendit dhe favorizimi i transferit/adaptimit).

- C2) Ky sistem do të jetë i vetë-qëndrueshëm dhe do të përfshijë shërbimet ekzistuese si dhe shërbimet e nevojshme. Gjithashtu do të përfshijë një bord të menaxhimit të partneritetit (me përfaqësues të partnerëve lokal) dhe një strukturë me shkathtësi teknike.
- C3) Të sigurohet një periudhë e qëndrueshme për fillim të sistemit, duke financuar operimet e dy viteve të para, si dhe elaborimin e planit financiar pesë vjeçar.
- C4) Të themelohet një mekanizëm financiar, si një Fond Garantues, për të lehtësuar qasjen në financa për sipërmarrësit, popullatën dhe prodhuesit që kanë vështirësi t'i qasen kredive bankare.
- C5) Të përmirësohen kapacitetet e bordit menaxhues dhe struktura teknike

D) Të realizohet dizajnimi, implementimi dhe ngritja e fondeve për projektet me prioritet të infrastrukturës

Projektet në vijim kanë prioritet:

- D1) Hapësirat publike komunale për panaire dhe ngjarje të veçanta
- D2) Menaxhimi i mbeturinave
- D3) Laboratoret për kontroll të kualitetit
- D4) Qendra informative për turizëm
- D5) Ndërtimi i kapaciteteve apo zhvillimi i shkathtësive të nevojshme për zhvillimin e zinxhirit të vlerës

E) Të realizohet dhe implementohet një marketing efektiv territorial

- E1) Të definohet një personalitet komunal socio-ekonomik, duke identifikuar dhe sintetizuar karakteristikat kryesore nga pjesët territoriale të prekshme dhe të paprekshme, p.sh. pozita gjeografike dhe karakteri morfologjik, niveli i kapitalit social dhe i marrëdhënieve, sektori prodhues dhe karakteristikat e marketingut, intensiteti i këmbimeve të jashtme ekonomike dhe kulturore, trashëgimia kulturore, fryma e vendit, sistemi i vlerave sociale dhe qytetare, sistemi i shërbimeve, infrastruktura dhe niveli njohurisë për zhvillim social dhe ekonomik
- E2) Të definohet imazhi, të cilin aktorët lokal dëshirojnë ta japin brenda dhe jashtë territorit (mundësisht në bashkëpunim me komunat fqinje), dhe të krijohen ikonat-logot korresponduese
- E3) Të definohen instrumentet e komunikimit për shpërndarje më të mirë të profilit dhe të imazhit të territorit, duke filluar me rajonin e Ballkanit dhe me Evropën, për promovim dhe me qëllim të marketingut të produkteve-resurseve të saja dhe për të tërhequr resurset e jashtme.
- E4) Të përmirësohen shkathtësitë në teknologjinë e komunikimit dhe të informimit, nëpërmjet bashkëpunimit me një universitet për një program edukativ në fjalë.

3.4.4 Rrugët dhe transporti

Veprimet

Të iniciohen konsultime me autoritetet lokale dhe kombëtare nga Kosova, Shqipëria dhe IRJM lidhur me opsionet e përmirësimit të rrejtit rrugor tejkufitar.

Të koordinohet procesi i planifikimit për rrjetin rrugor, për shqyrtim të planeve të përgjithshme zhvillimore në të gjitha komunat. Të bëhen studime fizibiliteti transnacionale për projekte të tilla.

A) Rrjeti i rrugëve lokale:

A1) Të shtrohet rruga që lidhë fshatrat Leshtan dhe Radeshë

A2) Të shtrohet rruga që lidhë fshatin Lubovishtë me rrugën rajonale Dragash-kufi

A3) Të ndërtohet një rrugë e re lokale që lidhë Brodin dhe Restelicën; të elaborohet planifikimi për një rrugë të re ndërmjet Brodit dhe Zlipotokut; të renovohet rruga nga Zlipotoku deri në Dragash – në rrugën rajonale Restelicë

A4) Të ndërtohet një rrugë tranzitore për në Brrut dhe Zgatar

B) Rrjeti i rrugëve rajonale:

B 1) Të zgjerohet rruga ekzistuese rajonale (Dragash – Prizren nëpër Zhur); të përmirësohet shpejtësia dhe siguria e udhëtimit me anë të zgjerimit të pjesëshëm në tri korsi dhe përmirësimi i pjesëshëm në rreshtim

B 2) Të zgjerohet rruga ekzistuese rajonale Dragash – Brod në dy korsi

B 3) Të ndërtohet qasja e dytë rrugore ndërmjet Dragashit dhe Prizrenit nëpër Zaplluxhe dhe Lez duke përmirësuar dhe shtruar rrugën ekzistuese me zhavorr.

B 4) Të elaborohet planifikimi dhe të ndërtohet një rrugë tranzitore për Restelicë

B 5) Të ndërtohet një rrugë e re që lidhë Brodin dhe Restelicën: të elaborohet një planifikim i ri për një rrugë të re në jug të Brodit për në Restelicë përgjatë shtigjeve tradicionale.

C) Lidhjet tejkufitare:

C 1) Të krijohet një lidhje tejkufitare afër Orçushës duke e shtruar rrugën ekzistuese për në Orçushë dhe duke ndërtuar lidhjen rrugore që mungon me stacionin ekzistues kufitar në kufirin me Shqipërinë.

C 2) Të shtrohet rruga ekzistuese nga Krusheva për në stacionin ekzistues kufitar në kufirin me Shqipërinë.

C 3) Të shtrohet rruga ekzistuese e zhavorrit nga Restelica për në kufi me IRJM.

C 4) Të vlerësohet fizibiliteti i një lidhjeje tejkufitare nga rruga rajonale Dragash – Prizren përgjatë linit Pllavë për në kufirin me Shqipërinë, duke shfrytëzuar lartësinë mbidetare të ultë prej vetëm 800 – 900m (lidhja rajonale potencialisht e rëndësishme me autostradën ndërkombëtare).

D) Lidhja rrugore bujqësore:

D 1) Të zgjerohen rrugët lokale/shtigjet deri te tokat e punueshme me qëllim që bujqësia dhe dhe shfrytëzimi i tokës të bëhen në mënyrë më efikase

E) Mirëmbajtja:

E 1) Të krijohet një njësi në administratën komunale që do të jetë përgjegjëse për mirëmbajtjen e rrugëve dhe të sigurohet se do të ketë buxhet dhe ekspertizë teknike për të përmbushur këtë detyrë me kujdes.

E 2) Të monitorohet rregullisht situata në rrugë; të ndërmerren punime të meremetimit porsa të jetë e

nevojshme me qëllim të evitimit të dëmtimeve më të mëdha.

F) Transporti publik

F 1) Të përmirësohet shpeshësia dhe orari i autobusuëve publik me një koordinim nëpërmjet komunës.

F 2) Të përmirësohet lidhja me transportin publik posaçërisht në rajonin e Gorës, të mbështeten transportet ekzistuese të përbashkëta duke krijuar një sistem të rezervimit me anë të internetit për udhëtimet e përbashkëta në relacionin Dragash-Restelicë dhe Dragash-Brod. (kjo gjithashtu mund të shfrytëzohet edhe nga turistët)

F 3) Të ndërtohen stacione të autobusëve dhe streha në vend-ndaljet e rëndësishme (në Dragash, te udhëkryqi Dragash-Prizren / Dragash-Zaplluxhe, ...)

G) Projektet rrugore që nuk duhet të realizohen: (shih më poshtë arsyet)

G1) Projekti rrugor për një lidhje tejkufitare nga Brodi për në IRJM, që kalon nga liqeni Shutman

G2) Projekti rrugor për një lidhje tejkufitare nga Zaplluxhja drejt kufirit me IRJM (te Mali Skarpa në një lartësi mbidetare prej 2474m)

G3) Projekti për një rrugë prej kufirit në kufi, nga kufiri i Shqipërisë afër Krushevës (stacioni ekzistues kufitar) në kufirin me IRJM në jug të Restelicës (rreshtim i ri pa i shfrytëzuar rrugët ekzistuese, që kalon në perëndim të Restelicës në një lartësi më të madhe mbidetare)

3.4.5 Shëndetësi dhe mbrojtje civile

Veprimet

A) Të përshtatet distribuimi hapësinor i njësive të kujdesit shëndetësor

- A1) Të avancohet ambulanta në Brod në Qendër të Mjekësisë Familjare; të sigurohet infrastrukturë adekuate.
- A2) Të avancohet ambulanta në Restelicë në Qendër të Mjekësisë Familjare; të sigurohet infrastrukturë adekuate.
- A3) Të disavancohet Qendra e Mjekësisë Familjare në Krushevë në ambulante; të transferohet infrastruktura në Restelicë.
- A4) Të hapen barnatore në nënqendra në Blaç, Brod dhe Restelicë.

B) Të rritet numri i stafit

- B1) Të sigurohet ekzistenca e më së paku 1 mjeku, 1 infermier, 1 mami dhe 1 teknik i stomatologjisë në çdo Qendër të Mjekësisë Familjare (stafi shtesë mund të jetë sipas numrit të banorëve në zonën e mbulimit)
- B2) Punësimi i gjinekologëve shtesë (preferohen gra).

C) Të përmirësohet performanca e stafit mjekësor

- C1) Trajnime freskuese profesionale të rregullta për stafin.
- C2) Të ngritet motivimi i stafit.

D) Përmirësimi i infrastrukturës

- D1) Përmirësimi i përgjithshëm i pajisjeve fizike dhe teknike për të realizuar standardet moderne.
- D2) Përmirësimi i efijencës së energjisë dhe i furnizimit me ujë të nxehtë me anë të shfrytëzimit të nxemjes solare të të ujit.
- D3) Bartjen e urgjencës në Dragash në katin e parë.

E) Shërbimet shtesë shëndetësore

- E1) Të instalohet një shërbim mobil shëndetësor, i përbërë nga një mjek dhe infermier si dhe me pajisje bazike, për të vizituar fshatrat e thella së paku dy herë në muaj
- E2) Organizimi i transportit të sigurt të pacientëve të emergjencës për në Qendrën Kryesore të Mjekësisë Familjare në Dragash
- E3) Të organizohet transporti i rregull i pacientëve me sëmundje të veçanta nga shtëpia për në Prizren
- E4) Të futen temat e higjienës dhe të shëndetësisë në planprogramet shkollore (poasçërisht në nivelin e shkollës fillore)
- E5) Të organizohen projekte për informimin e të rriturve lidhur me sëmundjet aktuale, sanitet dhe higjienë, si dhe për edukimin mbi ushqimin.
- E6) Digitalizimi i Sistemit Informativ Shëndetësor.
- E7) Të instalohet një uebfaqe e mirëmbajtur në dy gjuhë lidhur me sëmundjet aktuale dhe kujdesin shëndetësor.
- E8) Të rriten fondet për shëndetësi dhe të mbështetet procesi i vendimmarrjes e bazuar në dëshmi.

F) Mbrojtja civile

- F1) Të vendosen pajisje bazike të fikjes së zjarrit në çdo nënqendër (Blaç, Bellobrad, Bresanë, Brezne, Brod, Rapçë dhe Restelicë)
- F2) Të edukohen brigada vullnetare të zjarrfikësve në çdo nënqendër
- F3) Të kryhen trajnime të në mesin e qytetarëve mbi fikjen e zjarrit dhe parandalimin e zjarreve.

3.4.6 Arsimi

Veprimet

A) Sistemi (serb) paralel i shkollave

- A1) Të integrohen mësuesit e sistemit serb në sistemin e Kosovës.
- A2) Të motivohet një diskutim brenda shoqërisë civile mbi integrimin e sistemit (serb) paralel në sistemin kosovar; Të bisedohet poasçërisht me prindërit e fëmijëve që ndjekin shkollën serbe.
- A3) Të motivohen aktivitetet këmbimore ndërmjet të dy komuniteteve.
- A4) Të zgjerohet sistemi shkollor i Kosovës në rajonin e Gorës (poasçërisht në Restelicë)

B) Shkollimi i mesëm

- B1) Të hapet shkolla e re e mesme/profesionale në qytetin e Dragashit.
- B2) Të shtohet numri i nxënësve në shkollën e mesme dhe në universitet (djem dhe vajza) dhe të sigurohet se shënimet mbi ndjekjen e mësimin të ndahen sipas gjinisë.
- B3) Të themelohen klasa satelite të shkollës së mesme në rajonin e Gorës (Restelicë, Brod).

C) Të mësuarit gjatë gjithë jetës

- C1) Të hapet shkolla e re e mesme/profesionale në qytetin e Dragashit si një qendër e arsimimit për të rriturit për të rinjtë mbi 15 vjeç.
- C2) Të realizohen programe të arsimimit për të rritur për burra, gra, për të papunët dhe për të rriturit me kualifikime të ulëta; tërheqja e mjeteve shtesë financiare dhe të organizohen specialistët për të mbajtur kurset për arsimim të të rriturve.
- C3) Të realizohen trajnime të punës në fushat kryesore të zhvillimit ekonomik (bujqësi, pylltari, mbledhje të bimëve, përpunim të ushqimit, kulturë dhe turizëm).
- C4) Të ofrohen mundësi për komunitetet lokale për të vepruar dhe për të marrë pjesë në strategjitë ekonomike, nëpërmjet trajnimeve në planifikim të biznesit, menaxhim, mikëpritje dhe ofrim të shërbimeve, kontabilitet dhe marketing.
- C5) Të aktivizohen mundësi të barabarta për gratë që të kenë qasje në këto mundësi, me trajnime të synuara. Projektet duhet të fokusohen në ndërtimin e shkathtësive dhe të kapitalit social të grave për të marrë pjesë aktivisht në aktivitetet tradicionale të përgatitjes së ushqimit, ofrim të akomodimit, bujqësi dhe përpunim të produkteve bujqësore, prodhimin e veshjeve dhe të tekstit, në lidhje me turizëm si

dhe mundësi të tjera të gjenerimit të të hyrave.

D) Të optimizohet arsimi fillor

- D1) Riorganizimi i mësuesve, nuk ka nevojë për klasat (për shkak të numrit të vogël të nxënësve).
- D2) Nëse transporti për në shkollat tjera fillore është i aranzhuar, të mbyllet shkollat fillore me më pak se 10 nxënës.

E) Procesi arsimor

- E1) Të përkushtohen mësuesit për trajnime të rregullta profesionale rifreskuese.
- E2) Të organizohen konferenca mësues-prindër; të mundësohet angazhimi aktiv i prindërve në procesin arsimor (ditët e aksionit për mjedisin, për ruajtjen e traditave/trashëgimisë kulturore, etj.).
- E3) Këmbim i përvojave dhe njohurive me shkollat tjera në Kosovë dhe jashtë vendit.
- E4) Të integrohen fëmijët me nevoja të veçanta në arsimin e përgjithshëm.

F) Të përmirësohet infrastruktura dhe kushtet e mëtejme

- F1) Përmirësimi infrastrukturës së shkollës (ndërtesat, fushat e sportit, laboratorët, teknologjia, materiali mësimor, etj.).
- F2) Të rregullohet transporti shkollor për në shkollën e mesme dhe për në shkollë të mesme ku është e nevojshme.
- F3) Mbështetja financiare (bursa, transport, libra).

G) Të zhvillohen fusha të reja

- G1) Të themelohet një institucion parashkollor (qerdhe, klasa parashkollore dhe qendra komunitare).
- G2) Të përfshihen çështjet aktuale në planprogramet shkollore (mbi shëndetësinë, trashëgiminë kulturore, energjinë, mjedisin dhe grumbullimin e mbeturinave).
- G3) Të integrohet teknologjia moderne (kompjuterë, internet) në jetën shkollore (gjithashtu të menaxhohet problemi i fshatrave të shpërndara).

3.4.7 Turizmi dhe trashëgimia kulturore

Veprimet

A) Të mbështetet zhvillimi i turizmit / Të stimulohet turizmi potencial

- A1) Të zhvillohet një Plan Veprimi për të implementuar Strategjinë e Turizmit të Bazuar në Natyrë dhe të inkorporohet turizmi kulturor.
- A2) Të shfrytëzohet themelimi i Parkut Kombëtar për të krijuar një Qendër të vizitorëve dhe mundësisht edhe objekte tjera në interes të turizmit.
- A3) Të zhvillohet dhe ngritet standardi i infrastrukturës teknike (ujë, kanalizim, menaxhim i mbeturinave)
- A4) Të angazhohet një zyrtar i veçantë për turizëm në kuadër të administratës komunale (p.sh. në kuadër të Drejtorisë për Financa, Ekonomi dhe Zhvillim)
- A5) Largimi i deponisë së Prizrenit në hyrje të Dragashit dhe i deponive tjera ilegale
- A6) Të ndërmerren programe të ngritjes së vetëdijes në dobi të një mjedisi më të pastër duke synuar zvogëlimin e hedhjes së mbeturinave nëpër rrugë apo lumenj
- A7) Të themelohet partneritet ndërkomunal dhe të përfitohet nga precedentet, leksionet e mësuara dhe përvojat nga projektet dhe komunat tjera në Kosovë
- A8) Trajnime për mikëpritje, shërbime dhe kualitet si dhe trajnime për udhëzues për shëtitje për qytetarët e Dragashit
- A9) Të inkurajohet partneritetit publiko-privat për të ngritur investimet në sektorin e turizmit
- A10) Marketingu i Dragashit në turizmin rajonal, kombëtar dhe ndërkombëtar (p.sh. me kartë postale, broshura, libra mbi Dragashin dhe në internet)
- A11) Të krijohet një uebfaqe që ua mundëson vizitorëve të planifikojnë udhëtimet e tyre para se të arrijnë dhe përfundimisht të bëjnë rezervimet me akomodim dhe mëngjes

A12) Të shtohet rrjeti rrugor duke pasur parasysh se disa rrugë përreth ndërtesave të trashëgimisë / disa pjesë duhet ta ruajnë formën tradicionale të ndërtimit / materialeve

B) Të eksploroheh disa fusha (të reja) të turizmit

- B1) Vlerësime të Sigurta të Ndikimit Mjedisor për infrastrukturën e skijimit, p.sh. në majë të malit afër Brodit apo Zaplluxhes
- B2) Të kryhet studimi i fizibilitetit për turizmin e skijimit në kodrat afër Pllajnikut
- B3) Të vlerësohen mundësitë për peshkim, lundrim dhe aktivitete tjera në ujë; si dhe çiklizmi malor, alpinizmi dhe aktivitete tjera në natyrë.
- B4) Të inkorporohen turizmi kulturor në Strategjinë e Turizmit të Bazuar në Natyrë dhe të eksploroheh festivalet tradicionale etj. për turizëm
- B5) Zhvillimi i turizmit të gjuetisë në baskëpunim me Shoqatën e Gjuetarëve për zonat jashtë Parkut Kombëtar
 - i. Vendimet mbi planet për gjueti të kafshëve të egra
 - ii. Edukimi i gjuetarëve në nivelin e duhur
 - iii. Të rregullohet dhe të jepen përgjegjësi dhe procedurat të qarta në raste të ankesave dhe vërejtjeve mbi
 - a. Prerjet ilegale të druve
 - b. Kur kodri i peshkimit apo gjuetisë dhe rregullat shkilen

C) Të krijohen qendrat turistike në Dragash

- C1) Të bëhet Dragashi “bazë e kampit turistik” duke përfshirë zyrën e turizmit/pika për informatat turistike për të ofruar informata praktike për vizitorët dhe për të ndihmuar që të organizohen akomodimi, transporti dhe udhëheqësit, akomodimet (hotel)
- C2) Të bëhet Bellobradi një “qendër turistike” duke qenë edhe si pikënisje për ecje, çiklizëm, udhëtime, etj. në luginën e Opojës
- C3) Të bëhet Bresana një “qendër turistike” duke qenë edhe si pikënisje për ecje, çiklizëm, udhëtime, etj. në luginën e Opojës
- C4) Të bëhet Brezna një “qendër turistike” duke qenë si pikënisje për ecje, piknik, etj. te liqeni i Breznës; akomodim (hotel, shtëpi pushimi)
- C5) Të bëhet Zaplluxhja një “qendër turistike” duke qenë si një pikënisje për ecje, çiklizëm, udhëtime, etj. në luginën e Opojës; për shëtitje, piknik, etj. në Malet e Sharrit; pikë e lidhjes ndërkombëtare për shëtitje jashtë vendit; zonë skijimi; akomodim (hotel, shtëpi pushimi)
- C6) Të bëhet Brodi një “qendër turistike” duke qenë si një pikënisje për shëtitje, piknik, etj. në malet e Gorës; akomodim (hotel “Arxhena”, shtëpi pushimi, mundësisht vend kampimi); zonë e skijimit; pikë e lidhjes ndërkombëtare për shëtitje jashtë vendit
- C7) Të bëhet Rapça një “qendër turistike” duke qenë si një pikë e nisjes për shëtitjet në Malin Koritnik; pikë e lidhjes ndërkombëtare për shëtitje jashtë vendit
- C8) Të bëhet Radesha një “qendër turistike” duke qenë si një pikë nisje për shëtitjet në malet e Gorës dhe në luginën e Opojës; akomodim (hotel, shtëpi pushimi)
- C9) Të bëhet Restelica një “qendër turistike” duke qenë si një pikë e nisjes për shëtitje; pikë e lidhjes ndërkombëtare për shëtitje jashtë vendit; mundësisht si një vend për një “qendër e vizitorëve të Parkut Kombëtar”

D) Të përmirësohet sistemi i shtigjeve të shëtitjes

- D1) Identifikimi dhe vendsja e shenjave të ecjes/shëtitjes
- D2) Mirëmbajtja e shtigjeve
- D3) Krijimi i hartave, strategjisë së marketingut
- D4) Të zhvillohet hierarkia e itinerarëve, ushqim për një spektër të gjerë të vizitorëve (siç janë familjet me fëmijë, personat me aftësi të kufizuara, ekspertët e shëtitjes dhe të alpinizimit, turistët kulturor). Ecjet me lake janë më të preferuara. Kjo mund t'i lidhë edhe grupet e fshatrave, mund të kalojë përreth vendeve me interes kulturor dhe natyror dhe/ose të përcjellë shtigjet tradicionale.
- D5) Pajisje dhe infrastrukturë tjetër turistike siç janë toaletët/banjot, pika të freskimit, shenja, harta statike,

tabela të piknikut, shporta të mbeturinave, shenja për informim, gardhe, etj. mund të jenë të nevojshme për të siguruar rehati dhe siguri përgjatë shtigjeve në natyrë si dhe të sigurohet mbrojtja e mjedisit dhe gjetja e rrugës.

E) Bashkëpunimi ndërmjet turizmit dhe trashëgimisë kulturore/natyrore

- E1) Të themelohet një muze etnologjik në Dragash
- E2) Të përqendrohen përpjekjet në themelimin e Parkut Kombëtar
- E3) Të bëhen projekte që janë të fokusuar në turizëm të “autenticitetit sipas vendit”, të ndërtohen shkathtësi dhe kapital social posaçërisht të grave për të marrë pjesë aktivisht në aktivitetet e lidhura me turizëm (p.sh. aktivitetet tradicionale të përgatitjes së ushqimit, duke ofruar akomodim, bujqësi dhe përpunim të prodhimeve bujqësore dhe prodhimi i veshjeve dhe tekstilit)
- E4) Të renovohen lagjet ekzistuese të ndërtesave tradicionale dhe të shndërrohen në akomodime për vizitorët. Të bëhen ato si “pikë fokale e vizitorëve” në pika të ndryshme në komunë nga ku asetet natyrore dhe kulturore mund të eksplorojnë, të shikohen në historinë e lëvizjeve nëpër tërë komunën
- E5) Të kthehen mullinjët në objekte të dobishme turistike (p.sh. pika të ekzpozitave historike të fshatit, mjete mikëpritëse), dhe të mirëmbahen ato si peizazhe kulturore (p.sh. përfshirë lumenjtë përreht/masat e mbojtjes së pyjeve)
- E6) Të shqyrtohet koncepti i themelimit të një muzeu në natyrë në Zlipotok

F) Ngritja e vetëdijes mbi trashëgiminë kulturore

- F1) Programet e ngritjes së vetëdijes brenda komuniteteve dhe me qytetarët mbi trajtimin e drejtë të trashëgimisë kulturore (p.sh. çka të bëhet nëse zbulohen gjetje arkeologjike, çfarë ‘trashëgimie’ është, etj.) për të garantuar respekt dhe mbrojtje
- F2) Formimi i grupeve punuese për trashëgimi kulturore/natyrore dhe turizëm, të përbëra nga Goranë dhe Shqiptarë, përfshirë gratë dhe të rinjtë
- F3) Të përfshihet tema e trashëgimisë/traditës kulturore në planprogramet mësimore dhe të organizohen aktivitete këmbimi ndërmjet komuniteteve të goranëve dhe të shqiptarëve
- F4) Trajnimi i stafit komunal nga sektore të ndryshme që kanë të bëjnë me asetet e trashëgimisë kulturore dhe natyrore, vlerat, çështjet të cilat i hasin gjatë mbrojtjes dhe metodologjitë për të siguruar ruajtjen e tyre

G) Të mirëmbahet trashëgimia kulturore

- G1) Punët e konservimit emergjent për të gjitha vendet nën Mbrojtje Kombëtare apo Mbrojtje të Përkohshme Kombëtare, hulumtimet tjera në pritje që do të ndihmojnë definimin e strategjisë së konservimit.
- G2) Shënimi i varrezave, mullinjve, vendeve fetare dhe monumenteve si asetet e trashëgimisë kulturore
- G3) Themelimi i trajnimeve profesionale mbi teknikat e konstruktimit të trashëgimisë, zejtaria tradicionale, mjeshtëria dhe punëdoret dhe proceset tjera të trashëgimisë së paprekshme.
- G4) Shfrytëzimi i ndërtesave të trashëgimisë si vende për festim, festivale dhe ngjarje të tjera të komunitetit dhe/ose konvertimi për shfrytëzime të reja në pajtim me këshillat e trashëgimisë profesionale/konservimit.

H) Hulumtimi ekzekutiv i trashëgimisë kombëtare

- H1) Të përpilohet inventari i trashëgimisë kulturore në Dragash: verifikimi i fakteve, kryerja e hulumtimeve të reja, kompletimi i seksioneve mbi peizazhet kulturore, trashëgimia e luajtshme dhe trashëgimia e paprekshme.
- H2) Të mundësohet hulumtimi profesional në zonat arkeologjike (dhe në ndonjë vend tjetër të “ish vendbanimeve” që mund të zbulohen në ndërkohë) dhe hulumtimet profesionale dhe angazhimi i komunitetit me qëllim të përpilimit të një databaze të artefakteve arkeologjike
- H3) Të mundësohet hulumtimi nga profesionistët në bashkëpunim me institucionet lokale dhe kombëtare për një klasifikim final të Zonave Arkitekturore për Konservim
- H4) Të mundësohet hulumtim me anë të metodave të pjesëmarrjes për regjistrim dhe ruajtje të trashëgimisë së paprekshme
- H5) Mbledhja e informatave më komplete mbi ‘rrëfimet kulturore’, për shembull, lidhur me resurset e

bollshme të ujit të Dragashit, rrugët historike tregëtare dhe lidhjet ndërkombëtare, peizazhe të shoqëruara me legjenda dhe tregime, dhe zhvillimi dhe prodhimi i veshjeve tradicionale.

3.4.8 Bujqësi

Veprimet

A) Të përmirësohet performanca ekonomike dhe konkurrentësia e zinxhirëve të vlerës me fokus në

- Mish (fokusi në racat e vogla lokale të gjedhave, deleve dhe dhive)
- Qumësht dhe produkte të qumështit
- Patate (posaçërisht patatet për farë),
- Fruta dhe fruta të imëta dhe kultivimet e veçanta (bimët)

nëpërmjet

A1) Përmirësimi të bllokut të prodhimit

A2) Trajnimeve profesionale mbi teknikat moderne të prodhimit, marketingut dhe kontrollit të kualitetit/nivelet të certifikimit

A3) Përmirësimi të strategjive të marketingut për ngritje të shitjes në nivel lokal, kombëtar dhe së paku në nivel rajonal (Ballkan) (shih gjithashtu B3).

B) Të zhvillohet bashkërisht me Ministrinë e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZhR) dhe me Drejtorinë e Parkut Kombëtar si në vijim:

B1) Të lehtësohet mbështetja e Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZhR) (për shembull me *“Programin mbi Mbështetjen Direkte të Bujqësisë 2012”*)

B2) Sistemi i menaxhimit të kullosave të përmirësojë rendimentin dhe të ruaj ekosistemet malore

B3) Të krijohen objekte për procesin e certifikimit sipas standardeve ndërkombëtare

B4) Të krijohet një “emër i brendit” për rajonin e Dragashit dhe për mjedisin e tij dhe të promovohet shfrytëzimi i tij për produktet lokale

C) Të elaborohen nivele më të larta të strategjisë për të ngritur dhe përmirësuar integrimin e produkteve lokale

C1) Për: FPD (Fruta, Perime dhe Drithëra) në sistemin e prodhimit në Dragash

C2) Të mbështetet Qeveria Kombëtare në nisjen e një procesi për njohje të Dragashit si një “Rezervat i Biosferës” zyrtar i UNESCO (UNESCO Programi Human dhe i Biosferës, 2012)

3.4.9 Pylltari

Veprimet

A) Të përmirësohet struktura pyjore

A1) Të aplikohet dhe të shtohet rrallimi i pyjeve cungishte të dominuara nga pyjet e ahut dhe nga llojet tjera gjethëgjera në një shkallë më të gjerë, duke aplikuar intervalet e duhura të prerjes dhe të mbillen drunj të ri aty ku kërkohet.

A2) Të mundësohet komuniteteve mundësia e prerjes së druve të zjarrit nën kontroll të Agjencisë së Pyjeve të Kosovës dhe të sektorit komunal për pyje, me anë të rojeve të pyllit, të cilët do të jenë përgjegjës për një zonë të posaçme të pyjeve dhe ku çdo qark pyjor në komunë ka rojet e veta. Kjo mund të ndihmojë për të mirëmbajtur pyjet dhe për të siguruar resurset për komunitetin.

A3) Të përgatitet një plan i pyllëzimit për komunën në bashkëpunim të ngushtë me fshatrat, APK dhe me Drejtorinë e Parkut Kombëtar.

- A4) Të mbështetet themelimi i fidanishteve lokale për riprodhim të populacioneve të kualitetit të lartë për rimbjellje dhe pyllëzim.
- A5) Të mbillen lloje vendore në zonat që janë lënë të pashfrytëzuara për shkak të produktivitetit të ultë në lartësi mbidetare më të ultë se 1500m dhe me një fokus në zonat e prirura për katastrofa (erozion, ortekë dhe rrëshqitje e tokës)
- A6) Të fillohet dhe/ose të mbështetet procesi i certifikimit i pyjeve me produktivitet të lartë sipas standardeve të KKP të Kosovës. Të sigurohet menaxhimi i pyjeve të vjetra në harmoni me standardet e KKP.
- A7) Të shtohet prerja në pyjet e larta nëse mund të sigurohen praktika të menaxhimit të mirë të pyjeve. Kjo mund të përmirësojë pyjet dhe produktivitetin e tyre në të ardhmen dhe të prodhohet dru teknik për ngritje të të hyrave për buxhetin e komunës
- A8) Të krijohen mekanizma të paralajmërimit të hershëm për zjarret.
- A9) Të përmirësohen kualifikimet shkathtësitë e kontrollit të rojeve të pyllit (përfshirë aktivitetet e prerjeve ilegale).

B) Të përmirësohen strukturat administrative

- B1) Të forcohet roli i zyrtarëve të pylltarisë në “Drejtorinë Komunale të Bujqësisë, Turizmit, Zhvillimit Rural dhe Inspektionit”.
- B2) Të mbështetet bashkëpunimi i ngushtë i zyrtarëve komunal të pylltarisë, zyrtarit për konservim të natyrës dhe të sektorit për turizëm (zyrtari për zhvillim të turizmit).

C) Të përmirësohet vetëdijësimi

- C1) Të përgatiten fushata të vetëdijësimit që theksojnë ndikimet negative dhe rreziqet për pyje dhe biodiversitet nga zjarret e pyjeve.
- C2) Të diskutohen planet vjetore me komunitetin, për të inkuorporuar nevojat e tyre dhe të integrohen ato në porcesin e planifikimit.
- C3) Të hulumtohen opsionet për shfrytëzimin e druve halor për teknologjitë e reja të nxemjes (peleta etc.).

D) Programet e trajnimit

- D1) Trajnime dhe ushtrime mbi paralajmërimin e hershëm për zjarret dhe fikjen e zjarreve të pyjeve.
- D2) Trajnimi i rojeve të pyjeve.
- D3) Praktikant e menaxhimit për pronarët e pyjeve private (posaçërisht menaxhimi i pyjeve cungishte).

3.4.10 Energjia

Veprimet

A) Të integrohet Komuna në Strategjinë për Energji të Kosovës

- A1) Të themelohet Zyra Komunale e Energjisë (ZKE) – përgjegjëse për planifikim të zhvillimit të energjisë, mbikëqyrja e kontrollit teknik dhe i shërbimeve, etj.
- A2) Të zhvillohet Strategjia për Energji e Komunës së Dragashit (SEKD), Plani Komunal për Veprim për Energji (PKVE) dhe Plani Komunal për Eficiencë të Energjisë (PKEE)
- A3) Të angazhohen banorët e komunës së Dragashit nëpërmjet Grupeve Punuese Komunale dhe Grupeve Punuese të Fshatrave
- A4) Të implementohet Strategjia për Energji në bashkëpunim të ngushtë me sektorin privat
- A5) Bashkëpunimi ndërmjet ZKE me Agjencitë Donatore Ndërkombëtare në të gjitha intervenimet lidhur me energji

B) Të mbështetet privatizimi i gjenerimit të energjisë elektrike nën 10 MW (hidrocentrale dhe me erë) në bashkëpunim me Zyrën e Rregullatorit për Energji

- B1) T’u ofrohet kompanive private apo konsorciumeve investimi, instalimi dhe operimi i centraleve elektrike

me një gjenerim nominal nën 10 MW

B2) Të sigurohen stimulime për investime private në Teknologji të Energjisë së Ripërtërishme (TER)- Hidrocentralet e vogla (HCV), Konvertorët e Energjisë me Erë (KEE) si dhe shfrytëzimi i biomasës (p.sh. gasifikimi) - që ndjekë disa direktiva përkatëse të Bashkësisë Evropiane/Komisionit Evropian dhe të shmangen ndikimet negative në mjedis, përfshirë shkaktimin e dëmit në habitatet e lumenjve dhe biodiversitet.

B3) Të përkushtohen investuesit privat dhe kompanitë/konsorciumet për vëzhgim të kualitetit ndërkombëtar dhe dhe standardeve mjedisore gjatë ndërtimit dhe operimit të hidrocentraleve të tilla në bashkëpunim të ngushtë me Zyrën e Rregullatorit të Energjisë (ZRRÉ).

C) Analiza e kërkesës/furnizimit dhe gjenerim të kapaciteteve shtesë për komunën e Dragashit

C1) Të përditësohen të dhënat ekzistuese për të vlerësuar kërkesën dhe furnizimin e energjisë elektrike në të ardhmen

C2) Të vlerësohet kapacitetit i mëtejshëm i gjenerimit të energjisë elektrike në kufijtë e komunës së Dragashit bazuar në studimet për potencialet e hidrocentraleve, rrezatimit diellor, energjisë së erës, burimeve të biomasës dhe potencialit gjeotermal

C3) Studime të posaçme mbi potencialin e erës dhe të rrezatimit diellor përfshirë vlerësimin e mundshëm të vendit për centralet elektrike të bazuara në TER brenda kufijve të Dragashit do të kryhet në bashkëpunim me MEZh dhe të financohet për shembull nga agjencitë donatore dhe të formohet databaza për propozimet për instalimet shtesë për gjenerim të energjisë në Komunë.

D) Plani komunal për aplikimet diellore të nxemjes

D1) Të kryhet një analizë e potencialit për sistemet diellore të nxemjes (STN) për sektorin publik dhe privat (spitale, barnatore, shkolla, xhami, stacion policor, ndërmarrjet e vogla dhe të mesme dhe shtëpitë private)

D2) Të fillohen seminare për vetëdijësim për shfrytëzuesit potencial privat dhe komercial mbi përfitimet e kostos së STN, operimi i tyre dhe mirëmbajtja

D3) Të fillohet zhvillimi i kapaciteteve dhe trajnimi për sipërmarrësit lokal siç janë hidraulikët, instaluesit e gypave sanitar dhe filterëve të gypave

D4) Të hulumtohen mundësitë e skemave të financimit për investime private në STN përfshirë opsionet për kredi të buta në bashkëpunim me MEZh

E) Plani komunal për efikasitet të energjisë dhe strategji për menaxhimin e kërkesës

E1) Të futen pajisjet me Efikasitet të Energjisë në sektorin publik, sektorin komercial dhe në shtëpi

E2) Menaxhimi i kërkesës lidhur me shmangien e ngakesave elektrike maksimale duke caktuar orar të shfrytëzimit të rrymës, kështu që ngakesat maksimale të minimizohen

E3) Të përmirësohet efikasiteti e energjisë termale me anë të izolimeve të mureve, kulmeve dhe dritare me humbje minimale të nxehtësisë

E4) Të përmirësohet efikasiteti e energjisë në dritat e rrugëve të komunës dhe të instalohen drita shtesë me teknologji EE në tërë fshatrat.

E5) Stimulime dhe ngritje të vetëdijes për grupet e shfrytëzuesve përfshirë vendimmarrësit e sektorit publik, shfrytëzuesit lokal komercial (pronarët e dyqaneve, restorantet, kafenetë, etj.), stafi lokal i NVMve, (elektricitet, hidraulik, instalues të gypave, etj.) si dhe qytetarët përfshirë edhe nxënësit e shkollave publike

E6) Të nisët ndërtimi i kapaciteteve dhe i trajnimeve profesionale për shfrytëzuesit lokal përfshirë vendimmarrësit e sektorit publik, shfrytëzuesit lokal komercial, stafin lokal të NVMve si dhe qytetarët, përfshirë nxënësit e shkollave publike

3.4.11 Menaxhimi i furnizimit me ujë dhe i ujërave të zeza

Veprimet

A) Përmirësimi i sistemit të ujësjellësit dhe ujërave të zeza

- A1) Zgjerimi i planit për ujë dhe ujëra të zeza (Masterplani) në detaje për të rehabilituar objektet e infrastrukturës ekzistuese
- A2) Zjgerimi i sistemeve ekzistuese operative në tërë fshatrat
- A3) Të ndërmerren masa për trajtim të duhur të ujit sipas madhësisë së fshatrave dhe numrit të përfituesve (furnizim i ujit me gypa dhe trajtimi i ujërave të zeza; rrjeti i kanalizimit dhe trajtimi biologjik, etj.)
- A4) Të krijohen njësi të përhershme të shërbimeve për mirëmbajtje parandaluese dhe riparim në çdo fshat

B) Informimi dhe trajnimi

- B1) Implementimi i një fushate të vetëdijësimit për të bindur popullatën mbi nevojën e implementimit të një operimi, mirëmbajtjeje dhe menaxhimi profesional të shërbimit të furnizimit të tyre me ujë dhe të ujërave të zeza: se uji është një aset i trashëguar dhe nuk duhet të harxhohet, i pashfrytëzuar.
- B2) Programe të ngritjes së vetëdijes mbi rreziqet mjedisore dhe të shëndetit si pasojë e mostrajimit të ujërave të zeza
- B3) Të nisen projekte për pranimin e tarifave
- B4) Të iniciohet zhvillimi i kapaciteteve dhe trajnimi për sipërmarrësit lokal siç janë hidraulikët, instaluesit e gypave sanitar dhe filterëve të gypave

C) Të përmirësohet planifikimi

- C1) Bashkimi i njësive të shërbimeve me Hidroregjionin Jugor (HRJ) bashkë me aprovimin e Masterplanit nga Komuna dhe MMPH.
- C2) Të përmirësohen kapacitetet komunale në planifikim
- C3) Të krijohet një sistem për ofrim të planit gjithëpërfshirës për implementimin e projekteve të reja
- C4) Ngritja e fondeve për riparim dhe rehabilitim si dhe për përmirësim p.sh. nga agjencitë donatore
- C5) Implementimi i një mekanizmi institucional për të siguruar finansimin

4 Aspektet relevante të gjendjes aktuale të mjedisit

4.1 Toka

Sipas Hartës së Tokave të Kosovës (1974/2006, 1:200.000) tokat në territor të komunës së Dragashit mund të përmbledhen në 8 klasa (shih: Figura 4; dhe Atlasin e Zhvillimit të Qëndrueshëm për Dragashin Vëll. 2 Baza, Kapitulli 1.4):

- Gurë të zhveshur, me gati aspak mbulesë dheu, rreth 1% e sipërfaqes, sidomos në malet e larta dhe të rrëpishme në jug;
- Litosolet e reja, të zhvilluara e të shpërndara, mbi gjitha llojet e gurëve, janë dominuese në pjesët e rrëpishme përgjatë luginave e maleve, si dhe mbulojnë rreth 9% të territorit;
- Faza e ardhshme e zhvillimit të dheut përfaqësohet nga ranker mbi gurët acidikë apo neutral, si dhe rendzina mbi gurë gëlqerorë. Këto dhera zakonisht janë të zhvilluara vetëm sipërfaqësisht, si dhe mbulojnë rreth 70% të Dragashit – rankerët në male përgjatë kufirit lindor dhe jugor, derisa Rendzinas në Masivin e Koritnikut në veri.
- Dherat e kaftë, karakteristike për rreth 13% të sipërfaqes, që janë më thellë të zhvilluar, si dhe mund të gjenden në një brez prej Breznës dhe Brrutit në veri deri në Krushevë në jug.
- Dherat e rrafshëve të lëmuara mbulojnë 7% të komunës, si dhe mund të gjenden përgjatë luginës së Pllavës në veri, në pjesët e ulëta të luginës së Lumit Brod, si dhe në pjesët e luginës së Lumit Restelicë përreth Restelicës.
- Deltinat dhe dherat organike kanë rëndësi të pakët pasi mbulojnë më pak se 1 përqind të territorit në total. Këto lloje mund të gjenden në zonën përreth Shutmanit, si dhe Liqenit të Breznës.

Bazuar në tipin e tokës, rrëpirës dhe tipit të shfrytëzimit aktual të tokës, rreziku nga erozioni është vlerësuar për territorin (shih gjithashtu: Figura 5; dhe Atlasin e Zhvillimit të Qëndrueshëm për Dragashin, Vëllimi 3 Vlerësimi, Kapitulli 1.4.1). Duke pasur parasysh rrezikun nga erozioni posaçërisht relevante për menaxhim të bujqësisë dhe kullosave dhe për çdo aktivitet të ndërtimeve, vlerësimi duhet të ketë pasoja për masa të parandalimit të riparimit të rrugëve dhe ndërtimeve si dhe për planifikim të aktivitetëve të pyllëzimit.

Zonat kryesore bujqësore të Opojës kanë vetëm rrezik të ulët deri të mesëm. Sidoqoftë, kërkohet menaxhim i kujdesshëm i kullosave intensive dhe i tokave të punueshme. Kjo përfshinë mirëmbajtjen/jo shkatërrimin e brezareve dhe të gardheve me shkurre në tokën e shfrytëzuar bujqësore. Rreziqet nga erozioni i tokës janë njëjtë të ulëta në kullosat e larta të Maleve të Sharrit, të cilat janë të karakterizuara me rrëpira të lehta. Zonat kryesore të tokave me rrezik të lartë të erozionit gjenden përgjatë shpateve të pjerrëta të luginave të Maleve të Sharrit dhe në Malin Koritnik.

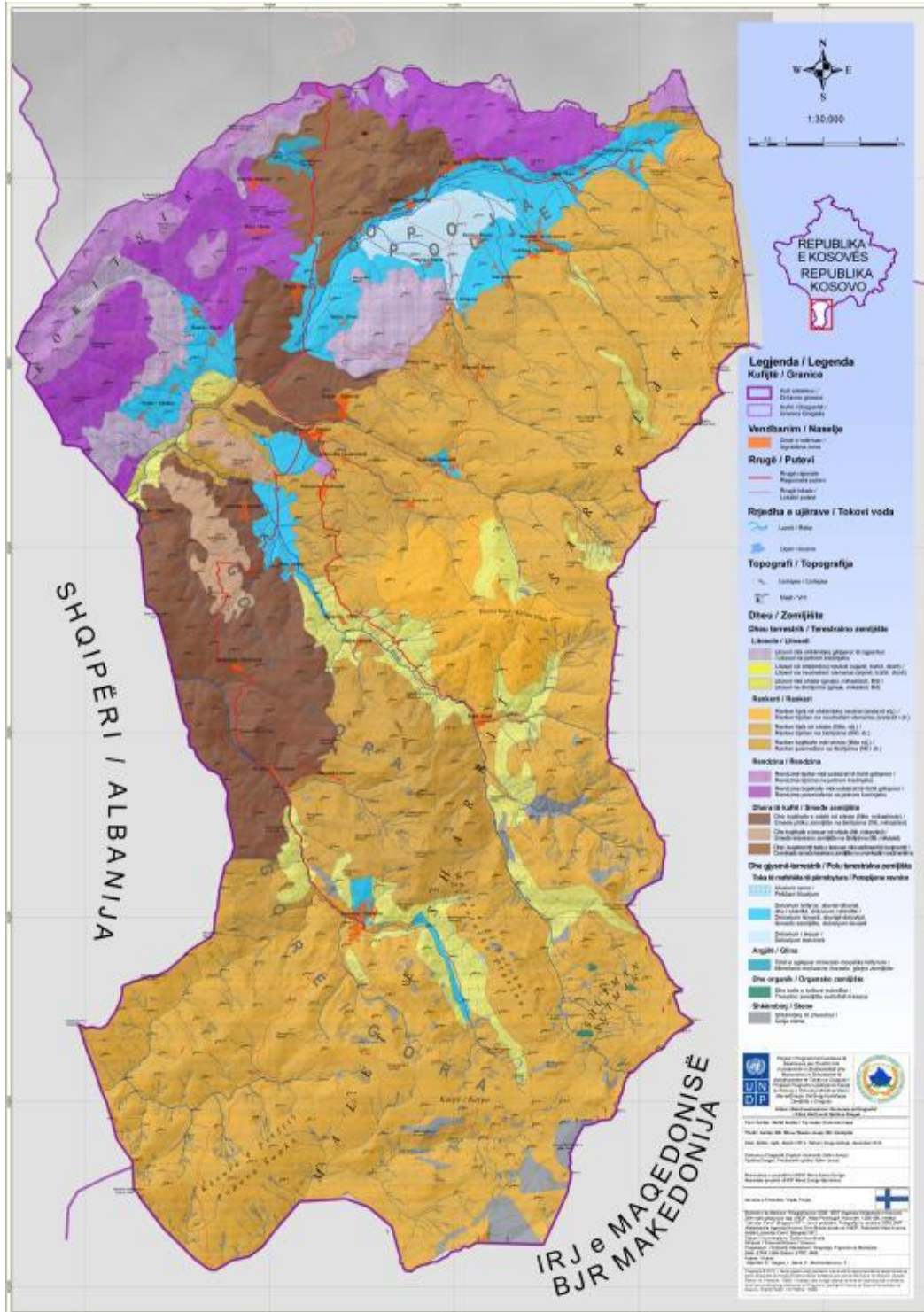

Figura 4: Harta e tokave të Dragashit (AZhQ Harta B4)

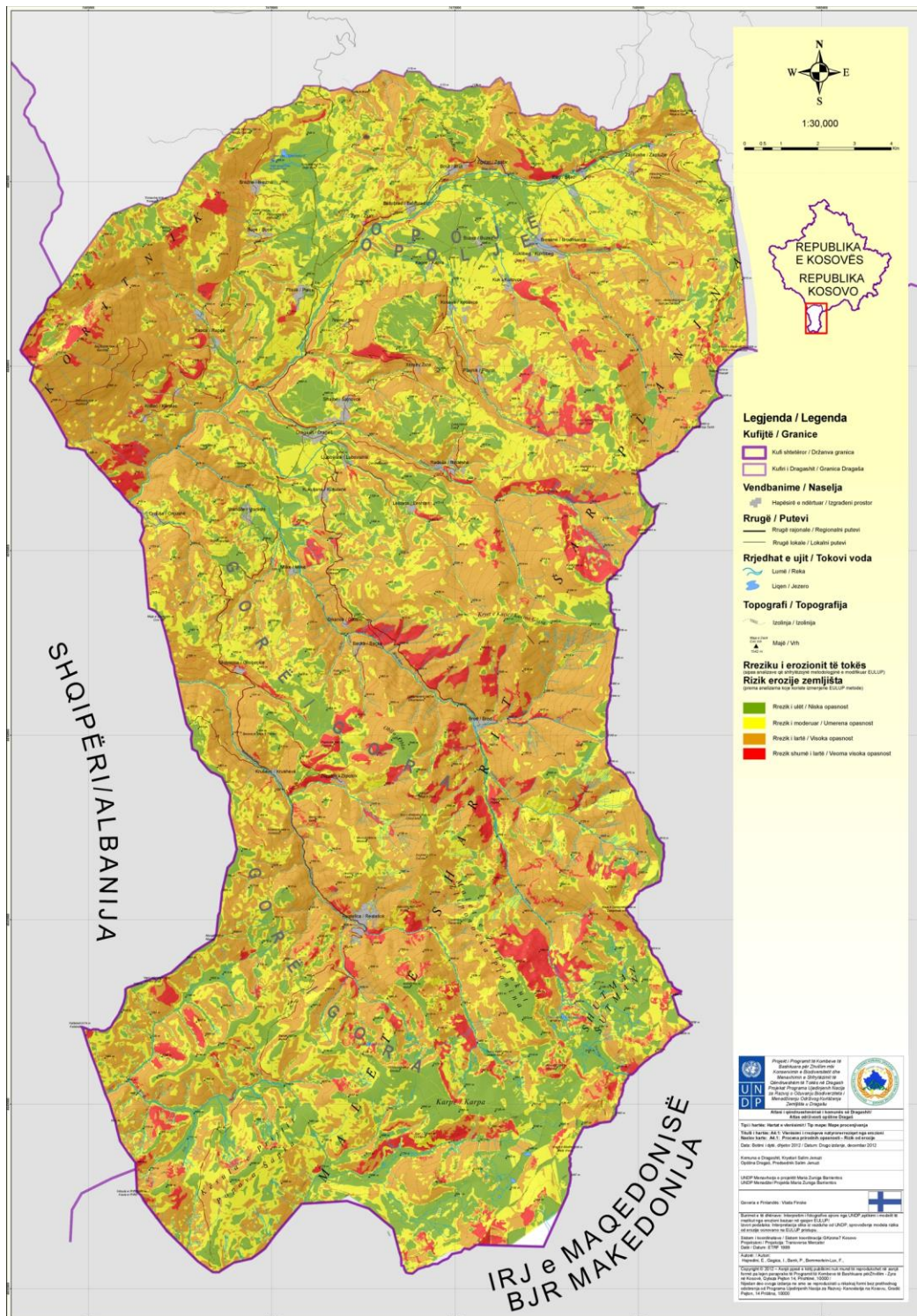

Figura 5: Harta e erozionit të tokës (AZhQ Harta A4.1)

4.2 Uji

Për shkak të mesatares së lartë të rënies vjetore të shiut prej 1.130mm/m², komuna e Dragashit është një rajon i Kosovës me resurse të bollshme të ujit. Zona i takon tri ujëndarësve kryesor (Figura 6):

- Pjesa veriore e territorit të komunës i takon pellgut të Drinit të Bardhë që derdhet në Detin Adriatik (36.556ha = 84% të territorit), që përbën nënpellgjet e lumit Restelica, lumit Brod, lumit Stoke, lumit Pllavë dhe lumit të Prizrenit. Pjesa e territorit të Dragashit që derdhet në lumin e Prizrenit karakterizohet nga një veçori gjeologjike: Nuk ka rrjedhë të ujërave sipërfaqësore për në lumin e Prizrenit. Afër liqenit të Breznes uji shkon nëpër një batak dhe një lidhje nëntokësore karstike, afër fshatit Poslisht në rrethinë të Prizrenit, uji buron te vendi i quajtur “Gurra”.
- Pjesa më jug-perëndimore e territorit të Komunës i përket pellgut të Lumit të Drinit të Zi që derdhet gjithashtu në Detin Adriatik (6.532ha = 15% e territorit).
- Dy zona të vogla në jug-lindje të territorit derdhen nëpër Lumin Vardar në Detin Egje (494ha = 1% e territorit).

Ekosistemet që ofrojnë regjenerim të resurseve të ujit dhe kështu e zbusin shkarkimin e shpejt të shiut apo të shkrirjes së borës, p.sh. të gjitha llojet e pyjeve dhe ligatinave janë në mënyrë unke të distribuara në nënpellgjet e Komunës. Tabela 2 paraqet një pasqyrë të situatës:

- Nënpellgjet jugore që gjenden në rajonin e Gorës karakterizojnë dukshëm më pak zona regjeneruese sesa pellgjet veriore; gjithë nën 20% të sipërfaqes së nënpellgjeve përkatëse. Kjo është veçanërisht e shkaktuar për shkak të mbulesës më të ultë malore, por pjesërisht e nivelizuar nga bollëk i madh i ligatinave në zonat më të larta malore. Të dy faktet që avokojnë për mbrojtje të efijencës të këtyre tipeve të ekosistemeve në rajonin e Gorës.
- Në nënpellgjet veriore mbulesat e larta të krahasueshme të pyjeve dhe të pyjeve cungishte llogarisin për një proporcion më të lartë të zonave regjeneruese të ujit. Më të spikaturat janë zonat e mëdha pyjore në Malin Koritnik dhe në nënpellgun e lumit Sotke.
- Në përgjithësi pjesa e zonave të rigjenerimit të ujit në komunën e Dragashit llogaritet pak mbi 20%.

Tabela 2: Zona e rigjenerimit të resurseve të ujit për ujëndarës

Pellg / Nënpellg	Zona për rigjenerim të resurseve të ujit në ha				në % të sipërfaqes totale	Sipërfaqja totale në ha
	Pyjet	Pyjet cungishte	Ligatina	Totali		
<i>Drini i Bardhë</i>	4.300	3.295	998	8.593	24%	36.556
Lumi Brod	553	712	389	1.655	19%	8.789
Lumi Pllavë	2.237	1.982	283	4.502	26%	17.573
Lumi i Prizrenit	491	431	15	936	38%	2.435
Lumi Restelicë	564	135	311	1.011	14%	7.155
Lumi Sotke	455	35	0	490	81%	603
<i>Drin i Zi</i>	1		831	832	13%	6.532
Lumi Guri i Zi	1		463	464	12%	3.757

Lumi Sherupa	0		368	368	13%	2.775
<i>Vardari</i>	0		60	60	12%	494
Lumi Rrasangult	0		9	9	6%	160
Lumi Ujërat e Qeta	0		50	50	15%	333
Totali komuna e Dragashit	4.301	3.295	1.889	9.485	22%	43.581

Zonat e rëndësishme ekologjike të lidhura me ligatinat/mbulesat ujore të hapura 1.892 ha (4,3%) të zonës së Dragashit. Sipas nenit 55 të Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës, mbrojtja e ligatinave shprehet kështu:

1. Ligatinat përfshirë ujërat, në kuptim të këtij ligji përfaqëson vlerat e natyrës dhe për këtë ato duhet të ruhen në një gjendje natyrore apo gati natyrore.
2. Për rastin e mbrojtjes së ligatinave, përfshirë ujërat që nuk janë të rregulluara me këtë ligj, do të aplikohen dispozitat e akteve të posaçme.
3. Çdo liqe natyral apo pellg, afër argjinaturave më të mëdha se 0,01 ha, kënetë natyrore apo artificiale që matë më shumë se 0,25ha, burim dhe përroska në breg prej dy (2) metrash, në kuptim të këtij ligji përfaqëson zonë të rëndësishme ekologjikisht.

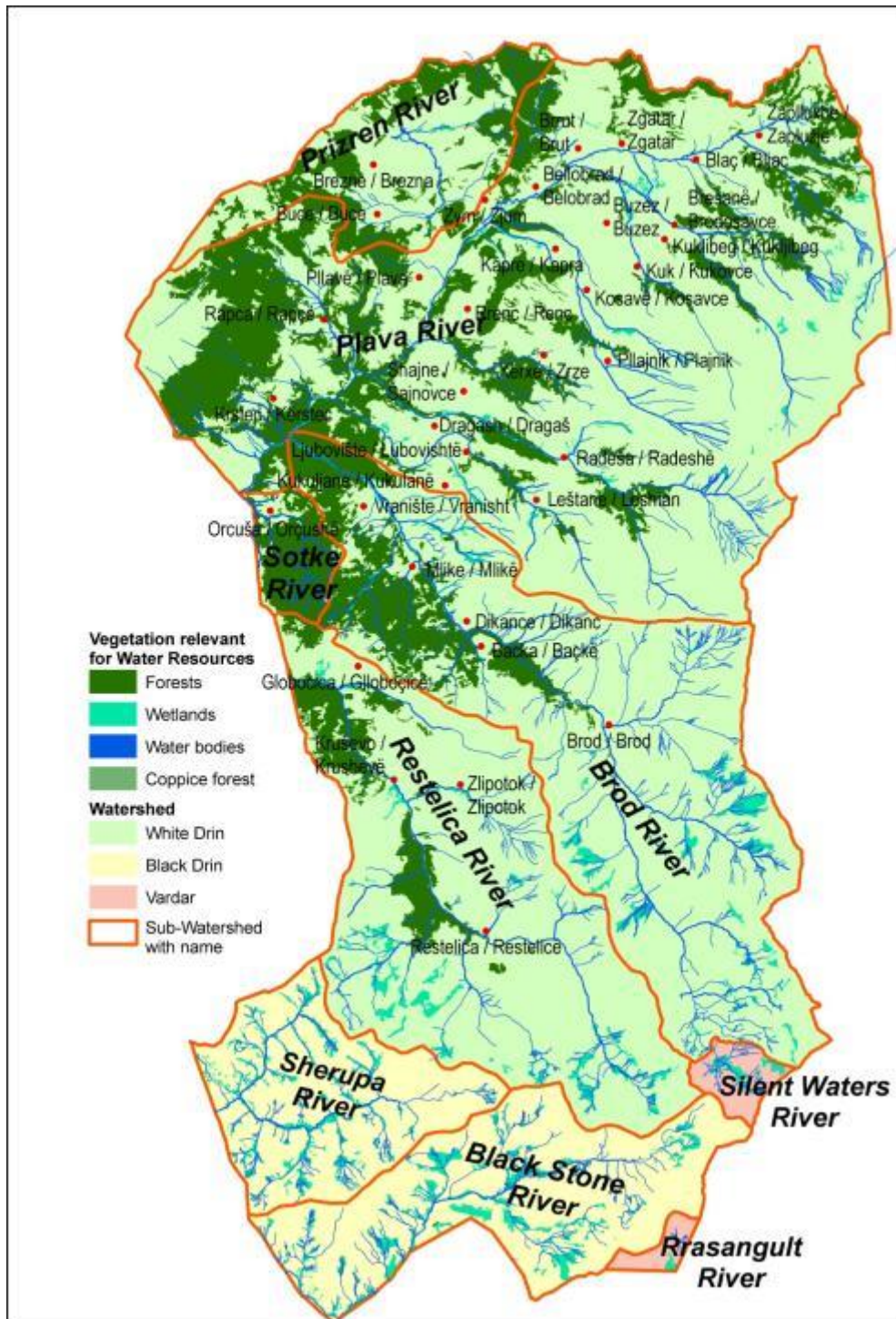

Figura 6: Ujëndarësit në komunën e Dragashit

Kualiteti i ujit:

1. Dy kërkimet fushore, një në sezonin e rrjedhës së madhe të ujit (2011) dhe një në sezonin e rrjedhës së ultë të ujit (2012) që është shfrytëzuar një sistem i indikatorit biologjik dhe ka

treguar se 36% e 45 vendeve të mostruara patën kualitet mesatar deri shumë të dobtë dhe 64% kualitet të shkëlqyeshëm deri shumë të mirë (gjatë sezonit të lagësht) (shih Ibrahim H. 2011b dhe 2012 dhe UNDP, 2012b, ju lutem referohuni Figura 7; dhe Hartës A3.1 nga AZhQ).

2. Ndotja nga kanalizimet është signifikante. Ripat e lumenjve në rrjedhën nën vendbanime janë në përgjithësi të ndotur nga ngarkime organike prej vendbanimeve. Ndotja më e rëndë mund të vërehet në Lumin Pllavë nga rrjedha e lumit nën Zaplluxhe deri te pika e fundit e mostrimit në rrjedhën e lumit nën fshatin Rrenc. Impianti për trajtimin e ujërave të zeza që aktualisht është duke u ndërtuar në rrjedhën e lumit nën fshatin Kosavë vetëm do të zvogëlojë ngarkesën hyrëse shtesë në lumin Pllavë nga lumi Kapre. Kjo mund të ndikojë pozitivisht në kualitetin e ujit në lumin Pllavë në rrjedhën nën fshatin Zym.
3. Shumica e zgjatjeve të lumenjve në rrjedhat nën fshatra janë të ndotura me mbeturina të ngurta.

Hidrocentralet:

1. Momentalisht një hidrocentral i vogël (HCV) është duke operuar përgjatë lumit Brod afër fshatit Baçkë.
2. Dokumentet e planifikimit për ndërtimin e HCVve përgjatë lumenjve Brod dhe Restelica janë në proces të aprovimit. Për fat të keq autoritetet nuk kanë siguruar ndonjë informatë hapësinore apo teknike lidhur me këto projekte. Prandaj, ndikimet e tyre mjedisore nuk mund të vlerësohen plotësisht. Në çdo rast këto projekte duhet të shqyrtohen kur të ndërmerret VSM lidhur me resurset e ujit në Dragash.
3. Skema e planifikuar e Hidrocentralit Zhur do të jetë skemë kulmore e hidroenergjisë me një kapacitet të instaluar pre 305MW. Dy impiantet do të jenë vendosura jashtë komunës së Dragashit afër fshatit Zhur. Nëpërmjet një sistemi të tuneleve dhe kanaleve uji do të transferohet nga nënpellgu i lumit Guri i Zi , nga lumenjt Brod dhe Restelica deri te rezervoari i parë i vogël në luginën e lumit Pllavë, dhe nga aty deri tek një rezervoar i dytë më i madh afër fshatit Brezne. Nëpërmjet një tuneli uji do të shkojë teposhtë në hidrocentrale, prej aty me një dallim të lartësisë prej 643, respektivisht 683,5m deri te dy hidrocentralet. Rrjedhat e ujit të lumenjve Caljane, Restelicë, Brod dhe Pllavë do të ndikohen, si dhe rrjedha e ujit karstik prej afër liqenit Brezne deri në "Gurrë". Vendimet ligjore për ngritjen e Hidrocentralit Zhur është marrë nga Kuvendi i Republikës së Kosovës më 24 korrik 2009.

Shkema e Hidrocentralit Zhur nuk është çështje direkte e VSM por duhet të shqyrtohet si një ndikim shtesë.

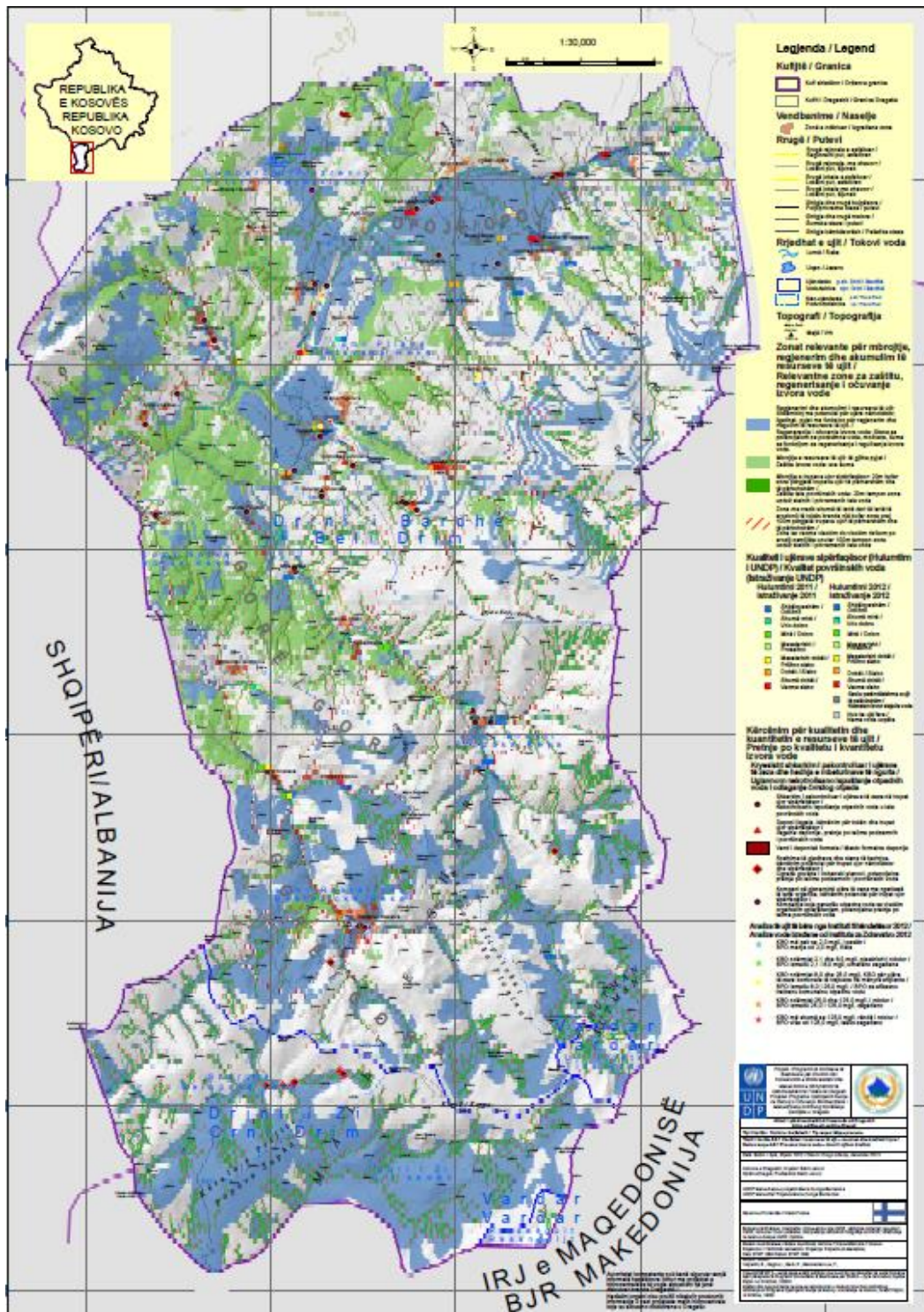

Figura 7: Vlerësimi i resurseve natyrore të ujërave (AZhQ Harta A3.1)

4.3 Ajri

Asnjë informatë e detajshme kualitative mbi ajrin në komunën e Dragashit nuk është në dispozicion. Sidoqoftë, situata në vijim mund të merret parasysh:

1. Kualiteti i përgjithshëm i ajrit në Dragash mund të konsiderohet si e mirë deri shumë e mirë, posaçërisht në zonat e gjera të pabanuara të maleve.
2. Brenda vendbanimeve dhe në rrethinën e afërt të tyre pak ndotje e ajrit e shkaktuar nga emitimi i nxemjes së ndërtesave duhet të vëzhgohet gjatë sezonit të nxemjes. Ndotja është e pavarur nga materiali i nxemjes (dru apo bajgë e tharë).
3. Gjatë verës dhe fillimit të vjeshtës zjarret e pyjeve mund të shkaktojnë emitim signifikant që gjithashtu mund të ndikojë në kualitetin e ajrit në fshatrat përreth..
4. Bezdisjet nga kutërbimet të shkaktuara nga industritë lokale deri më tani nuk janë raportuar.

4.4 Faktorët klimatik

Komuna ka një klimë subalpine me temperaturë mesatare vjetore prej 8,6° Celsius për Dragashin.

Kulminacioni i rënies së shiut është në korrik, kulminacionet nënrenditëse janë në shtator dhe nëntor, muajt më të thatë janë janar deri në mars dhe gusht. Përafërsisht 50% të rënies së shiut janë gjatë periudhës së vegjetacionit.

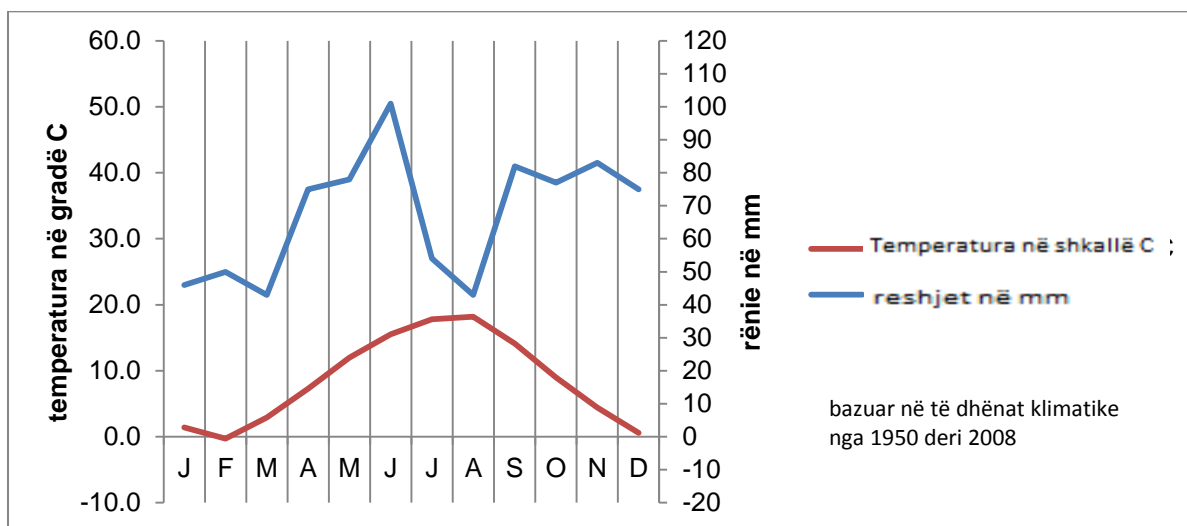

Figura 8: Diagrami i klimës për Dragashin

Tabela 3: Temperatura mesatare stinore në Dragash

Temperatura	Dimër	Pranverë	Verë	Vjeshtë	Periudha e vegjetacionit
-------------	-------	----------	------	---------	--------------------------

mesatare në Dragash °C	-0.4	7.9	18.1	10.2	15.0
---------------------------	------	-----	------	------	------

Tabela 4: Rëniet dhe temperatura mesatare gjatë periudhës së vegetacionit

Rëniet dhe temp. mesatare gjatë periudhës së vegetacionit	Prill deri Shtator			Tetor deri Mars			Vjetore		
	mm	%	Temp. °C	mm	%	Temp. °C	mm	%	Temp. °C
Sharr Dragash	413	51.1	15.0	394	48.9	3.3	807	100	8.3

4.5 Biodiversiteti, përfshirë florën dhe faunën

4.5.1 Flora dhe vegetacioni

Altitudet që sillen mes 730 dhe 2.650 m mbi nivelin e derit, llojllojshmëri e madhe bjeshkësh dhe tokash, dhe ndikimet nga klimat mesdhetare dhe kontinentale, të gjitha këto nxisin zhvillimin e diversitetit të specieve të ndryshme bimore dhe të komuniteteve në komunën e Dragashit. Malet e Sharrit supozohet të japin habitate me rreth 2000 specie bimore vaskulare. Studimi në Malet e Sharrit ka pasqyruar përafërsisht rreth 650 specie bimore. Është e rëndësishme të theksohet që janë rregjistruar vetëm disa pika të rëndësishme dhe jo e tërë lista totale e bimëve.

Pa ndikimin njerëzor, shumica e sipërfaqeve nën zonat drunore janë të mbuluara me male. Përgjatë shekujve të shpyllëzimit, shtresimit dhe djegieve të shpeshta të drunjve dhe shkurreve, pyjet janë zhdukur pothuajse plotësisht në pjesën lindore dhe jugore të komunës në altitute mbi 1.700 m (Malet e Sharrit).

Zona drunore është rreth 2000 – 2100 m dhe është më e pranishme në Malin Koritnik në Veri – Perëndim të komunës. Mund të thuhet që kushtet e kësaj zone drunore janë më të afërtat për ekosistemet natyrore. Këto janë zonat e mbuluara me shkëmbinj natyrore, bar alpine dhe shkurre me toka të njoma li moçale me torfë dhe moçale në depresione me varietetet të madh të komuniteteve me bimë tipike dhe specie të rëndësishme.

Pyjet në Dragash janë përzierje e pyjeve halore që dominohen nga pishat apo bredhët dhe pyjet me dru ahu, lisa, thupra dhe shkozë, apo përzierje e këtyre dy të fundit. Përafërsisht 40% e pyjeve në komunë janë të pak a shumë të manxuara si pyje zabele. Përgjatë vijave ujore të pyjeve bregore dominojnë verr të begatë.

Pyjet e Dragashit përbajnë një varietetet të madh të komunitetit bimor dhe specieve me rëndësi. Zabelet janë kryesisht të pasura me numër të madh të llojeve bimore dhe shtazore.

Lendinat dhe kullosat zëvendësojnë pyjet natyrore dhe kryesisht përmbajnë një varietet të shumtë të llojeve bimore.

Tokat dhe zonat e punueshme kanë një përzierje komplekse të kultivimit të tokës së lëruar, kulturave permanente, kullotave etj, ndërsa shpesh gardhet nuk ishin në fokus të punës së ndërmarrë në terren. Në veçanti zonat me diversitet të madh të strukturave janë tejet të rëndësishme për faunën lokale.

Bashkësitë bimore

Gjatë punës në terren dhe pranë kompjuterit për përpilimin e SDA, janë identifikuar 37 bashkësi bimore në zonat fokale (shih B. Mustafa, 2011) dhe Tabelën 2.3 në Kaptinën 2.3 Volumi 2 i SDA . Një listë dhe përshkrimi i plotë mund të gjendet tek Volumi 5 Atlasi për Zhvillim të Qëndrueshëm. Tabela 5 prezanton bashkësitë bimore që mund të identifikohen në terren dhe mund të harmonizohen me dispozitat e Shtojcës I dhe Direktivën e BE-së për Florën dhe Faunën, prandaj janë shumë të rëndësishme për çështjet e biodiversitetit (përshkrimi i marrë pjesërisht nga B. Mustafa, 2011).

Tabela 5: Bashkësitë bimore të identifikuar në komunën e Dragashit

Bashkësia bimore (emri shkencor)	Përshkrimi	Habitat-Direktiva Shtojca I Lloji
<i>Vegjetacion në lagështira</i>		
Caricetum – varietete të ndryshme	Caricetum nigrae, Caricetum rostratae salicetosum, Caricetum rostratae-vesicariae: bashkësitë që formojnë torfa në sipërfaqen e ujërave oligotrofe e mezotrofe, me karakteristika mesatare mes llojeve soligjene dhe ombrogjene.	7140 Transition mires and quaking bogs
Carici-narthecietum scardici	Lagështirat të mbuluara kryesisht me torfa apo tufa që prodhojnë bashkësi myshqe plishi dhe të kafta që gjenden në toka tërësisht të mbyllura nga uji , me furnizim uji qëlqeror soligjen apo topogjen, me shtresë mbi apo nën ujë, substratum	7230 Alkaline fens
<i>Vegjetacioni eutrofik</i>		
Senecio-Rumicetum alpini	Herb të gjata nitrofile në vendet malore dhe alpine ku pushojnë bagëtitë.	Nuk gjendet në Shtojcën I
<i>Vegjetacioni i shkurreve</i>		
Arctostaphylo-Juniperetum nanae	Zona alpine mbi zonën e fundit të pyllit. Speciet karakteristike janë Juniperus nana, Vaccinium uliginosum, Thymus albanus, Nigritella nigra etj.	4060 shkurret Alpine dhe Boreal
Vaccinio-Empetretum hermaphroditi	Shkurre boronice në malet e larta Vaccinium-shkurre të ulta të brezit të maleve jugore. Me Vaccinium myrtillus, Vaccinium uliginosum s.l. Vaccinium vitis-idaea dhe lokalisht me Empetrum nigrum. Ato janë të pasura me specie të barishteve dhe shpesh marrin pamjen e barishteve alpine me shkurre të ulta.	4060 shkurret Alpine dhe Boreal –shkurret malore të boronicave
Vaccinion with V. gaultherioides	Shkurret e ulta të dominuara nga Empetrum hermaphroditum, Vaccinium uliginosum, me Arctostaphylos alpina, Vaccinium myrtillus, Vaccinium vitis-idaea dhe lycopodes	4060 shkurret Alpine dhe Boreal shkurret e maleve të larta - shkurret Empetrum-Vaccinium
Corylletum avellanae	Diversiteti i specieve është më i madh sesa tek pyjet bregdetare	91K0 Illyrian Fagus

Bashkësia bimore (emri shkencor)	Përshkrimi	Habitat-Direktiva Shtojca I Lloji
	në Evropën Qëndrore dhe Aremonio-Fagion përbën një qendër të rëndësishme të diversitetit të specieve	sylvatica forests (Aremonio-Fagion)
Alpine lawns and rock vegetation		
Drypetum spinosae	Asociacioni gjendet në lartësi 2000m. Zhvillohet në vende shkëmbore. Ky asociacion është i varfër në specie. Speciet më të rëndësishme janë Drypis spinosa, Linaria alpina, Festuca picta etj.	8140 Eastern Mediterranean screes
Saxifrageto-Potentilletum apenninae	Ky asociacion gjendet në Malet Sharrit dhe Koritnikut në shkëmbinj të gëlqeror. Komponente të këtij asociacioni janë specie tretësore dhe relikte. Speciet më të rëndësishme janë Potentilla speciosa, Potentilla apennina, Saxifraga scardica, Aubrietia gracilis, Minuartia graminifolia	6110* Rupicolous calcareous or basophilic Fushat of the Alysso- Sedion albi
Saxifrageto-Rumicetum nivalis	Lëndina të zhveshura të ekspozuara erës Meso-xerophile, relativisht të mbyllura dhe lëndina të joskulpturuara të Kobresia myosuroides (Elyna myosuroides) që formohen në toka të thella dhe vargmale të zgjatura që u ekspozohen erërave të fuqishme në nivelet alpine dhe nën dëborë.	6170 fusha subalpine dhe gëlqerore
Juncetum trifidi	Formacionet Boreo-alpine të maleve të larta me h Juncus trifidus, Carex bigelowii, myshqe dhe likene. Gjithashtu janë të shoqëruara me komunitete në shtretër bore.	6150 fushat veriore dhe Siliceous alpine
Fushat natyrore		
Varietete të ndryshme të Nardion	Deltoideo-Nardetum, Nardion, (Lino-)Nardetum strictae: Nardus stricta është kryesues i asociacionit. Komunitetet e bimëve të larta të niveleve pyjore dhe alpine të klasit Betulo-Adenostyletea , apo fusha Nardus të mbyllura, të thata apo mezofile që mbulojnë tokat në Atlantik apo sub-Atlantik, apo toka veriore, male dhe regjione pyjore. Vegetacioni i ndryshueshëm por variacioni përcillet me vazhdimësi.	6230* Species-rich Nardus Fushat , on siliceous substrates in montane and sub- montane areas
Armerio-Festucetum variae	Above Pinetum heldreichii typicum	6170 Fushat gëlqerore alpine dhe subalpine
Carici-Seslerietum latifoliae	Fusha kurorë dhe stepe Kalcifile Xerothermophile, të hapura, të skulpturuara, fusha kurore apo stepe	6170 Fushat gëlqerore alpine dhe subalpine
Diantho-scardici-Festucetum	Fusha stepe dhe kurorë	6170 Fushat gëlqerore alpine dhe subalpine
Kullota të gjera		
Gentiano-Dryadetum octopetalae	Fushat stele kalcifile dhe gëlqerore në pikat më të larta të Malit Koritnik . speciet karakteristike janë Dryas octopetala, Gentiana verna, Carex leavis, Helianthemum canum. Specie tjera të rëndësishme janë Thymus albanus, Edrianthus graminifolius, Scabiosa columbaria, Gentiana kochiana etj.	6170 Fushat gëlqerore alpine dhe subalpine
Helianthemo-Globularietum bellidifoliae and Edraiantho-Elynetum	Breza të zhveshura - Meso-xerophile, breza mali relativisht të mbyllura dhe të paskulpturuara të Kobresia myosuroides (Elyna myosuroides) që formohen në toka të thella të vargmaleve të ekspozuara erërave të fuqishme në nivelet alpine dhe të dëborës	6170 Fushat gëlqerore alpine dhe subalpine
Gladiolo-Sanguisorbetum officinalae	Livadhe sanash të pasura me specie në toka pak apo mesatarisht të fertilizuara të niveleve të rrafshta apo nën-kodrinore, që i	6510 livadhe sanash të tokave të ulta

Bashkësia bimore (emri shkencor)	Përshkrimi	Habitat-Direktiva Shtojca I Lloji
	takojnë aleancave të Arrhenatherion dhe Brachypodio-Centaureion nemoralis. Këto fusha të gjera janë të pasura me lule dhe nuk kositen para lules së barit dhe më pas vetëm një herë apo dy herë gjatë vitit.	(Alopecurus pratensis, Sanguisorba officinalis)
Xerobromion	Fusha të hapura të thana në dhe pak a shumë gëlqeror	6120* Xeric sand fusha gëlqerore
Coniferous forest		
Abietum borisii-regis	Gjendet në mënyrë tipike në Ballka, dhe në Kosovë gjendet vetëm në Malet e Sharrit (në Restelicë), në lartësi prej 1500-1580m. Në pjesën lindore. Prani e lartë, e karakterizuar me prani të Abies borisii-regis, Doronicum caucasicum, Galium laconicum, Lathyrus venetus, Helleborus cyclophyllus.	9270 Ahishte helenike me Abies borisii-regis
Abietum albae koritniensis	Pyjet e Abies alba apo Abies alba përzier me Fagus sylvatica, Picea abies, Pinus sylvestris apo Pinus nigra brenda zonës gjeografike të pyjeve Fagion moesiacum.	91BA pyje bredhi gri Moesian
Pinetum heldreichii typicum	Pyje pishash të bardha : formacione lokale të trungut Pinus heldreichii të kufizuara vetëm për Ballkanin jugor, Greqinë veriore dhe Italinë jugore, zakonisht të hapura dhe fushat nën to mbi toka të thata shpesh shkëmbore apo gurore.	95A0 Pyje pishat të larta oro-Mediterranean
Mixed forest		
Fago-Pinetum heldreichii	Pyje pishash të bardha : formacione lokale të trungut Pinus heldreichii të kufizuara vetëm për Ballkanin jugor, Greqinë veriore dhe Italinë jugore, zakonisht të hapura dhe fushat nën to mbi toka të thana shpesh shkëmbore apo gurore.	95A0 High oro-Mediterranean pine forests
Riparian forest		
Alnetum glutinosae	Tipike për lugina lumenjsh në terrene shpesh të vërshueshme me lagështi të madhe. Në shtresat e drunjve dominon Alnus glutinosa dhe në shtresa shkurresh gjenden Euonymus europea, Prunus padus, Viburnum opulus. Speciet herbakus janë Viola sylvestris, Euphorbia palustris, Teucrium chamaedrys, etj.	91E0 pyjet aluviale me Alnus glutinosa dhe Fraxinus excelsior (Alno-Pandion, Alnion incanae, Salicion albae)
Birch forest		
Betuletum verrucosae koritniensis	Pyjet Fagus sylvatica. Diversiteti i specieve është më i madh sesa në ahishtet në Evropën Qendrore dhe Aremonio-Fagion përbën një qendër të rëndësishme të diversitetit të specieve.	91K0 Pyjet Illyrian Fagus sylvatica (Aremonio-Fagion)
Oak forest		
Lembotropo-Quercetum cerris		Locally defined
Quercetum trojanae dukagjini	Zhvillohen në Koritnik në lartësi prej 300-900m. Përbërja gjeologjike është gur gëlqeror dhe mbulesa pedologjike është e kuqe. Ky asociacion është nën ndikimin e klimës mesdhetare që vjen nga luginat e lumit Drini i Bardh. Në ndikimin e faktorit njeri, në një pjesë të madhe në vend të specieve Quercus trojana species zhvillohet Carpinus orientalis dhe Crataegus monogyna. Speciet karakteristike për këtë asociacion janë Quercus trojana dukagjini, Pyrus amygdaliformis, Ruta graveolens, Acanthus balcanicus etj.	9250 Quercus trojana woods
Beech forest		

Bashkësia bimore (emri shkencor)	Përshkrimi	Habitat-Direktiva Shtojca I Lloji
Fagetum moesiaca montanum	Fagus sylvatica or pyjet Fagus moesiaca. Fagus sylvatica shoqërohet në lartësi të mëdha dhe të vogla, nga Abies alba dhe Picea abies. Pyjet posedojnë, mandje edhe në jug të tyre një karakter të theksuar medio-evropian që shënohet nga shpeshtësia e specieve si Acer pseudoplatanus, Quercus petraea, Fragaria vesca, & Oxalis acetosella.	91W0 Moesian beech forests
Colurno-Ostryetum carpiniifolia	Pyjet Fagus sylvatica me diversitetin e specieve më të madh sesa ahisitet në Evropën Qendrore dhe Aremonio-Fagion përbën një qendër të rëndësishme të diversitetit të specieve.	91K0 Illyrian Fagus sylvatica forests (Aremonio-Fagion)
Hornbeam forest		
Dioscoreo-Carpinetum orientalis	Pyjet me lisa të bardhë Moesian, Thermophilous, sub-Mediterranean Quercus pubescens dhe pyjet Quercus virgiliana.	91AA *pyjet lindore me lisa të bardhë

Speciet

Gjatë punës në terren të ekspertëve të UNDP-së dhe një grupi shkenctarësh vendor (Prof. Dr. F. Milaku në mesin e tyre.) kanë elaboruar listën e kuqe të Kosovës. 650 specie të bimëve mund të lokalizohen në territorin e komunës. Një listë prej 37 specieve janë konsideruar të jenë më të rëndësishmet dhe më të rrezikuara në komunë, nga B. Mustafa (2011). Kjo listë paraqitet në Tabelën 6:

Tabela 6: Lista e llojeve të bimëve më të rëndësishme dhe të rrezikuara

Speciet	Emërtimi shqip	Emërtimi serbisht	Emri anglisht
Abies alba subsp. borisii-regis	Bredhi i maqedonisë	Makedonska Jela	Bulgarian Fir
Achillea holosericea	Barpezmi i gjithëmëndafshë		
Colchicum macedonicum	Xhërrokulli maqedon	Makedonski Balučak-Mrazovac	Macedonian saffron
Crepis macedonica	Shmanga maqedonase	Makedonska Čekinjuša	Macedonian hawkbeard
Dianthus scardicus	Karafili i Sharrit	Šarplaninski karanfil	Sharr pink
Draba korabensis	Draba e Korabit		Korab's whitlow
Draba scardica	Draba e Sharrit		Scardica whitlow
Drypis spinosa	Dripis		
Erysimum pectinatum			
Festuca koritnicensis	Bishtëpelëza e Koritnikut	Vlasulja Koritnika	Koritnik fescue
Gentiana lutea	Sanëza e verdhë	Srčanik	Yellow Gentian
Geranium subcaulescens			Dwarf Cranesbill
Juncus triglumis	Kulmaku	Sit	Yosemite dwarf rush
Linaria peloponesiaca	Linaria peloponeze		Peloponesiac Toadflax
Minuartia baldaccii	Minuarcia e Baldaçit		
Pinus heldreichii	Rrobulli	Munika	Bosnian Pine
Potentilla calabra	Zorrëca Kalabreze		Calabrese cinquefoil
Primula halleri	Aguliçe e Hallerit	Hallerov jaglac	Haller's Primrose
Ranunculus demissus var. Graecus Boiss	Zhabina e ulët		

Ranunculus montenegrinus	Zhabinorja malazeze		Montenegro's buttercup
Rhamnus orbiculatus	Pjerrëza rrethore		Buckthorn
Saxifraga scardica	Iriqëza e Sharrit	Šarplaninska kamenika	Scardica saxifrage
Scrophularia aestivalis	Skrofularja e verës		Autumn figwort
Senecio scopolii	Pulithi i Skopolit		
Silene pusilla	Klokëza e vockël	Mala pušina	
Spargularia vellesia subspecies graminea	Spargularia		
Thalictrum alpinum	Taliktri alpin		Alpine Meadow-rue
Thlaspi bellidifolium	Tlaspi gjethebukur	Čestika	Penny-cress
Thlaspi microphyllum	Tlaspi gjethevogël	Mala Čestika	Little leave Penny-cress
Thymus albanus	Listra shqiptare		Albanian thyme
Thymus doerfleri	Listra e Dorflerit		Dorfler thyme
Tozzia alpina	Tocia alpine		Alpine tozia
Triglochin palustris	Triglohini kënetor	Močvarna brula	Marsh Arrowgrass
Valeriana bertisceae	Haraqina e Bertiskut		Bertisce Valerian
Valeriana pancicii	Haraqina e Pancicit	Pančićev odoljen	Pancici Valerian
Veronica saturejoides	Veronika si shtërmën		Savory Leafed Speedwell
Viola grisebachina	Vjollca e Grisebakut	Grisebah ljubičica	Grisebach violet

Përmbledhje e vlerësimit:

Figura 9: Vlerësimi i vegjetacionit dhe florës (AZHQ Harta A1.1) thekson statusin ekzistues (të qenët të rrallë) kryesisht të pyjeve, tokave kufitare dhe lagështirave.

Hartat tregojnë qartë që shumica e zonave ekologjike gjenden brenda zgjerimit të propozuar të Parkut Nacional të Maleve të Sharrit. Kjo vërteton të gjeturat (dhe ofron detaje shtesë) të identifikimit preliminar të Vendndodhjeve Natura 2000 në Kosovë (B. Mustafa et al. 2009).

Zabelet, lëndinat e gjera dhe fushat e thata gjithashtu kanë vlerë të lartë biodiversiteti. Por këto lloje vegjetacioni varen nga menaxhimi (tradicional) i shfrytëzimit të tokave. Resurset e vegjetacionit dhe të florës janë në kuadër të informatave për strategjinë e përgjithshme për konzervim dhe do të kombinohet me vlerësimin e faunës dhe funksionet ekologjike të pyjeve për qëllime të udhërrëfyesi të përgjithshëm për konzervim të natyrës.

Definicioni i llojit tjetër të zonave të mbrojtura sipas Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës dhe zonimin e Parkut Nacional mund të bazohet në këtë vlerësim.

Tabela 7: sipërfaqja dhe përqindja e llojeve të habitatit në harta, të cilat janë të mbrojtura sipas Direktivës së BE_së për Habitat Flora-Fauna-

Vegjetacioni	Llojet e habitatit të mbrojtura sipas Direktivës së BE-së për Habitatin Flora – Fauna	Gjithsej në ha
--------------	---	----------------

	Shtojca I	Shtojca I* (habitatet prioritare)	
Pyjet	2.933,9	397,1	3.331,1
<i>Në % të komunës</i>	6,7%	0,9%	7,6%
Fushat	1.483,8	13,9	1.497,7
<i>Në % të komunës</i>	3,4%	0,0%	3,4%
Kullotat	24,7	611,3	636,0
<i>Në % të komunës</i>	0,1%	1,4%	1,5%
Zonat shkëmbore	597,7	9,1	606,9
<i>Në % të komunës</i>	1,4%	0,0%	1,4%
Shkurret dhe/apo vegjetacioni herbal	107,5		107,5
<i>Në % të komunës</i>	0,2%	0,0%	0,2%
Lagështirat, trupat ujor	66,5		66,5
<i>Në % të komunës</i>	0,2%	0,0%	0,2%
Gjithsej sipërfaqja në hartë	5.214,1	1.031,4	6.245,6
<i>Në % të komunës</i>	12,0%	2,4%	14,3%

Tabela 8: sipërfaqja dhe përgjindja e llojeve të vegjetacionit /shfrytëzimi i tokave me potencial të lartë për biodiversitetin e bimëve

Sipërfaqet specifike me potencial të lartë për biodiversitetin e bimëve	Sipërfaqet jashtë llojeve të habitateve të listuara në Shtojcën I Direktiva e BE-së për Habitat - Flora-Fauna (në ha)	Në % të territorit të Dragashit pyjet
Pyjet me regjenerim natyral	1.023,4	2,3%
Ahishtet dhe shkurret	4.785,2	11,0%
Vegjetacioni i hapur gjysmë natyror	17.071,2	39,2%
I karakterizuar me shkëmbinj dhe zhavor	694,6	1,6%
Gjithsej sipërfaqja me potencial të lartë	23.574,5	54,1%

Tabela 9: Numrat e specieve bimore të rëndësishme

Lista e referencës	Nr. i specieve bimore të listuara të gjetura në territorin e Dragashit
IUCN Lista e Kuqe (kategoritë afër kërcënimit apo të ndjeshme)	2
Direktiva e BE-së për Habitat - Flora-Fauna – Shtojca II	4
Direktiva e BE-së për Habitat - Flora-Fauna – Shtojca V	2
Rekomanduar për Listën e Kuqe të Kosovës të rradhës	119

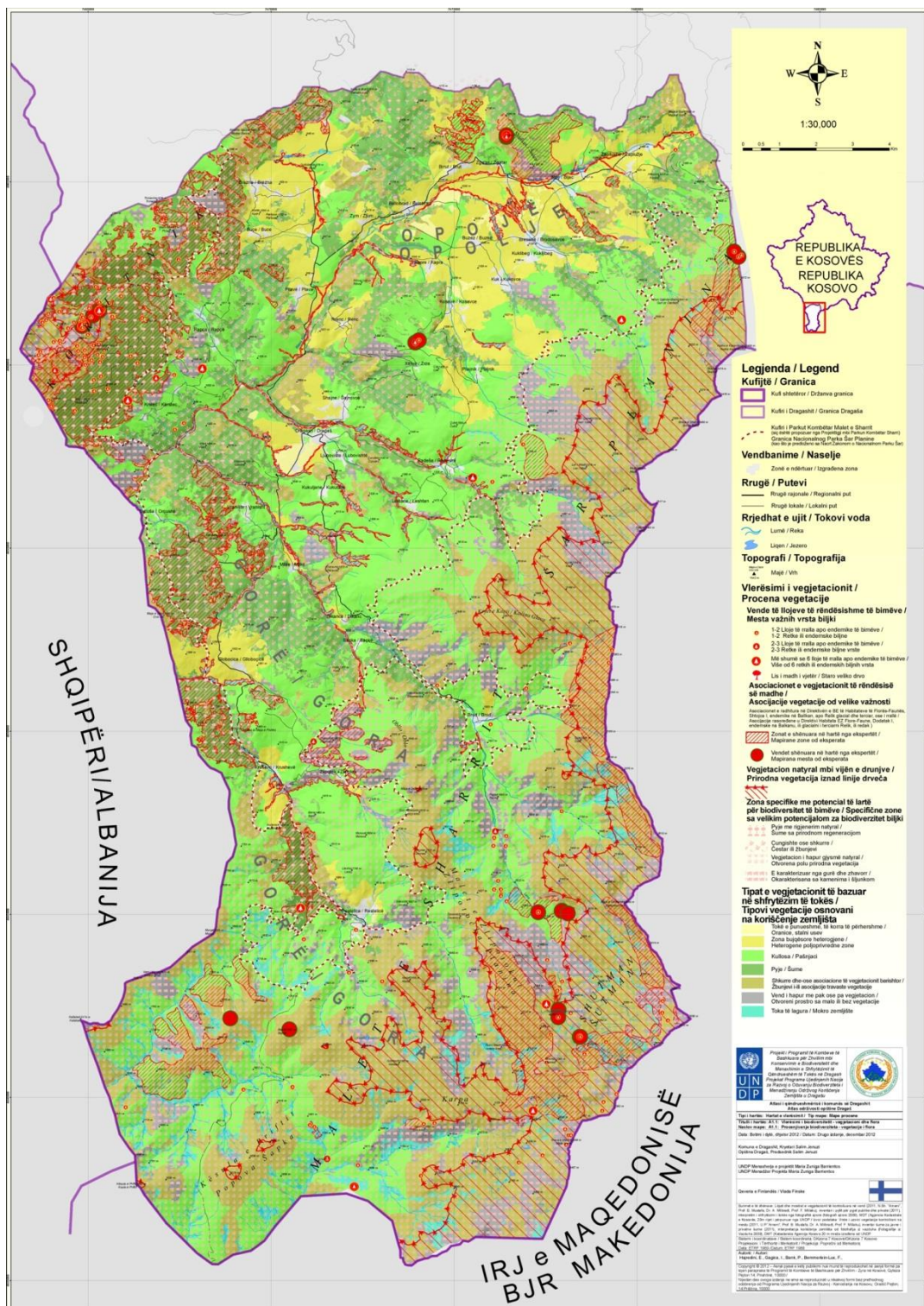

Figura 9: Vlerësimi i vegjetacionit dhe florës (AZHQ Harta A1.1)

4.5.2 Fauna

Për shkak të diversitetit të shfrytëzimit të tokave dhe strukturave të pejsazhit , territori i komunës së Dragashit ofron varietet më të lartë për habitatet e grupeve të shumta dhe specieve të shtazëve. Përveç fushave të hapura, pyjeve të larta, ahishteve, të gjitha lloeve të tokave të lagështa, zovat me shkëmbinj dhe zhavor gjithashtu kanë shumë rëndësi.

Nuk ka studime sistematike të disponueshme për faunën në Dragash. Por të dhënat nga OJQ-të, fshatarët, informatat e shpërndara nga literatura dhe konstatimet e ekspertëve të UNDP ofrojnë bazën të mirë për një pasqyrë të përgjithshme për faunën lokale.

Gjitarët:

- **Arinjtë e kaftës (Ursus arctos):** një prej karakteristikave të Maleve të Sharrit. Arinjtë në pyje (si një pyllin në lindje të fshatit Bresanë dhe Blaç, në malin Koritnik apo në Ahishtet helene/bredhat mes Restelicës dhe Krushevës) dhe ato kalojnë kufirin në pjesët më të largëta në juglindje dhe vazhdimi tek Parku Nacional i Sharrit në verilindje. Arinjtë rrallë herë shihen në pyjet e larta të Fushat dhe në qendër të regjionit të Opojës.
- **Rrëçebulli (Lynx lynx):** rrëçebulli ka një shpërndarje të ngjashme si ariu në zonat pyjore dhe kufijtë pyjor në lartësi të mëdha dhe në kufinj të me Shqipërinë.
- **Ujqit (Canis lupus):** kudo nëpër ato vende
- **Dhitë e egra (Rupicapra rupicapra):** në diapazone më të larta dhe dalje shkëmbore, rrëpira të zonave alpine dhe subalpine
- **Kaprolli (Capreolus capreolus):** pak a shumë në tërë territorin në lartësi të vogla (ngjashëm si me dhinë e egët)
- **Derrat e egët (Sus scrofa):** në një zonë të njëjtë si Kaprolli – më afër tokave bujqësore

Zogjtë:

OJQ Finches ka ofruar informata për zogjtë për periudhën 2004 deri 2010, për 11 lokacione në komunë. Gjatë kësaj periudhe janë konstatuar gjithsej 153 specie zogjsh. Lokacionet individuale njehsojnë rreth 27 dhe 85 specie të ndryshme. Përafërsisht një e treta e këtyre specieve janë të listuara në Shtojca të ndryshme të Direktivës së BE-së për Zogjtë (shih Figura 10 dhe Tabela 10). Të gjeturat tregojnë diversitet të madh të specieve të zogjëve në komunë. Zonat e observuara paraqesin lloje të ndryshme të pejsazheve dhe habitateve të pranishme në komunë.

Tabela 10: Speciet e zogjëve të Dragashit të listuara në Shtojcën e Direktivës së BE-së për Zogjtë

Speciet (të renditura sipas familjeve)	Speciet (të renditura sipas familjeve)
Accipitriformes – zogjtë grabitçar	Gruiformes – Flufftails and Crakes
Accipiter brevipes	Crex crex
Accipiter gentiles	Rallus aquaticus
Aquila chrysaetos	Passeriformes – Passerines
Aquila heliaca	Anthus campestris

Circus cyaneus	Corvus corone cornix
Anseriformes - Waterfowls	Corvus frugilegus
Anas platyrhynchos	Corvus monedula
Caprimugliformes - Nightbirds	Ficedula albicollis
Caprimulgus europaeus	Ficedula parva
Charadriiformes – Waders and Gulls	Ficedula semitorqua
Tringa totanus	Lanius collurio
Ciconiiformes – Storklike Birds	Lanius minor
Nycticorax nycticorax	Lullula arborea
Columbiformes – Doves and Pigeons	Luscinia svecica
Columba livia	Melanocorypha calandra
Columba oenas	Parus ater
Columba palumbus	Pica pica
Sreptopelia decaocto	Pyrrhocorax pyrrhocorax
Streptopelia turtur	Pyrrhula pyrrhula
Falconiformes - Falcons	Sylvia nisoria
Falco columbarius	Troglodytes troglodytes
Falco naumanni	Turdus merula
Falco peregrinus	Turdus philomelos
Galliformes - Gamefowl	Turdus pilaris
Bonasa bonasia	Turdus viscivorus
Coturnix coturnix	Piciformes - Woodpeckers
Perdix perdix	Dendrocopos leucotos
Tetrao tetrix	Dendrocopos major
Galliformes	Dryocopus martius
Alectoris graeca	Strigiformes - Owls
	Asio flammeus
	Bubo bubo

Fluturat:

40 specie fluturash janë regjistruar deri tani në kullotat e maleve të larta dhe ahishtet. Duhet përmendur një diversitet të theksuar në kullotat malore dhe ahishtet nga të cilat 30 specie janë të përmendura në Shtojca II apo IV të Direktivës së BE-së për Habitat, apo janë vlerësuar si ‘të rrezikuara’ apo ‘të ndjeshme’ nga IUCN (shih Figura 10 dhe Tabela 11).

Tabela 11: Speciet e fluturave të regjistruara në Dragash me statusin IUCN të rrezikuara apo të ndjeshme apo të listuara në Shtojcën II apo IV të Direktivës së BE Habitat

Speciet (të renditura sipas familjeve)	Emërtimi Anglisht	Emërtimi shqip	Emërtimi sërbisht	Direktiva e BE-Habitat	Statusi IUCN
Hesperidae – Skippers					

Speciet (të renditura sipas familjeve)	Emërtimi Anglisht	Emërtimi shqip	Emërtimi sërbisht	Direktiva e BE-Habitat	Statusi IUCN
Pyrgus andromedae	Alpine Grizzled Skipper	Hesperida alpine	Alpijska hesperida		I, e rrezikuar
Pyrgus sidae	Yellow-banded Skipper		Lipicina hesperida		I,e ndjeshme
Lycaenidae – Gossamer-winged butterflies					
Aricia anteros	Blue Argus		Alpijski plavac		I, e rrezikuar
Cupido minimus	Little Blue		Maleni plavac		I,e ndjeshme
Iolana iolas	Iolas Blue		Pucavac		I, e rrezikuar
Lycaena dispar	Large Copper	Flutura ngjyrëbakër	Veliki dukat	Shtojca II, IV	I,e ndjeshme
Maculinea alcon	Alcon Blue		Mali pegavac		I,e ndjeshme
Maculinea arion	Large Blue		Veliki pegavac	Shtojca II, IV	I,e ndjeshme
Plebeius argyrognomon	Reverdin's Blue		Blistavi plavac		I,e ndjeshme
Polyommatus eroides	False Eros Blue		Planinski plavac	Shtojca II, IV	
Pseudophilotes baton	Baton blue				I, e rrezikuar
Pseudophilotes bavius	Bavius Blue		Zagasiti plavac	Shtojca IV	I, e rrezikuar
Satyrium acacie	Sloe Hairstreak	Flutura e sallgamit	Mali repkar		I,e ndjeshme
Satyrium w-album	White-letter Hairstreak		Šumski repkar		I, e rrezikuar
Thecla betulae	Brown Hairstreak		Brezov dukat		I,e ndjeshme
Nymphalidae – Brush-footed butterflies					
Apatura ilia	Lesser Purple Emperor		Mali prelivac		I,e ndjeshme
Apatura iris	Purple Emperor		Modri prelivac		I, e rrezikuar
Argynnis pandora	Cardinal		Pandorina sedefica		I, e rrezikuar
Brenthis ino	Lesser Marbled Fritillary		Inova sedefica		I, e rrezikuar
Erebia gorge	Silky Ringlet		Zagasita erebija		I, e rrezikuar
Erebia rhodopensis	Nicholl's Ringlet	Flutura rodopense	Rodopska erebija		I, e rrezikuar
Euphydryas aurinia	Marsh Fritillary		Mocvarna sedefnica	Shtojca II	I,e ndjeshme
Limenitis populi	Poplar Admiral		Veliki topolnjak		I, e rrezikuar
Nymphalis antiopa	Camberwell Beaty		Kraljev plašt		I, e rrezikuar
Satyrus ferula	Great Sooty Satyr		Veliki satir		I,e ndjeshme
Papilionidae – Swallow-tail butterflies					
Papilio machaon	Swallowtail	Flutura bajrake	Lastin repak		I, e rrezikuar
Parnassius apollo	Apolon	Apollo flutura	Apollo	Shtojca IV	I,e ndjeshme
Zerynthia polyxena	Southern Festoon	Flutura me ilikë	Uskršnji leptir	Shtojca IV	I,e ndjeshme
Pieridae – Pierid Butterflies					

Speciet (të renditura sipas familjeve)	Emërtimi Anglisht	Emërtimi shqip	Emërtimi sërbisht	Direktiva e BE-Habitat	Statusi IUCN
Euchloe ausonia	Eastern Dappled White		Cipkasti belac		I, e rrezikuar
Pieris brassicae	Large White	Flutura e lakrës	Veliki kupusar		I, e ndjeshme

Insektet akuatike (bazuar në mostrat e marra nga UNDP në pranverë 2011):

Krahas specieve të shpeshta, mund të identifikohen edhe tri specie shumë të rralla në lumenjtë e Dragashit:

- Limnephilus petri gjendet në lumin Brod dhe është specie tipike për Gadishullin Ballkanik që është i pranishëm vetëm në Kosovë (në Kosovë vetëm në pjesën e sipërme të Lumit Brod) dhe në Bullgari.
- Genus Trianodes gjendet në Liqenin Brezna dhe është lloji i vetëm deri tani në Kosovë.
- Specie gjinia femër e llojit Notidobia është gjetur në përronjtë e vegjët në pjesën e sipërme të deponisë së mbeturinave në fshatin Buzez. Ky lloj i takon grupit të specieve tipike Ballkanit (Notidobia melanoptera, Notidobia bizensis apo Notidobia nogradorum).

Këto rezultate të pakta të insekteve akuatike në komunën e Dragashit tregojnë për një faunë të pasur dhe specifike për këtë zonë. Është e nevojshme të mblidhen më shumë insekte nga ky grup në mënyrë që kjo të trajtohet në kuadër të çështjeve të konzervimit dhe manaxhimit.

Amfibiet dhe zvarranikët

5 amfibia (të gjitha speciet Shtojca IV) dhe 6 specie zvarranikësh (5 specie Shtojca IV) janë lokalizuar. Meqë nuk ka inventar sistematik për këtë zonë, këta numra janë vetëm informata. Rregjistrimet e konsiderueshme mund të priten nga studimi sistematik (shih Tabela 12).

Tabela 12: Amfibiet dhe speciet e zvarranikëve të regjistruara në Dragash me Statusin IUCN, e rrezikuar ose e ndjeshme në Shtojca II apo IV të Direktivës së BE-së Habitat

Speciet	Emërtimi anglisht	Emërtimi shqip	Emërtimi sërbsisht	Direktiva e BE-së Habitat	Statusi IUCN
Amphibians					
Bombina variegata	Yellow-bellied toad	Bretkoca barkverdhë Bretkoca e drunjve-gargaliqi	Žutotrbi mukac	Shtojca IV	LC-Least concern
Hyla arborea	Tree frog	Bretkoca e drunjve-gargaliqi	Gatalinka	Shtojca IV	LC-Least concern
Rana dalmatina	Agile frog	Bretkoca e pyllit	Šumska žaba	Shtojca IV	LC-Least concern
Rana graeca	Greek frog	Bretkoca greke	Grcka žaba	Shtojca IV	None

Speciet	Emërtimi anglisht	Emërtimi shqip	Emërtimi serbisht	Direktiva e BE-së Habitat	Statusi IUCN
Salamandra salamandra	Common Fire Salamander	Salamandri zi e verdhë	Šareni daždevnjak	Shtojca IV	Least Concern
Reptiles					
Anguis fragilis	Slow-worm	Kokëzogëza	Slepić		
Lacerta agilis	Sand lizard	Hardhuca e shpejt	Siva gušterica	Shtojca IV	LC-Least concern
Lacerta muralis	Wall lizard	Hardhuca e mureve	Zidni gušter	Shtojca IV	
Lacerta viridis	Green lizard	Hardhuca e gjelbër	Zelembac	Shtojca IV	
Natrix natrix	Water snake	Gjarpri i barit, bollujca, bollujësa	Belouška	Shtojca IV	CR-Critically I, e rrezikuar
Vipera ammodytes	Viper snake	Neperka	Poskok	Shtojca II, IV	LC-Least concern

Rreth 94% e komunës është habitat i gjitarëve, zogjëve dhe fluturave sipas Direktivës së BE-së Habitat (përfshirë Direktivën për Zogj – EU 2007 dhe 2009). Përveç habitateve alpine për dhitë e egra, subalpinet, pyjet e larta dhe ekotonet për tranzicionin pyll – fushë janë korridore ekologjike për rrëçebulli, arinj dhe ujqi që lidhin zonat malore të Parkut Nacional të Sharrit me malet e Maqedonisë dhe Shqipërisë. Kjo vërteton të gjeturat (dhe jep detaje shtesë) të identifikimit preliminar të Vendndodhjeve Natura 2000 në Kosova (B. Mustafa et al. 2009).

Resurset faunistike janë pjesë e informatës për të sugjeruar zgjerimin e Parkut Nacional dhe definicionin e ardhshëm të llojeve të ndryshme të zonave dhe specieve të mbrojtura sipas Ligjit për Mbrojtjen e Natyrës (rezervat i natyrës, zoën e posaçme, AZHQ dhe SAC, monument natyror dhe pejsazhe të mbrojtura. Korridoret ekologjike luajnë një rol të rëndësishëm që mundëson lëvizjen e lirë të specieveve nga një pjesë në pjesën tjetër përbërëse të rrjetit ekzistues ekologjik.

4.6 Pejsazhi

Pejsazhi i Komunës së Dragashit është krijuar gjatë shekujve të ndikimit njerëzor dhe karakterizohet me bar natyror-shkurrishte të përziera sipërfaqe shkëmbore , lagështira dhe pyje. Këto tri lloje kryesore të shfrytëzimit të tokave përbëjnë rreth 60% të sipërfaqes komunale. 39% e tokave shfrytëzohet për qëllime bujqësore. Për shkak të lartësive fushat dominohen nga tokat e lëruara dhe kulturat permanente (30% versus 9%). 1% e sipërfaqes është e mbuluar me vendbanime dhe infrastrukturë (shih Tabela 13 dhe Figura 11).

Tabela 13: Llojet e shfrytëzimit të tokave në pellgjet e lumenjve të Dragashit

Nën-pellgu	vendbanimet	Zonat bujqësore	Kullotat dhe livadhet	Pyjet	Bari natyror & shkurrishtet	Zonat rrallë të vegjetuara	Shjkëmbinj të jashjtëm	Lagshinat	Trupa ujqor	Totali në ha
Lumi -Brod	40 0%	146 2%	2.792 32%	1.265 14%	2.946 34%	930 11%	281 3%	389 4%	0%	8.789
Lumi Plava	361 2%	2.620 15%	4.985 28%	4.219 24%	3.806 22%	1.199 7%	102 1%	283 2%	0%	17.573
Lumi Prizren	56 2%	640 26%	364 15%	921 38%	366 15%	70 3%	0 0%	15 1%	3 0%	2.435
Lumi Restelica	67 1%	385 5%	2.728 38%	699 10%	2.206 31%	562 8%	196 3%	311 4%	0%	7.155
Lumi Sotke	3 1%	0 0%	77 13%	490 81%	32 5%	1 0%	0 0%	0 0%	0 0%	603
Lumi Guri i Zi	0 0%	2 0%	990 26%	1 0%	1.832 49%	279 7%	190 5%	463 12%	0 0%	3.757
Lumi Sherupa	0 0%	6 0%	1.068 38%	0 0%	1.107 40%	216 8%	11 0%	368 13%	0 0%	2.775
Lumi Rrasangult	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	81 50%	59 37%	11 7%	9 6%	0 0%	160
Lumi Tihovodë	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	216 65%	57 17%	10 3%	50 15%	0 0%	333
Komuna e Dragashit	527 1%	3.798 9%	13.003 30%	7.596 17%	12.591 29%	3.373 8%	800 2%	1.889 4%	3 0%	43.581

Zonat bujqësore me toka të punueshme, drithëra permanent dhe shfrytëzime komplekse të tokave të thupra janë të përqendruara në regjionin e Opojës. Nën-pellgjet dhe Lumi i Prizrenit zënë 86% të këtyre llojeve të shfrytëzimit të tokave, edhe pse mbulojnë vetëm 46% të Komunës. Në Regjionin e Gorës zonat kryesore gjenden rreth Gllloboçicës, Krushevës dhe Restelicës. Kullotat dhe livadhet gjenden kryesisht në brezin lindor të fshatrave në nënpellgun e Plavës, Brodit dhe Lumit Restelica.

Pyjet e Dragashit zënë rreth 17% të territorit dhe janë të koncentruara jashtë Maleve të Sharrit.

Pjesa më e madhe gjendet përgjatë lumit Plavë, Restelicë dhe Brod, si dhe në zonën e Malit Koritnik me një pjesë të madhe të zabeleve. Malet më të larta të Sharrit kanë fare pak pyje të jashtme.

Malet e Sharrit karakterizohen nga bari natyror dhe gjysmë-natyror, shkurrishtet , e shoqëruara me lagështira përgjatë rrjedhës ujore dhe depresioneve, zonave pak të vegjetuara dhe shkëmbore. Këto lloje shfrytëzimit të tokave përbëjnë 43% të territorit komunal.

Shfrytëzimet tradicionale të tokave dhe dominimi i tokave bujqësore, pyjeve dhe fushave alpine dhe barit natyror përbëjnë tri pejsazhet kryesore të Komunës së Dragashit:

- Regjioni i Opojës,
- Mali Koritnikut
- Regjioni i Gorës

4.7 Popullsia dhe shëndeti

Popullsia

Sipas regjistrimit të popullsisë në vitin 2011, komuna e Dragashit ka gjithsej 33.997 banorë, 59,7% shqiptarë, 26,3% Goranë, dhe 12,1% Boshnjak.

Popullsia gjatë verës është më e numërt sesa gjatë dimrit, për shkak të njerëzve që jetonë në diasporë dhe që kalojnë pushimet e verës këtu. Shifra të detajuara për fshat nuk ka akoma. Por për vendbanime në regjionin e Gorës, përveç Restelicës dhe Krushevës, popullsia është dyfish më e madhe gjatë verës sesa gjatë dimrit. Kjo mund të shkaktojë ndikime shtesë gjatë stinës së verës sa i përket konsumimit të ujit dhe generimit të mbeturinave në ujë që shpesh hidhen në mjedis.

Përveç vendbanimit të Brodit dhe Restelicës, qendrës komunale të Dragashit, pjesët qendrore dhe perëndimore të komunës janë janë vendbanime të vogla me popullatë nën 1000 banorë, që shpesh ky numër ka rënë gjatë dekadave të fundit. Vendbanimet e mesme me popullsi prej 1.000 dhe 3.500 janë të përqëndruara në pjesën e Opojës, në veri dhe veri lindje të komunës. Vendbanimet e mëdha me më shumë se 3.500 banorë janë Brezna, Bresanë dhe Restelicë. Dragashi është vendbanim me madhësi mesatare me 1.893 banorë sipas vlerësimeve të vitit 2008, edhe pse kjo dallon nga vlerësimet e vitit 2010 për rreth 63%.

Në përgjithësi në komunën e Dragashit, 15 nga 36 territore të vendbanimit kanë pësuar rënie të popullsisë. Prej tyre vetëm Pllava dhe Xërya gjenden në regjionin e Opojës. Me përjashtim të Restelicës dhe Krushevës (ku ka rritje të popullsisë, shih tabelat) të gjitha fshatrat e Gorës kanë pësuar rënie të popullsisë. Nga këto 6 vendbanime konsiderohen të jenë fshatra të largëta me lokacion të largët dhe popullsi nën 1.000 persona. Këto janë vendbanimet Leshtan, Baçkë, Dikane, Orçushë dhe Xërxe.

Shëndeti

Nuk ka informata mbi problemet shëndetësore të shkaktuara nga ndotja mjedisore në komunë.

4.8 Asetet materiale

Si shumë zona në Kosovë, edhe Dragashi karakterizohet me ndërtesa të reja. Sipas diskutimeve me Komunën, një pjesë e këtyre ndërtesave është ndërtuar pa miratimin zyrtar nga autoriteti për ndërtime. Sipas Regjistrimit të Popullsisë, rreth 2011 Census, përafërsisht 40% e vendbanimeve është e papopullzuar në Dragash. Por mbase ato popullzohen gjatë stinës së verës kur të kthehet diaspora. Për shkak të këtyre lëvizjeve të mëdha shkaktohen probleme shtesë me furnizime dhe menjanim të mbeturinave.

Gjithsej 21.631ha të territorit të Dragashit janë toka që zyrtarisht u takojnë ndërmarrjeve shoqërore. Nga këto 20.032 janë të lokalizuara brenda kufijve të propozuar për Parkun Nacional të Sharrit. (PNSH) ndërsa 1.599ha gjenden jashtë PNSH (dhe për 1.591ha nuk ka informata kadastrale).

4.9 Trashëgimia kulturore dhe natyrore përfshirë edhe trashëgiminë arkitekturale dhe arkeologjike

Në ish Jugosllavi, Dragashi (si pjesë e Prizrenit) përmbante tri monumente të listuara që ishin të mbrojtura në nivel nacional. Aktualisht, Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve është duke ndërmarrë një inventar të trashëgimisë kulturore në Kosovë. Kjo përfshin listën e zgjeruar prej 12 vend-ndodhjeve, monumenteve dhe artefakteve që aktualisht janë nën mbrojtje të përkohshme nacionale, përfshirë edhe tri monumente që janë mbrojtur zyrtarisht gjatë ligjit jugosllav (Tabela 14).

Tabela 14: trashëgimia kulturore në komunën e Dragashit

Fshati	Lloji	Emërtimi
Plotësisht të mbrojtura		
Brrut	TRASHËGIMI ARKEOLOGJIKE	BRRUT-HISAR
Zlipotok	TRASHËGIMI ARKEOLOGJIKE	HISARISHT
Bresanë	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	XHAMIA E KUKLIBEUT
Përkohësisht e mbrojtur		
Shajne	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	MULLI
Kapre	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	KAPRE XHAMIA
Zlipotok	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	THEMELET E XHAMISË
Kapre	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	SALLATASH
Bellobrad	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	MULLIRI I UJIT
Buzez	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	NAMAZXHAH
Dragash	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	TURBE
Mlike	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	XHAMIA
Restelica	TRASHËGIMI ARKITEKTONIKE	TEQJA E SELIM DEDA (TURBE)

5 Problemet mjedisore relevante për PKZH

5.1 Zonat relevante për BE Habitat dhe Direktivën e BE-së për zogjtë

Sipas Identifikimit Preliminar të Vend-ndodhjeve Natura 2000 në Kosovë (vendet kryesore të biodiversitetit) të ndërmarra nga BE (B. Mustafa et all. 2001) janë identifikuar këto zona si më të rëndësishmet në Dragash:

- Parku Nacional i Maleve të Sharrit (në këtë studim në kuadër të kufijve ekzistues p.sh kryesisht jashtë Dragashit) – si Park Nacional, potencialisht Rezervë Biosfere e UNESCO-së dhe Vend-Ndodhje e Trashëgimisë Botërore të UNESCO-së
- Brezi përgjatë kufirit shqiptar si pjesë e Iniciativës së Brezit të Gjellbërt Evropian
- Malet e Sharrit dhe Malet Koritnik si zonat më të rëndësishme bimore
- Malet e Sharrit, Malet e Koritnikut dhe Dragashi jugor si zona kryesore të fluturave
- Malet e Sharrit si Zona të Zogjve, përfshirë edhe disa specie nga Shtojca I e Direktivës së BE-së për Zogjtë
- Malet Koritnik dhe Malet e Sharrit si zonat kryesore për speciet tipike vaskulare bimore dhe speciet tipike
- Malet e Sharrit për disa specie si në Shtojca II Direktiva e BE-së Habitat
- Malet e Sharrit dhe regjioni i Opojës veriore për disa habitate sipas Shtojca I Direktiva e BE-së për Habitata
- Si rezultat i këtyre studimeve pjesa më e madhe e territorit të Dragashit është identifikuar si vend kryesor i biodiversitetit dhe kështu është përfshirë në rrjetin Natura 2000 për Kosovën.

Shumica e këtyre rezultateve do të mund të ishin akoma më të detajuara gjatë studimeve të bëra në kuadër të projektit të UNDP-së në Dragash. Bazuar në punën në terren dhe studimet e literatures vlerat e konzervimit të natyrës së territorit do të mund të specifikohen sipas Ligjit të Kosovës për Mbrojtjen e Natyrës (shih figura 12). Kjo hartë tregon që pjesë të konsiderueshme të territorit janë vlerësuar të përmbajnë resurse natyrore që justifikojnë statusin special të zonës së mbrojtur. Shumica e këtyre zonave janë gjenden brenda zgjerimit të propozuar për SPN.

Mungesa e mbrojtjes dhe menaxhimit të qëndrueshëm dhe speciet e habitatet e rëndësishme promovojnë degradimin e vazhdueshëm të habitatave dhe humbjen e specieve, p.sh përmes:

- Djegies së pyjeve dhe tokave shkurre,
- Mbikullasje/mungesë e kullosjes ,
- Gjyeta e parregulluar,
- Vjelja e tepruar e specieve bimore medicinale dhe aromatike apo pjesëve të këtyre bimëve
- etj.

5.2 Problemet Ekzistuese

5.2.1 Menaxhimi i mbeturinave të ngurta

Menaxhimi i dobët i mbeturinave të ngurta në Komunë rezulton në një numër të madh të deponive të egra për mbeturina, shpesh përgjatë vijave ujore dhe rrugore duke rrezikuar kështu ndotjen e tokës dhe resurseve ujore.

5.2.2 Uji dhe ujërat e zeza

Një çështje e rëndësishme mjedisore në Dragash është përkeqësimi i vazhdueshëm i resurseve të ujërave sipërfaqësore për shkak të mungesës së menaxhimit të ujërave të zeza (shih Figura 7, faqe 5).

1. Kjo në veçanti afekton lumenjtë e mëdhenj në regjionin e Opojës, p.sh Lumi Plava në fshatin Zaplluxhë dhe kontribuesit e tij që bartin ngarkesa gjatë ujëmbledhjes së tyre. Meqë shumica e popullatës së Dragashit jeton në ujëmbledhësin e Plavës , është e pashmangshme që Lumi Plava të funksionojë si një rrjedhë pranuese uji, por mungesa e trajtimit të ujërave të zeza ka shkaktuar ngarkesë të tij.
2. Lumi i dytë më i ndotur është Lumi Restelica, si vendbanim më i madh i komunës shfrytëzon lumin për rrjedhë ujore pranuese por serish nuk ka trajtime.
3. Fshati Brezne, vendbanimi i dytë më i madh në Komunë nuk ka ujë pranues dhe ujrata e patrajtuar dërgohen trajtues të vegjës dhe përfundojnë në Liqenin e Breznës dhe sipërfaqeve përreth.
4. Lumi Brod në fshatin Brod është më pak i ndotur nga që mund të pritej.

6 Ndikimet e mundshme në mjedis dhe të mirat e mbrojtura

6.1 Para -vlerësimi

Tabela 15 tregon rezultatet e para-vlerësimit që tregojnë rëndësinë e strategjive të ndryshme sektoriale për të mirat e mbrojtura. Vlerësimi i detajuar do të marrë parasysh këto rezultate.

Tabela 15: Rezultatet e paravlerësimit të strategjive sektoriale

Objekt i kontrollit -strategjitë sektoriale	Të mirat e mbrojtura								
	Soil	Water	Air	Climatic factors	Biodiversity	Landscape	Human population and health	Material assets	Heritage
<i>Konzervimi i natyrës</i>	+	+	+	+	+	+	0	0	0
<i>Vendbanimet</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Ekonomia lokale</i>	+	+	+	0	+	+	+	+	+
<i>Rrugët dhe transporti</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Shëndetësia</i>	0	0	0	0	0	0	+	0	0
<i>Arsimimi</i>	0	0	0	0	0	0	+	0	+
<i>Turizmi dhe trashëgimia kulturore</i>	0	+	+	0	+	+	+	+	+
<i>Bujqësia</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>Pylltaria</i>	+	+	+	+	+	+	0	+	+
<i>Energjia</i>	0	+	+	+	+	+	+	0	+
<i>Furnizimi me ujë dhe shërbimet sanitare</i>	+	+	+	+	+	+	+	0	0

6.2 Vlerësimi i detajuar

6.2.1 Korniza për zhvillimin hapësinor

Figura 3. Harta kornizë për zhvillimin hapësinor ofron një pasqyrë të shënjestare për nënzonat e identifikuara dhe të formuluarat në PZHK. Këto nën zona në vijim duhet vlerësuar:

1. **Zonat në mbrojtje të plotë** = Zona 1 e zgjerimit të propozuar të Parkut Nacional të Sharrit

Zona nën mbrojtje të plitë ndahet në dy nën zona:

- Zona në veri dhe përreth Malit Koritnik që formohet nga fushat natyrale alpine dhe subalpine dhe pyjet e mbrojtura sipas Direktivës së BE-së për Habitat. Një numër i specieve të rëndësishme mund të identifikoheshin atje.
- Zona në juglindje të Dragashit karakterizohet me densitet të lartë të specieve të rëndësishme dhe hapërsirave me fusha natyrale që nuk kërkojnë menaxhim
- Të dy fushat janë të ndjeshme ndaj ndikimit njerëzor.

Siç është definuar në kornizën zhvillimore hapësinore PZHK vërteton vlerat dhe kushtet dhe është duke shqyrtuar zonimin e propozuar të PNSH dhe është i prirë që të shmang ndikimet negative në këto zona.

2. **Zona e menaxhimit të zgjeruar** = Zona 2 e zgjerimit të propozuar të Parkut Nacional të Sharrit
Zona e menaxhimit ekstenziv është e definuar me zonën 2 të PNSH. Këto zona karakterizohen me fusha të mëdha natyrore dhe seminatyprpre. Brezi i vetëm përgjatë kufirit me Shqipërinë në perëndim dhe pjesët e ndërmjetme me rrjedhën e ujit janë të mbuluara me pyje. Siç është definuar në kornizën zhvillimore hapësinore PZHK vërteton vlerat dhe kushtet dhe është duke shqyrtuar zonimin e propozuar të PNSH dhe është i prirë që të shmang ndikimet negative në këto zona duke propozuar strategji të menaxhimit të udhëhequra nga kushtet për mbrojtje në këtë zonë.

3. **Zona e shfrytëzimit intenziv të tokave** = Zona 3 e zgjerimit të propozuar të Parkut Nacional të Sharrit plus zona jashtë PNSH

Kjo zonë e shfrytëzimit intenziv të tokave siç është definuar në kornizën zhvillimore hapësinore duhet të ndahet në tri nën-lloje:

- Zona 3 PNSH, këto zona janë të definuara përmes propozimeve për zhvillim turistik; kjo nënkupton që instalacionet turistike dhe shfrytëzimi i tokave do të mundësohet nga plani hapësinor dhe plani i menaxhimit të PNSH i cili do të minimizojë ndikimet negative mjedisore në këto zona. Ndikimet e mundshme duhet të krijohen përmes akomodimit (konsumimi i tokave, gjenerimi i mbeturinave dhe ujërave të zeza, qasje në infrastrukturë si rrugët etj.), objektet turistike verore dhe dimërore (trafiku, gjenerimi i mbeturinave, zhurma dhe pengimet e habitateteve dimërore të shtazëve, emetimet).
- Zonat ku zhvillimi duhet të merret parasysh kufizimi mjedisor specifik, p.sh menaxhimi i pyjeve sipas SRP dhe shqyrtimi i objektivave të pyjeve me vlerë të lartë, vlerat e mbrojtjes së natyrës etj. format e pejsazhit apo kushtet specifike për mbrojtjen e resurseve ujore nga ndotja. Mosshqyrtimi i këtyre kriterëve do të mund të rezultonte në ndikime mjedisore negative.
- Pjesët e mbetura të territorit komunal që hyn në këtë kategori mundësojnë shfrytëzime intenzive të tokave apo zhvillim pa kufizime të detyrueshme mjedisore që tejkalojnë ligjet aktuale. Varësisht nga kahja zhvillimore, ndikimet e përzjgedhura mjedisore mund të vlerësohen sipas projektit EIA.

6.2.2 Konzervimi i natyrës

Të mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi ³	Përfundimet dhe rekomandimet
toka	+	Zbatimi i konzervimit të natyrës në zhvillimin komunal, programet vetëdijësuese si dhe parandalimi dhe kontrolli i ndotjeve do të ruaj tokën dhe funksionet tjera ekologjike. Zgjerimi i Parkut Nacional të Sharrit do të ruaj tokat dhe funksionet e tyre ekologjike në këtë zonë. Sistemet e paralajmërimit të hershëm të zjarrit dhe pyllëzimi do të mbrojnë dhe ruajnë tokat dhe funksionin e tyre ekologjik .	Strategjia për konzervimin e natyrës do të ketë ndikim pozitiv për tokat.
uji	+	Konzervimi i natyrës në zhvillimin komunal, programet vetëdijësuese si dhe parandalimi i ndotjes do të ndihmojnë në mbrojtjen e resurseve ujore. Krijimi i Parkut Nacional të Sharrit do të mbrojë resurset ujore në këtë zonë. Zhvillimi i turizmit të peshkatarisë do të sforcojë lumenjtë dhe reduktojë funksionet ekologjike. Sistemi për paralajmërimin e zjarrit dhe masat për pyllëzim do të mbrojnë dhe ruajnë resurset ujore.	Aktivitetet e peshkatarisë nuk janë të lejuara në Parkun nacional. Strategjia për konzervimin e natyrës do të ketë ndikim pozitiv në resurset ujore.
ajri	+	Vendosja e konzervimit të natyrës në zhvillimin komunal, programet për vetëdijësim dhe parandalimi i ndotjes do të reduktonë ndotjen e ajrit. Themelimi i Parkut Nacional të Sharrit do të mbrojë ajrin e pastër në këto zona posaçërisht përmes mbrojtjes së pyjeve. Sistemet për paralajmërim të hershëm të zjarrit dhe masat për pyllëzim do të ruajnë/kultivojnë drunjtë dhe shkurret që pastrojnë ajrin.	Nature conversation strategy will have positive impact on air.
Faktorët klimatikë	+	Sistemi për paralajmërimin e hershëm të zjarrit dhe masat për pyllëzim do të ruajnë pyjet gjë që do të përmirësojë mikroklimën.	Strategjia për konzervimin e natyrës do të ketë ndikim pozitiv në klimën

³ significant effects including secondary effects, cumulative, synergistic, short, medium and long-term, permanent and temporary, positive and negative and, where relevant, transboundary effects

Konzervimi I Biodiversitetit dhe Menaxhimi i Shfrytëzimit të Qëndrueshëm të Tokave – Dragash
Plani Zhvillimor Komunal - 2012
Vlerësimi Strategjik Mjedisor

biodiversiteti	+	Themelimi i konzervimit të natyrës në zhvillimin komunal, programet për vetëdijesim dhe kontroll do të ulin ndotjen mjedisore dhe dëmtimin e florës dhe faunës. Themelimi i Parkut Nacional të Sharit do të mbrojë vlerat e mëdha të biodiversitetit, florës dhe faunës. Inventarët e detajuara të biodiversitetit do të mundësojnë mbrojtjen dhe ruajtjen e florës dhe faunës. Rregullimi dhe kontrollimi i aktivitetëve të gjyetisë do të mbrojë shtazët e egra përmes sezonave dhe zonave të ndaluara. Mbledhja e Produkteve Malore Jodrunore mund të ndikojë në faunë; rregullat dhe rregulloret do të parandalojnë vjeljen e tepërt. Ripyllëzimi si masë e programit për uljen e rrezikut do të përmbajnë një varietet të madh të komuniteteve të bimëve dhe specieve të rëndësishme.	Nature conservation strategy will have positive impact on biodiversity.
pejsazhi	+	Themelimi i Parkut Nacional të Sharrit do të ndihmojë në ruajtjen e një pejsazhi të jashtëzakonshme.	Strategjia për konzervimin e natyrës do të ketë ndikim pozitiv në pejsazhin tipik
marrëdhëniet		Shtimi i njohjes së Dragashit si një “Rezervat Bisfere” zyrtare e UNESCO-së mund të fuqizojë turizmin dhe çështjet tjera – shih si në vijim (Kaptinat 6.2.8)	
Përmbledhje:		Strategjia për konzervimin e natyrës synon shkrimin e nivelit të përgjithshëm të konzervimit të natyrës brenda komunës; fokusi specifik do të jetë në shtimin e vetëdijes për çështje mjedisore. Kjo Strategji nuk ka ndikime negative.	

6.2.3 Vendbanimet

TË mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe rekomandimet
Toka	+	Zhvillimi i zonave të vendbanimeve, industriale/biznesore do të shkaktoje zënien e tokave dhe reduktimin e funksionit të tyre ekologjik. Marrja parasysh e densitetit të mirë-rregulluar urban dhe sistemi i brezit të gjelbërt do të mbrojnë tokat e mbyllura dhe funksionin e tyre ekologjik. Ripyllëzimi si masë për programin për uljen e rrezikut do të mbrojë dhe ruaj tokat dhe funksionet e tyre ekologjike	Tokat me vlerë të lartë ekologjike dhe bujqësore (funksioni biotope, filtre dhe funksioni i ruajtjes, funksioni i dokumentimit) nuk do të duhej mbyllur apo rishpërndarë, por do të duhej të ruhejshin përmes sistemit të brezit të gjelbërt.
uji	+	Zhvillimi i zonave të vendbanimeve, industriale dhe biznesore do të shkaktoje mbylljen e tokave dhe minimizimin e regjenerimit të resurseve	Tokat që janë të rëndësishme për regjenerimin e resurseve ujore nuk duhet të jenë të mbyllura apo

Ajri		<p>ujore.</p> <p>Drenimi i ujërave nga zonat industriale apo biznesore mund të jenë të kontaminuara</p> <p>Shterja e brigeve do të ulë funksionin e biotopit të lumenjëve. Marrja parasysh e densitetit të mirë –rregulluar urban dhe sistemit të brezit të gjelbërt do të mbrojnë tokat e pambyllura dhe regjenerimin e resurseve ujore.</p> <p>Ri pyllëzimi si mare e programit për uljen e rrezikut do të mbështesë rregulloret për ujin dhe regjenerimin e resurseve ujore.</p>	<p>të rishpërndara, por të ruajtura përmes sistemit të brezit të gjelbërt . Drenimi i ujërave nga zonat industriale dhe biznesore duhet pastruar përpara se ato të kalojnë në lumenj.</p>
	+	<p>Zhvillimi i zonave të vendbanimit, industriale dhe biznesore do të mund të shkaktonte ndotje të ajrit përmes emetimeve të ngrohjes së ndërtesave apo industrive lokale.</p> <p>Marrja parasysh e densitetit të mirë-rregulluar të urban dhe sistemin e brezit të gjelbërt si dhe ripyllëzimin si masë të programit për uljen e rrezikut do të ruaj/zhvillojë drunjtë dhe shkurret të cilat pastrojnë ajrin.</p>	<p>Sigurimi i filterëve të ajrit dhe sistemeve ekologjike për ngrohje në zonat industriale dhe biznesore.</p>
Faktorët klimatik	+	<p>Zhvillimi i zonave industriale/biznesore do të shkaktojë mbylljen e tokalve dhe ndryshime në mikroklimë (posaçërisht në ngrohje) . Marrja parasysh e densitetit të mirë-rregulluar të urban dhe sistemin e brezit të gjelbërt, përmirësimi i dizajnit të hapësirave të hapura dhe sistemi i brezit të gjelbërt do të ruajë tokat e pambyllura dhe do të përmirësojë mikroklimën..</p>	<p>Reduktimi i mbylljes së tokave deri në minimum.</p>
	+	<p>Zhvillimi i zonave industriale/biznesore do të shkaktojë mbylljen e tokalve dhe të shkatërrojë habitatet e florës dhe faunës. Duke marrë parasysh densitetin e mirë-rregulluar urban dhe sistemin e brezit të gjelbërt do të ruhen tokat e pambyllura dhe do të mbrohet flora dhe fauna. Ripyllëzimi si masë e programit për uljen e rrezikut do të mundësojë varietete të mëdha të komunitetit të bimëve dhe specieve që kanë rëndësi të veçantë.</p>	<p>Zonat me vlera të larta të biodiversitetit nuk duhet shkatërruar përmes ndërtimeve por të ruhen përmes sistemit të brezit të gjelbërt.</p>
Pejsazhi	+	<p>Zhvillimi i zonave të vendbanimeve dhe industriale/biznesore mund të ketë ndikim negativ në karakteristikat e pejsazhit. Duke marrë parasysh densitetin mirë-të rregulluar urban, përmirësimi i dizajnit të hapësirave të hapura dhe sistemi i brezit të gjelbërt do të kenë ndikim poizitiv në pejsazhin karakteristik.</p>	<p>Zonat e vendbanimeve dhe ato industriale/biznesore duhet të integrohen në pejsazhe karakteristike p.sh përmes brezave të gjelbër përreth</p>

Shëndeti dhe shëndeti i popullatës	+	Zhvillimi i zonave të vendbanimeve do të mbulojnë kërkesat për ndërtimin e shtëpive. Zhvillimi i zonave industriale do të mund të shkaktonte kundërmime dhe ndikime tjera negative. Për të aplikuar procese të planifikimit urban, mbikëqyrja e ndërtimeve do të shtojë standardet e sigurisë dhe do të mbrojë jetën e njeriut. Duke marrë parasysh densitetin e mirë-rregulluar të urban, përmirësimi i dizajnit të hapësirave të hapura dhe sistemit të brezit të gjelbërt do të ketë ndikim negativ në shëndet dhe shëndetin të njerëzisë. Programi për reduktimin e rrezikut do të mbrojë jetën njerëzore	Sigurimi i filterëve të ajrit dhe sistemeve ekologjike të ngrohjes në zonat rezidenciale dhe industriale.
trashëgimia	+	Zhvillimi i zonave të vendbanimit dhe industriale/biznesore mund të shkatërroj trashëgiminë kulturore dhe natyrore. Për të aplikuar procese urbane, mbledhja sistematike e të dhënave për trashëgiminë dhe promovimi i vlerave do të mbështesë pronarët priovat të ndërtesave tradicionale të ruajnë trashëgiminë kulturore. Sistemi i brezit të gjelbërt dhe programi për reduktimin e rrezikut do të kontribuojë në ruajtjen e trashëgiminës kulturore dhe natyrore.	Ndërtesat tradicionale, vendndodhjet arkeologjike dhe monumentet tjera si dhe trashëgimia natyrore nuk duhet shkatëruar brenda zhvillimit të vendbanimit, por do të duhet të ruhet..
Marrëdhëniet		Duke marrë parasysh densitetin mirë të rregulluar urban, sistemi i brezit të gjelbërt do të ruaj resurset natyrore dhe shëndetin e njeriut.	
Përmbledhje:		PKZH përfshinë zona specifike të vendbanimit në kuadër të Komunës. Identifikimi i këtyre zonave për zhvillim është bazuar në të ashtuquajturën analiza e rezistencës hapësinore. Kjo analizë shqyrton aspektet mjedisore si biodiversiteti, toka dhe rreziku nga erozioni, rreziqet mjedisore dhe shfrytëzimi aktual i tokave. Analiza gjithashtu synon të identifikojë fushat zhvillimore që karakterizohen me nivelin më të ultë të rrezikut mjedisor. Bazuar në këtë përjasje ndikimet mjedisore tashmë janë minimizuar.	

6.2.4 Ekonomia Lokale

Të mirat e mbrojtura	Para – vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe Rekomandimet
Toka	+	Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave do të ulë ndotjen mjedisore.	n/a

Konzervimi i Biodiversitetit dhe Menaxhimi i Shfrytëzimit të Qëndrueshëm të Tokave – Dragash
Plani Zhvillimor Komunal - 2012
Vlerësimi Strategjik Mjedisor

Empowered lives.
Resilient nations.

		Ndikimet përmes performacës më të mirë bujqësore do të vlerësohen në Kaptinë 6.2.9.	
Uji	+		n/a
Ajri	+	Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave do të ulë ndotjen mjedisore. Ndikimet përmes performacës më të mirë bujqësore do të vlerësohen në Kaptinë 6.2.9	n/a
Biodiversiteti	+	Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave do të ulë ndotjen mjedisore. Ndikimet përmes performancës së shtuar bujqësore do të vlerësohen në Kaptinë 6.2.9.	n/a
Pejsazhi	+	Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave do të ulë ndotjen mjedisore. Ndikimet përmes performacës më të mirë bujqësore do të vlerësohen në Kaptinë 6.2.9..	n/a
Popullata dhe shëndeti	+	Përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave do të ulë ndotjen mjedisore. Ndikimet përmes performacës më të mirë bujqësore do të vlerësohen në Kaptinë 6.2.9.	n/a
Asetet materiale	+	Zhvillimi i ekonomisë lokale mund të ndikojë tokat private	n/a
Trashëgimia	+	Nuk ka ndonjë ndikim të caktuar në trashëgiminë që përmendet tek veprimet e përshkruara.	n/a
Marrëdhëniet			
Përmbledhja:		Strategjia për ekonominë lokale nuk paraqet ndonjë kërcënim apo ndikim në mjedis.	

6.2.5 Rrugët dhe transporti

TË mirat e mbrojtura	Para-skenimi	Vlerësimi	Konkludimet dhe rekomandimet
Toka	+	<p>Avansimi/asfaltimi i rrugëve me zhavorr apo ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të shkakton mbylljen dhe ri-shpërndarjen e dheut dhe do të redukton funksionin e tyre ekologjik.</p> <p>Rritja e komunikacionit përmes avancimit / asfaltimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, i cili ndot dheun përreth.</p> <p>Shpeshtësia e përmirësuar e transportit publik mund të rrisë në njërin anë komunikacionin dhe emetimin, mirëpo në anën tjetër mund të zvogëlojë komunikacionin individual.</p> <p>Ndërtimi i stacioneve të autobusit dhe strehimeve do të shkaktojë mbylljen dhe ri-shpërndarjen e dheut dhe do të redukton funksionin e tyre ekologjik. .</p>	<p>Përgjatë hartimi të rrugëve të reja duhet të merret parasysh që dheu i vlerës së lartë ekologjike dhe bujqësore (funksioni biotop, funksioni i filtrit dhe ruajtjes, funksioni i dokumentimit) mos të mbyllet apo ri-shpërndahet.</p>
Ujit	+	<p>Avansimi/asfaltimi i rrugëve me zhavorr apo ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të shkakton mbylljen dhe ri-shpërndarjen e dheut dhe do të minimizojë rigjenerimin e resurseve ujore.</p> <p>Komunikacion i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, i cili ndikon direkt në ndotjen e resurseve ujore.</p> <p>Shpeshtësia e përmirësuar e transportit publik mund të rrisë në njërin anë komunikacionin dhe emetimin, mirëpo në anën tjetër mund të zvogëlojë komunikacionin individual.</p> <p>Ndërtimi i stacioneve të autobusit dhe strehimeve do të shkaktojë mbylljen dhe ri-shpërndarjen e dheut dhe do të minimizojë rigjenerimin e resurseve ujore.</p>	<p>Përgjatë hartimi të rrugëve të reja duhet të merret parasysh që dheu, i cili është relevant për rigjenerimin e resurseve ujore, mos të mbyllet apo ri-shpërndahet. Uji i drenazhit duhet të pastrohet para se të derdhet në lumenj.</p>
Ajri	+	<p>Komunikacion i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, i cili shkakton ndotje të ajrit.</p> <p>Shpeshtësia e përmirësuar e transportit publik mund të rrisë në njërin anë komunikacionin dhe emetimin, mirëpo në anën tjetër mund të zvogëlojë komunikacionin individual.</p>	
Faktorët klimatik	+	<p>Avansimi/asfaltimi i rrugëve me zhavorr apo ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të shkakton mbylljen dhe ri-shpërndarjen e dheut dhe</p>	

Biodiversiteti		ndryshimin e mikroklimës (në veçanti ngrohjen). Komunikacioni i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, që është faktor relevant i ndryshimit të klimës globale.	
	+	Ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të shkatërrojë habitatet e florës dhe faunës. Komunikacioni i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, zhurmën dhe shqetësimin, që do të zvogëlojë aftësinë për habitatet në rrethinë. Shpeshtësia e përmirësuar e transportit publik mund të rrisë në njërin anë komunikacionin dhe emetimin, mirëpo në anën tjetër mund të zvogëlojë komunikacionin individual.	Përgjatë hartimit të rrugëve të reja duhet të merren parasysh që mos të shkatërrohen zonat me vlerë të lartë biodiversiteti.
Relievi		ndryshimin e mikroklimës (në veçanti ngrohjen). Komunikacioni i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, që është faktor relevant i ndryshimit të klimës globale.	
	+	Ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të shkatërrojë relievin. Komunikacioni i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, zhurmën dhe shqetësimin, që do të zvogëlojë aftësinë për aftësi rikuperuese në relief. Shpeshtësia e përmirësuar e transportit publik mund të rrisë në njërin anë komunikacionin dhe emetimin, mirëpo në anën tjetër mund të zvogëlojë komunikacionin individual.	Përgjatë hartimit të rrugëve të reja duhet të merren parasysh që mos të shkatërrohet reliefi karakteristik.
Popullësia dhe shëndeti		ndryshimin e mikroklimës (në veçanti ngrohjen). Komunikacioni i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, zhurmën dhe shqetësimin, që do të ketë efekt negativ në shëndetin e njeriut, sidomos në zonat e banuara.	
	+	Avansimi/asfaltimi i rrugëve me zhavorr apo ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të rrisë rrejtin e rrugëve dhe do të zvogëlojë aksidentet në komunikacion. Komunikacioni i rritur përmes avancimit apo rrugëve të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, zhurmën dhe shqetësimin, që do të ketë efekt negativ në shëndetin e njeriut, sidomos në zonat e banuara. Shpeshtësia e përmirësuar e transportit publik mund të rrisë në njërin anë komunikacionin dhe emetimin, mirëpo në anën tjetër mund të zvogëlojë komunikacionin individual. Mirëmbajtja e rregullt e rrugëve do të zvogëlojë numrin e aksidenteve në komunikacion.	
Asetet materiale	+	Ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja mund të ndikojë në tokat private.	
Trashëgimia	+	Ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të shkatërrojë trashëgiminë kulturore dhe natyrore .	Përgjatë hartimit të rrugëve të reja duhet të merren parasysh që mos të shkatërrohet

Marrëdhëniet	Komunikacioni i rritur përmes rrugëve të avancuara apo të reja të ndërtuara do të rrisë emetimin, që do të ketë efekte negative në ndërtesat tradicionale dhe trashëgiminë kulturore.	trashëgimia kulturore apo natyrore.
Përmbledhje:	<p>Avancimi i rrugëve ekzistuese do të shpie në efekte të vogla apo asnjë efekt në mjedisin regjional, mirëpo VNM prapë kërkohen. Avancimi i rrugëve me zhavorr do të shpie në rritje thelbësore të komunikacionit dhe do të rezultojë në emetimin dhe zhurmë të rritur. Ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të rezultojë në shqetësimin e zonave të cilat akoma nuk kanë prekur nga komunikacioni. Krahas konsumit të tokës dhe rritjes së rrezikut në zonat e pjerrëta, duhet të vlerësohet emetimi, zhurma dhe shqetësimi krahas strukturave përcjellëse buzë rrugëve.</p> <p>Vëmendje e posaçme duhet t'i kushtohet prishjes së mundshme të korridoreve të migrimit të gjitarëve të mëdhenj. Krahas kësaj, kalimi rrugor i zonës 2 të PKSH nënkupton se dispozita të caktuara të planit hapësinor dhe planit të menaxhimit të PKSH duhet të merren parasysh.</p>	

6.2.6 Shëndeti

Të mirat e mbrojtura	Para skenimi	Vlerësimi	Konkludimet dhe rekomandimet
Popullësia dhe shëndeti	+	Të gjitha veprimet në strategjinë e shëndetit do të kenë efekt pozitive në popullsinë dhe shëndetin.	
Marrëdhëniet	<p>Përshtatja e shpërndarjes së njësive mjekësore, gjegjësisht avancimi i Klinikës Mjekësore në Restelicë në Qendër e Mjekësisë Familjare do të ketë efekte pozitive në çdo aspekt mjedisor, për shkak të zvogëlimit të distancës në mes të pacientëve dhe furnizimeve mjekësore. Instalimi dhe rritja e luftimit të zjarreve do të mbrojnë pyjet, të cilat kanë disa funksione ekologjike (janë nikoqire të një game të gjerë të bimëve dhe specieve të rëndësishme, mbron dheun dhe ujin, pastron ajrin, pasuron reliefin karakteristik, etj).</p> <p>Të gjitha veprimet në strategjinë e shëndetit do të kenë efekt pozitive në çdo aspekt mjedisor.</p>		

6.2.7 Arsimimi

Të mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe rekomandimet
Popullsia dhe shëndeti	+	Të gjitha veprimet në strategjinë për arsim do të kenë ndikim në popullatë dhe shëndetin e tyre. Kjo do të shtojë jetëgjatësinë dhe vetëdijesimin për çështje shëndetësore.	
Trashëgimia	+	Motivimi për shkëmbimin e aktiviteteve mes regjioneve Opojë dhe Gorë si dhe përfshirja e çështjeve të trashëgimisë kulturore në kurrikulat shkollore do të shrojë vetëdijesimin për trashëgiminë kulturore dhe natyrore dhe do të ndihmojë në mbrojtjen e tyre	
Përmbledhje:		Shtimi i nivelit të arsimit në popullatë do të shtojë vetëdijesimin për çështjet mjedisore dhe do të ketë ndikime pozitive. Nuk pritet ndonjë ndikim negativ.	

6.2.8 Turizmi dhe trashëgimia kulturore

Të mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe rekomandimet
Toka	0		
Uji	+	Ngritja e standardeve të infrastrukturës teknike (uji, kanalizimi, menaxhimi i mbeturinave), mënjanimi i pikave ilegale për hudhjen e mbeturinave, rprogramet vetëdijësuese për mjedis të pastër do të reduktojnë ndotjen e ujit. Zhvillimi i aktiviteteve ujore (p.sh peshkimi, lundrii) do të ngarkojnë lumejtë dhe të reduktojnë funksionet ekologjike. Themelimi i Parkut Nacional të Sharrit do të mbrojë resurset ujore në këtë zonë.	Zhvillimi turistik në kuadër të ujëmbledhësa të lumenjve për qëllime të ujit të pijshëm duhet të shmang ndikimet negative për sipërfaqet e ndjeshme të ujërave sipërfaqësor. (posaçërisht në Veri perëndim të Dragashit) Aktivitetet ujor nuk lejohen në PNSH

Empowered lives.
Resilient nations.

Konzervimi I Biodiversitetit dhe Menaxhimi i Shfrytëzimit të Qëndrueshëm të Tokave – Dragash
Plani Zhvillimor Komunal - 2012
Vlerësimi Strategjik Mjedisor

Ajri	+	Ngritja e standardeve të infrastrukturës teknike (uji, kanalizimi, menaxhimi i mbeturinave), mënjanimi i pikave ilegale për hudhjen e mbeturinave, rprogramet vetëdijësuese për mjedis të pastër do të reduktojnë ndotjen e ajrit. Themelimi i Parkut Nacional të Sharrit do të mbronte ajrin e pastër në këtë zonë p.sh përmes mbrojtjes së pyjeve	Zhvillimi i turizmit nuk duhet të lejojë prerjen e drunjtëve
Biodiversiteti	+	Ngritja e standardeve të infrastrukturës teknike (uji, kanalizimi, menaxhimi i mbeturinave), mënjanimi i pikave ilegale për hudhjen e mbeturinave, rprogramet vetëdijësuese për mjedis të pastër do të reduktojnë ndotjen e mjedisit. . Themelimi i Parkut Nacional të Sharrit do të mbrojë vlerat e biodiversitetit, florës dhe faunës. Eksplorimi i sipërfaqeve të skijimit në kuadër të PNSH (Zona 3) do të shtonte pengesat në këto zona të cilat akoma nuk janë ndikuar nga turistët. Aktivitetet e rregulluara dhe të kontrolluara të gjyetisë do të mbrojnë kafshët e ergra përmes sezonave dhe zonave të mbyllura. Qasja turistike në Liqenin e Breznës do të shtonte ndikimet në këtë zonë të cilat akoma nuk janë të ndikuara nga turistët.	Zhvillimi turistik nuk do të lejohet në Zonën 1 apo 2 të Parkut Nacional të Sharrit. Në kuadër të zhvillimit të infrastrukturës së skicimit dhe zonave tjera turistike, vëmendje e posaçme duhet kushtuar pengesave të mundshme në korridoret e migracionit për gjitharët e mëdhenj.
Pejsazhi	+	mënjanimi i pikave ilegale për hudhjen e mbeturinave, rprogramet vetëdijësuese për mjedis të pastër do të ulin ndotjen e mjedisit dhe të ruajnë pejsazhin karakteristik. Themelimi i Parkut Nacional të Sharrit do të ruajë pejsazhin e jashtzakonshëm. Renovimi i ndërtesave tradicionale si dhe kultivimi i trashëgimisë kulturore do të ndihmojë në ruajtjen e pejsazhit karakteristik.	Turizmi dhe strategjia për trashëgiminë kulturore do të ketë ndikime pozitive në pejsazhin karakteristik
Popullata dhe shëndeti	+	Ngritja e standardeve të infrastrukturës teknike (uji, kanalizimi, menaxhimi i mbeturinave), mënjanimi i pikave ilegale për hudhjen e mbeturinave, rprogramet vetëdijësuese për mjedis të pastër do të reduktojnë ndotjen e mjedisit dhe të kenë ndikime pozitive në shëndetin e njeriut.	Turizmi dhe strategjia për trashëgiminë kulturore do të ketë ndikime pozitive në popullsi dhe shëndetin e tyre.
Asetet materiale	+	Zhvillimi turistik mund të ndikojë në tokën private.	
Trashëgimia	+	Renovimi i ndërtesave tradicionale dhe shfrytëzimi i tyre si objekte turistike do të ruajë trashëgimin kulturore. Programet vetëdijësuese, kyçja	Turizmi dhe strategjia për trashëgiminë kulturore do të ketë ndikime pozitive në trashëgiminë

marrëdhëniet	e trashëgimisë kulturore në kurrikula, zhvillimi i studimeve dhe përfshirja kulturore. e njerëzve në projete për trashëgiminë kulturore dhe grupet punuese do të ndihmojë në ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe natyrore.
Përmbledhje:	Zhvillimi i qendrave turistike do të koncentrohet në ndikimet mjedisore në këto zona, ku mjedisi është më pak i ndjeshëm. Zhvillimi turistik mund të ketë potencialet për të nxitur zhvillimin e infrastrukturës. Në anën tjetër shtimi i trafikur dhe gjenerimi i mbeturinave dhe ujërave të zë zeza mund të shtohen nga zhvillimi turistik. Meqë zhvillimi turistik është planifikuar në Formë të Turizmit të natyrës ajo përfshin shqyrtimin e çështjeve mjedisore dhe minimizimin e ndikimeve në mjedis. Implementimi i projekteve për turizëm në kuadër të PNSH duket të pasojë planin hapësinor dhe planin e menaxhimit të parkut nacional dhe EIA-në gjithpërfshirëse e cila duhet të zbatohet në çdo rast. Vëmendje e veçantë iu është kushtuar pengesave në habitatet e kafshëve dhe rrugëve të migracionit gjatë periudhës dimërore.

6.2.9 Bujqësia

Strategjia për bujqësi përfshinë tre grupe të veprimeve me gjithsej 9 veprime. Për veprimet A3, B1, B3, B4, dhe C1 nuk ka ndikime relevante në të mirat që mund të identifikohen për mbrojtjen e mjedisit

Të mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe rekomandimet
Toka	+	Tnuk ka ndonjë ndikim në toka sipas vprimeve të përshkruara	n/a
Uji	+	Veprimet e përshkruara nuk shkaktojnë ndikim direkt në resurset ujore. Por shtimi i prodhimit bujqësor dhe procesimi mund të kenë ndikime të dyfishta: 1) Shfrytëzimi i shtuar i ujërave për ujitje posaqërisht për kultivimet speciale të frutave dhe kokrrave (Aktivitetet A). 2) Shtimi i sasisë së ujërave të zeza për shkak të procesimit të shtuar (mishit, qumështit dhe produkteve tjera primare); kryesisht për shkak të ngarkesave organike (BOD) (Aktivitetet A9)	Shfrytëzimi i ujit për qëllime të ujitjes duhet të rregullohet në prodhimitari të ujit. Në përgjithësi sasia e ujit është e bollshme në Dragash dhe nuk imponon ndonjë kufizim për qëllime të ujitjes. Veprimet lidhur me zgjerimin e kulturave specivile apo kultivimeve duhet të jetë në përputhje me hartën udhërrëfyese përkatëse (referoni Figurës Figura 13)

Të mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe rekomandimet
Ajri			Ngarkesat organike në ujërat sipërfaqësor, në veçanti Plavë dhe kontribuuese të pjesë paraqesin problem serioz në Dragash, dhe çdo shtim në mbeturina duhet ti nënshtrohet një EIA specifike. Në përgjithësi duhet ndaluar çdo lëshim të mbeturinave të patrajtuara .
	+	Shtimi i përpunimit të produkteve primare bujqësore ka potenciale të emetimeve shtesë (në veçanti kundërmimin)	Objektet e reja për përpunimin e ushqimit uhet ti nënshtohen EIA për të siguruar minimizimin e emetimeve.
Faktorët klimatik	+	Nuk ka ndikim specifik në faktorët klimatik tek veprimet e përshkruara	n/a
Biodiversiteti	+	Ndikimi specifik në bioiversitet mund të shkaktohet nga veprimet nën A lidhur me shtimin e blegtorisë, dhe vperimeve nën B që kanë të bëjnë me menaxhimin e kullotave. Numri i blegtorisë dhe aplikimi i varieteteve mund të shkaktojë presion në specie të caktuara bimore ose të promovojë të ashtuquajturat kullotat e thata. Kjo mund të çdoj në ndryshime në përbërje të specieve të kullosave që çon në humbjen e specieve të rëndësishme.. Intenziteti i shtuar në kullotje ndikon tek grupet e faunës siç janë fluturat dhe insektet tjera.. Veprimi C2 “Mbështetja Qeverisë nacionale në inicimin e procesit për të njohur Dragashin si një Rezervat të Biosferës të UNESCO-së’ që do të kishte ndikim pozitiv në biodiversitet dhe mbrojtjen e saj.	Çdo veprim për të përmirësuar produktivitetin e sektorit të blegtorisë në kuptim të menaxhimit të kullotave dhe aplikimit të varieteteve të reja duhet marrë parasyshtudhëzimin për bujqësinë (referojuni Figura 13). Qasjet për menaxhimin e kullotave në kuadër të PNSH duhet të bashkërendohet me Drejtoratin e Parkut Nacional dhe të jetë në përputhje me Planin hapësinor dh planin e menaxhimit të PNSH.Duhet zbatuar monitomin e zhvillimit të kullotave.
Landscape	+	Changes in crops and expansion of specific cultures may have an impact on the landscape; particularly in areas which are specified as areas with complex cultivation (particularly with hedges or trees) in the land use map	

Të mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe rekomandimet
		<p>(Harta B7.1 SDA).</p> <p>Menaxhimi i kullosave, gjithashtu edhe në SNP, mund të kërkojë ndërtimin e rrugëve apo shtigjeve bujqësore si dhe pak infrastrukturë sikurse stallat apo kasollet.</p> <p>Veprimi C2 “Mbështetje për Qeverinë Kombëtare në fillimin e procesit për njohjen e Dragashit si një rezervuat zyrtar të biosferë nën UNESCO-n” do të ketë një ndikim pozitiv në peizazh si dhe në mbrojtjen e tij.</p>	<p>Të gjitha aktivitetet në PNSH duhet të miratohen nga Drejtorati i Parkut Nacional dhe të jenë në harmoni me planin hapësinor dhe planin e menaxhimit për PNSH. Për më shumë udhëzime duhet konsultuar udhëzuesin për bujqësi (referojuni Figurës 13).</p> <p>Për me tepër duhet konsultuar udhëzuesi për bujqësi (shih Figura 13).</p> <p>Ndryshimet në kultivim jashtë SNP duhet gjithnjë të marrin në konsideratë reduktimin e erozionit (tarracat, gardhet etj.) dhe mbrojtjen e diversitetit të strukturave sikurse gardheve, lisave etj.</p>
Popullata dhe shëndeti	+	Veprimet e përshkruara në strategji nuk kanë ndikim negativ mbi popullatën dhe shëndetin.	<p>Në përgjithësi të gjitha veprimet nën strategjinë për bujqësi janë të drejtuara drejtë përmirësimit të mirëqenies së popullatës.</p> <p>Të gjitha veprimet e ndërlidhura me trajnimet profesionale duhet të përfshijnë njësi që merren me çështjet e bujqësisë së qëndrueshme dhe të efikasitetin të burimeve në prodhim dhe përpunim.</p>
Të mirat materiale	+	Veprimet në shumicën e herëve kanë rekomanduar fokus në tokën private.	<p>Të gjitha aktivitetet në PNSH duhet të miratohen</p>

Të mirat e mbrojtura	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Përfundimet dhe rekomandimet
			<p>nga Drejtorati i Parkut Nacional dhe të jenë në harmoni me planin hapësinor dhe planin e menaxhimit për PNSH. Për më shumë udhëzime duhet konsultuar udhëzuesin për bujqësi (referojuni Figurës 13).</p> <p>Për me tepër duhet konsultuar udhëzuesi për bujqësi (shih Figura 13).</p> <p>Ndryshimet në kultivim jashtë SNP duhet gjithnjë të marrin në konsideratë reduktimin e erozionit (tarracat, gardhet etj.) dhe mbrojtjen e diversitetit të strukturave sikurse gardheve, lisave etj.</p>
Heritage	+	Veprimet e përshkruara në strategji nuk kanë ndikim negativ në trashëgimi.	n/a
Interrelationships			
Summary:			<p>Strategjia për bujqësi nuk imponon ndonjë kërcënim të drejtpërdrejtë apo ndikim në ambient. Veprimet e veçanta sikurse shtimi i përpunimit të ushqimit do të kërkojë zbatimin e VMN, veprimet tjera sikurse themelimi i menaxhimit të kullosave do të kërkojë bashkëpunim dhe koordinim të ngushtë me Drejtorinë e Parkut Kombëtar; çdo zgjerim i kultivimeve të veçanta sikurse bimëve mjekësore, frutave apo boronicave duhet të marrin në konsideratë mbrojtjen nga erozioni dhe diversitetin struktural të peizazhit. Komuna duhet të promovoj dhe mbështesë implementimin e veprimeve në tokën private..</p>

Konzervimi i Biodiversitetit dhe Menaxhimi i Shfrytëzimit të Qëndrueshëm të Tokave – Dragash
Plani Zhvillimor Komunal - 2012
Vlerësimi Strategjik Mjedisor

Empowered lives.
Resilient nations.

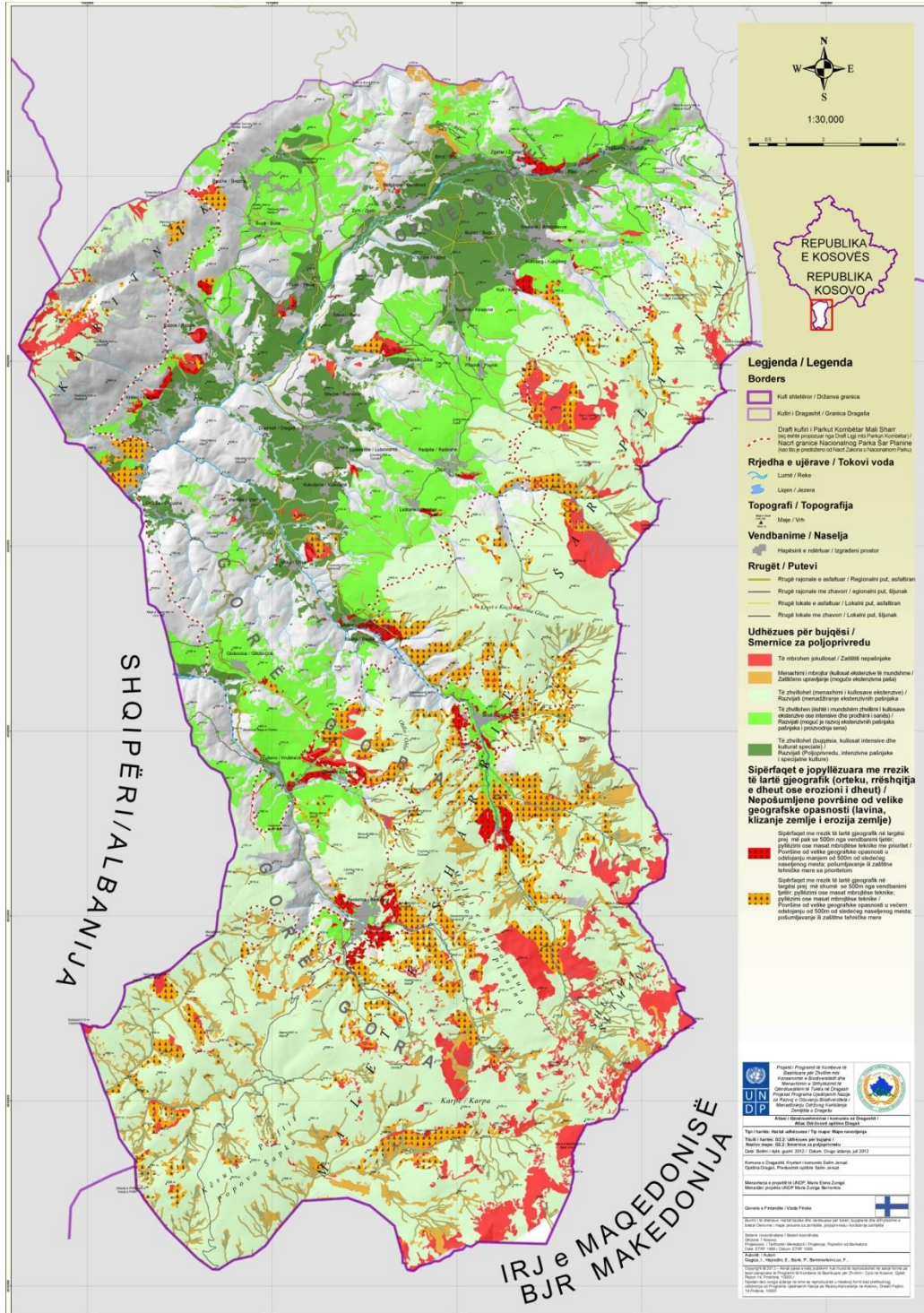

Figura 13: Udhëzuesi për Bujqësi (AZHQ harta G2.2)

6.2.10 Pylltaria

Strategjia për pylltarinë përfshin katër grupe të aktiviteteve nga të cilat një grup me nëntë aktivitete është drejtpërdrejt e lidhur me sktrukturën e pylltarisë, përderisa të tri grupet tjera kanë për synim strukturat administrative, informimin dhe trajnim e përgjithshëm.

I mbrojtur mirë	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Konkluzionet dhe rekomandimet
Dheu	+	Veprimet e planifikuara do kenë një efekt pozitiv për dheun, posaçërisht veprimet A3, A5 nëpërmjet erozionit të dheut dhe reduktimit të rreziqeve natyrore; veprimet A6, A7 nëpërmejt përmirësimit të menaxhimit dhe praktikave të vjeljes.	
Uji	+	Implementimi i veprimeve të planifikuara do ndikoj pozitivisht në burimet e ujit nëpërmjet pyllëzimit, praktikat e përmirësuara të menaxhimit dhe njohja e funksionit regjenerues të ujit për pyje sipas qasjes së certifikuar FSC.	
Ajri	+	Zgjerimi i hapësirave të pyllëzuara do të forcojë funksionin e regjenerimit të ajrit që kanë pyjet.	
Faktoret klimatik	+	Zgjerimi i hapësirave të pyllëzuara, ndërsa përmirësimi i menaxhimit do të forcoj funksionin e zvogëlimit të CO ₂ nga ana e pyjeve. Për më shumë, menaxhimi i përmirësuar, posaçërisht A2 që ka për qëllim ofrimin e opsioneve me të mira për vjeljen të drurit për ngrohje, kanë potencial që të rrisin e drurit vendor në balancimin primar të energjisë të Dragashit.	
Biodiversiteti	+	Përmirësimi i menaxhimit të pyjeve, posaçërisht të korijeve pylllore që kanë një potencial të lartë për biodiversitet, pyllëzimi me specie vendore dhe njohja e pyjeve me vlerë të madhe sipas skemës FSC dop të ketë një ndikim pozitiv në statusin e pasurive të biodiversitetit në ketë komunë.	
Peisazhi	+	Përmirësimi i menaxhimit të korijeve pylllore do të ndihmojë në ruajtjen e	

		këtij lloji tradicional të menaxhimit nga rënia e mëtejme e po ashtu do të ndihmoj në ruajtjen e strukturave tipike të peisazhit në këtë regjion. Pyllëzimi në zona të zgjedhura do të pasuroj peisazhin posaçërisht zonat me hapësira shumë vogla të strukturave pyjore.	
Pasuritë materiale	+	Veprimet e rekomanduara duhet implementuar gjithashtu edhe në pyjet me pronësi private.	Komuna duhet të promovojnë dhe mbështesin implementimin e veprimeve në pyjet private.
Trashëgimia	+	Përmirësimi i menaxhimit të korijsive pyllore do të ndihmojë në ruajtjen e këtij lloji tradicional të menaxhimit nga rënia e mëtejme e po ashtu do të ndihmoj në ruajtjen e strukturave tipike të peisazhit në këtë regjion.	
Marrëdhëniet e ndërsjella		Veprimet që kanë për synim përmirësimin e strukturës administrative, forcimin e vetëdijesimit të përgjithshëm që ndërlidhet me një pylltari të qëndrueshme si dhe ofrimi i programeve të trajnimeve specifike do të mbështes veprimet që kanë për synim përmirësimin e strukturës pyjore dhe sigurimin e qëndrueshmërisë afatgjatë të kësaj strategjie.	
Përmbledhje:		Strategjia për pylltari nuk i imponon asnjë kërcenim apo ndikim të drejtpërdrejtë në ambient. Plani i veprimit të përgjithshëm është u drejtuar që të përmirësoj strukturën dhe funksionet ambientaliste të pyjeve në Dragash. Të gjitha veprimet duhet të jenë veprime të impelentuara në bashkëpunim të ngushtë me AKP-në dhe Drejtoratin e Parkut Kombëtar për zonat që janë nën PNSH; duhet përfshirë komunitetet vendore në të gjitha veprimet siç kërkohet; duhet të ndiqen udhëzimet përkatëse nga SDA. Implementimi i veprimeve në pyjet private duhet të promovohet dhe mbështetet nga komuna.	

6.2.11 Energjia

I mbrojtur mirë	Para-vlerësimi	Vlerësimi	Konkluzionet dhe rekomandimet
Uji	+	Strategjia promovon fuqimisht instalimin e SHPPs në Dragash. Çfarëdo instalimi i tillë rrit rrezikun e ndikimit negativ në shtratin natyral të ujit, duke ndikuar në sasinë, diversitetin e habitatit si dhe cilësinë e atij uji.	Zbatimi i një EIA gjithëpërfshirëse kërkohet për secilin projekt SHPP. Do të ishte e udhës që të arihet një marrëveshje mbi shkallën rrjedhjes minimale të kërkuar në secilin prej lumejeve që

		<p>përbën potencial për hidroenergji. Përpos kësaj, do të duhej promovuar çfarëdo opioni tjetër që redukton ndikimin në rrjedhën e ujit p.sh teknologjive që mbështesin vazhdimin e rrymës së ujit dhe minimizimn e ndikimit të turbinave në faunën ujore.</p> <p>Ndikimet në ambient të shkaktuara nga projektet e tanishme të planifikaua të hidroenergjisë, p.sh. Hydrocentarli në Zhur dhe 6 SHPPs përgjatë lumit Brod dhe Restelica nuk janë temë e këtij vlerësimi.</p>
Ajri	<p>+ Strategjia e energjisë promovon masat e efijences energjetike për ndërtesa dhe instalime të sistemeve solare dhe termike nëpër ndërtesa. Që të dy këto aktivitete do të shpien në reduktimin e qymyrit, drurit apo plehut për qëllim të ngrohjes dhe kështu do të ndihmoj në reduktimin e ndotjes së ambientit nga emetimet e pajisjeve për ngrohje.</p>	<p>Komuna do të duhej të ndjek fuqimisht implementimin e masave të efijences dhe instalimin e pajisjeve solare dhe termike ndërtesa publike dhe njëkohësisht do të duhej të promovoj, mbështes ndërmarrjen e masave të tilla në ndërtesa private.</p>
Faktorët klimatik	<p>+ Strategjia e energjisë promovon strategjinë e masave për një energji efijente për ndërtesa, shtimin e përdorimit të burimeve RE dhe instalimin e sistemeve solare dhe termike në ndërtesa; të gjitha këto masa ndihmojnë në reduktimin e emitimit GHG</p>	
Biodiversiteti	<p>+ Shih ndikimet në ujë.</p> <p>Studimi i UNDP-së ka identifikuar praninë e pakurrizorëve të rrallë dh të çmueshëm në lumin Brod; ka gjasa që situatë e njëjtë të jetë edhe në lumej dhe përrojë të tjerë bjeshkët e Sharrit.</p>	<p>Është e këshillueshme që të kryhet një studim për faunën ujore në kontekst të vënies së standardeve për rrjedhën minimale në lumenj dhe përrojë.</p>
Peisazhi	<p>+ Veprimet e propozuara në vazhdim mund të kenë ndikim në peisazh:</p> <p>1) Instalimi i turbinave të erës pas një studimi potencial mbi energjinë e erës në zona të caktuara;</p>	<p>Për seclin projekt kërkohet zbatimi i një EIA gjithëpërfshirëse për secilin projekt.</p>

Popullata dhe shëndeti	<p>2) Instalimi i SHPPs</p> <p>+ Reduktimi i i përdorimit të drurit, qymyrit dhe plehut për qëllime të ngrohjes do të rezuktoj në përmirësimin e cilësisë së ajrit, po ashtu edhe përbrenda shtepive. Kjo do të rezultoj në zvogëlimin e problemeve shëndetsore të shkaktuara nga ndotja e ajrit brenda shtëpisë nga grimca të imëta</p>	<p>Komuna do të duhej të ndiqte fuqimisht implementimin e masave efçente dhe instalimin e pajisjeve solare dhe termike në ndërtesa publike si dhe të promovoj, lehtësoj dhe përkrah ndërmarrjen e masave të tilla edhe në ndërtesa private.</p>
Trashëgimia	<p>+ Instalimet e paplanifikuara dhe të pakontrolluara të pajisjeve solare, termike apo atyre PV mbi kulme kanë potencial që të ndikojnë negativisht mbi tërësinë e trashëgimisë kulturore.</p>	<p>Instalimi i pajisjeve mbi kulme do të duhej rregulluar nga ndonjë akt nënligjor i komunës në mënyrë që të mbrohet trashëgimia dhe tërësinë kulturore.</p>
Marrëdhëniet e ndërsjella	<p>Të gjithë veprimet e kësaj strategjie mbështesin në mënyrë të drejtëpërdrejtë apo të jo drejtëpërdrejtë reduktimin e ndikimeve ambientale që shkaktohen nga përdorimi i llojeve të ndryshme të energjisë. Posaçërisht msasat potilitke dhe ato për ngritjen e kapaciteteve do të mbështesë përfundimet e drejtëpërdrejta që ndërlihen me cilësinë e ambientit.</p>	
Përmbledhje:	<p>Në tërësi implementimi i strategjisë së energjisë do të reduktoj ndikimet ambientale në gjenerimin dhe konsumimin e energjisë në Dragash. Ekziston një potencial i shquar për përmirësimin e cilësisë së ajrit brenda shtëpisë dhe jashtë saj duke reduktuar ndikimet shëndetsore përmes masave EE dhe rritjes së përdorimit të energjisë solare dhe termike.</p> <p>Në veçanti, instalimi i kapaciteteve të gjenerimit RE (SHPP, turbinave të erës) kërkon zbatim të qëndrueshëm të EIA. Këshillohet komuna që në bashkëpunim me autoritetet kompetente kombetare të promovoj zbatimin e standardeve p.sh. për shkallën minimale të rrjedhës në lumenj si dhe të inventarizimit të faunës ujore në ujërat e bjeshkëve të Sharrit.</p> <p>Këshillohet komuna që të përpiloj akte lokale nënligjore apo rregullore të ngjashme për instalimin e pajisjeve mbi kulme dhe mbrojtjen e trashëgimisë kulturore.</p>	

6.2.12 Ujësjellësi dhe kanalizimi

I mbrojtur mirë	Para vlerësimi	Vlerësimi	Konkluzionet dhe rekomandimet
-----------------	----------------	-----------	-------------------------------

Konzervimi I Biodiversitetit dhe Menaxhimi i Shfrytëzimit të Qëndrueshëm të Tokave – Dragash
Plani Zhvillimor Komunal - 2012
Vlerësimi Strategjik Mjedisor

Empowered lives.
Resilient nations.

Dheul	+	Parashihet që me implementimin e MDP do të reduktohen ndotjet lokale të kufizuara të dheut nga derdhja e ujrave të zeza apo nga keqmenaxhimi i serbatorëve septik etj.	
Uji	+	Prashihet që me implemewntimin e MDP do të reduktohet mungesa e fabrikave për trajtimin e ujrave të zeza që ndotin shtratin të ujërave sipërfaqësor përmes derdhjes së pakontrolluar të ujrave të zeza. Përveq kësaj, reduktimi i humbjeve të ujit përmes menaxhimit më të mirë të rrjedhës do të zvogëloj ndikimet në shtratin e ujrave sipërfaqësor.	Menaxhimi dhe trajtimi i duhur i ujrave të zeza përben një nga problemet me urgjente në komunë, posaçërisht për pellgun e lumit Plava, për ekonominë lokale në zgjerim dhe zgjerimin e fshatrave.
Ajri	+	Ndotja lokale e ajrit (kundërmimi) e shkaktuar nga derdhja e pakontrolluar e ujrave të zeza mund të reduktohet duke implementuar masata e parapara.	
Biodiversiteti	+	Biodiversiteti në lumenj të ndotur ndikohet negativisht; trajtimi dhe menaxhimi i duhur i ujrave të zeza mund të rezultojë në rikrijimin e komuniteteve origjinale dhe krijimin e një begatie të specieve të rralla dhe të rëndësishme.	Duhet krijuar një monitotim të duhur të ndërtimit të sistemit në linjën bazë të krijuar nga UNDP-ja gjatë përpilimit të SDA.
Peisazhi	+	Ndikimet negative në peisazh nga derdhja e pakontrolluar e ujrave të zeza mund të reduktohen. Ndërtimi i ujësllësve, kanalizimeve dhe infrastrukturës për trajtimin e ujrave të zeza do të ketë ndikim në peisazh.	Kërkohet një EIA gjithëpërfshirëse për të gjithë ndërtimin, në secilin rast të zgjedhja e teknologjisë (të centralizuar kundrejtë asaj të decentralizuar) duhet bazuar në një vlerësim të duhur.
Popullata dhe shëndeti	+	Propozimi për zgjerimin e trajtimit për ujin e pijshëm do të reduktoj problemet me ndotjen mikrobiologjike dhe kimike të ujit të pijshëm në disa fshatra / rezervuare dhe kështu do të reduktoj rreziqet shëndetsore për popullatën lokale.	Krijimi i masave për mbrojtjen e ujit të pijshëm si shihet në udhëzuesin e SDA përveq tjerash do të ndihmoj në sigurimin e ujit të duhur për pije si dhe cilësinë e tij të vazhdueshme që ndikon në reduktimin e rreziqeve për popullatën lokale.
Marrëdhëniet e ndërsjella		Strategjia e ujrave ka marrëdhie të forta me strategjitë për mbrojtjen e natyrës (cilësia dhe sasia e ujrave sipërfaqësorec), rregullimet (infrastruktura, konsumimi i ujit, gjenerimi i ujrave të zeza, menaxhimi dhe trajtimi), ekonomia lokale (po ashtu), shëndeti (cilësia e ujit të	

Përmbledhje:	<p>pijës, sanitaria), shkollimi (efiçienca e burimeve, sanitaria), dhe turizmi (joshës i Dragashit).</p> <p>Strategjia e ujrave ka për qëllim të reduktoj ndikimin ambiental i furnizimit më ujë dhe derdhja e ujrave të zeza në Dragash. Ekziston një potencial i shquar për të përmirësuar cilësinë e rrjedhave të ujrave sipërfaqësor në shumë prej fshatrave. Menaxhimi dhe mirëmbajtja e përmirësuar e infrastrukturës së furnizimit do të reduktoj ndikimin në burimet natyrore të ujit. Menaxhimi dhe trajtimi i duhur i ujit të pijshëm do të reduktoj rreziqet shëndetsore për konsumatorët. Të gjitha masat e ndërtimit duhet të jenë të bazuara në një vlerësim gjithëpërfshirës të opsioneve teknologjike dhe në një EIA. Të gjitha masat janë futur në mbështetjen e ngritjes së kapaciteteve dhe vetëdijesimit për të siguruar strukturat e kërkuara për implementim.</p>
---------------------	---

6.2.13 Marrëdhëniet

Marrëdhëniet në mes të njëmbëdhjetë strategjive sektoriale mund të shkaktojnë efekt akumulativ, nëse disa syresh shkaktojnë efekte të njëjta dhe krijojnë një efekt negativ. Në vijim kemi një vlerësim të efekteve të pritura kumulative në të mirat e mbrojtura.

Dheu

Veprimet e strategjisë për vendbanim, rrugë dhe transport do të shkaktojnë mbylljen dhe rishpërndarjen e dheut, mirëpo për shkak të sipërfaqes së vogël ekzistuese të mbyllur prej 1%, nuk priten efekte thelbësore me akumulim. Komunikacioni i rritur përmes disa veprimeve të strategjive do të rrisë emetimin, i cili ndot dheun përreth. Për shkak të dendësisë së ulët të komunikacionit dhe numrit të vogël të rrugëve, nuk pritet ndonjë efekt thelbësor nga rritja e komunikacionit.

Uji

Veprimet e strategjisë për vendbanim, rrugë dhe transport do të shkaktojë mbylljen, e cila minimizon rigjenerimin e resurseve ujore, mirëpo për shkak të madhësisë së vogël të sipërfaqes së mbyllur prej 1%, nuk pritet akumulimi i efekteve thelbësore. Ndotja e ujit përmes rritjes së komunikacionit dhe prodhimit bujqësor nuk do të akumulohet në përmasa me efekt thelbësor, nëse përcillen udhëzimet kufizuese. Efekti në lumenj dhe në funksionet e tyre biotope të ruajtjes së natyrës, nëse respektohen rregulloret atëherë strategjitë për vendbanim, turizëm dhe trashëgimi kulturore nuk do të akumulohen në përmasa me efekt thelbësor. Për momentin nuk ka ndonjë rregullore të formuluar, andaj problemet ekzistuese janë më të mëdha se sa ato të pritura që do të dalin nga strategjitë. Efekti negativ i shkaktuar nga HCV duhet të vlerëson në kuadër të VNM – nuk pritet ndonjë efekt akumulativ përmes strategjive.

Ajri

Ndotja e ajrit lokal (kundërmimi) i shkaktuar nga disa veprimet të strategjive (të vendbanimit, rrugëve dhe transportit, bujqësisë) nuk do të akumulohet në përmasa me efekt thelbësor për shkak të shpërndarjes hapësinore dhe efekteve lokale.

Klima

Veprimet e strategjisë së vendbanimit, rrugëve dhe transportit do të shkaktojë mbyllje, me ndryshime në (mikro) klimë (në veçanti ngrohjen). Për shkak të madhësisë së vogël të sipërfaqes së mbyllur prej 1%, nuk priten efekte thelbësore të akumuluar.

Biodiversiteti

Veprimet e strategjisë për vendbanim, rrugë dhe transport do të shkatërrojnë florën dhe faunën. Nëse respektohen rregulloret e strategjisë, atëherë nuk do të ketë efekte thelbësore. Nuk ka efekte akumulative në biodiversitet nga strategjitë tjera sektoriale.

Relievi

Veprimet e strategjisë për vendbanim, rrugë dhe transport mund të kenë efekte negative në relievet karakteristike. Mirëpo, këto efekte nuk do të jenë thelbësore nëse respektohen udhëzimet e strategjive. Efektet akumulative përmes veprimet të strategjisë së energjisë duhet të vlerësohen në kuadër të VNM për çdo projekt.

Popullësia

Veprimet e strategjisë për vendbanim, rrugë dhe transport do të shkaktojnë emetime, zhurmë dhe bezdi. Mirëpo, këto efekte nuk do të jenë thelbësore nëse respektohen rregulloret e strategjive.

Aseti material

Nuk priten efekte akumulative.

Trashëgimia

Veprimet e strategjisë për vendbanimit, energji, rrugë dhe transport mund të kenë efekte negative për trashëgiminë kulturore. Mirëpo, këto efekte nuk do të jenë thelbësore nëse respektohen rregulloret e strategjive.

7 Masat e parapara për të parandaluar, reduktuar dhe sa më shumë që është e mundur, baraspeshimi i efekteve negative

Siç është shpalosur në kapitullin 1.1, përpilimi i PZHKsë ka qenë vazhdimisht për së afërmi i lidhur dhe i koordinuar me përpilimin e Atlasit për Zhvillim të Qëndrueshëm për Dragash. Kjo qasje ka siguruar evitimin e efekteve të mëdha negative të masave të cekura në PZHK mbi mjedisin.

Sipas natyrës, PZHK-ja përfshirë disa veprime të cilat kërkojnë ndërtim, si p.sh. të rrugëve, apo identifikimin e zonave për zgjerim të vendbanimit. Koncipimi i veprimeve të tilla është i bazuar në udhëzimet e dhëna nga AZHQ:

- Në rastin e vendbanimeve, një analizë e rezistencës hapësinore duke marrë parasysh çështjet e ruajtjes së natyrës, çështjet e bujqësisë, resurseve ujore, topografisë, etj – tashmë është bërë dhe është përdorur si bazë për analizë.
- Në rastin e strategjisë së rrugëve, një vlerësim preliminar, përfshirë aspektet ambientale, është bërë për projektet e propozuara.

Sidoqoftë, çdo projekt ndërtimi kërkon që një VNM projekt të sigurojë minimalizimin e efekteve në mjedi.

Po thuajse të gjitha strategjisë përfshijnë masa që kanë të bëjnë më mbështetjen e zbatimit, ndërtimin e kapaciteteve, ndërgjegjësimit dhe pjesëmarrjes. Një qasje e tillë holistike ndihmon që të sigurohet zbatimi i duhur dhe i qëndrueshëm.

Kjo qasje garanton minimizimin e efekteve të PZHK në mjedis.

8 Përmbledhje e arsyeve për përzgjedhjen e alternativave

PZHK përfshin një krahasim të skenarëve zhvillimor (Plani Zhvillimor Komunal për komunën e Dragashit, kapitulli 6, Skenarët). Një skenar trend (=vazhdimësi e trendeve të krijuara përgjatë viteve të shkuara pa ndonjë intervenim) dhe skenari i rastit më të mirë (aplikimi i mjeteve relevante për të përmbushur vizionin e formuluar) janë krahasuar.

Strategjitë e PZHK-së, ashtu siç janë formuluar, ofrojnë opsionet më të mira të mundshme për t'ju qasur skenarit të rastit më të mirë për komunën.

Nga perspektiva e mjedisit, zbatimi i PZHK-së (-qasja e skenarit të rastit më të mirë) do të përmirësonte dukshëm cilësinë e mjedisit në Dragash, krahasuar me situatën e tanishme.

9 Masat monitoruese

Për të siguruar përmirësim të vazhdueshëm të cilësisë së mjedisit në Dragash, masat e cekura në vijim monitoruese duhet të ndërmerren:

- 1) Vazhdimi i monitorimit – të krijuar nga UNDP-ja – të cilësisë së ujit, përfshirë monitorimin e pakurrizorëve ujor;
- 2) Krijimi i një monitorimi të biodiversitetit (në veçanti në PKSH në bashkëpunim me Drejtoratin e Parkut Kombëtar) dhe sendërtimi i dhënave bazike të krijuara nga UNDP-ja dhe nga OJQ-të kombëtare, si dhe nga ekspertët (bimët, zogjtë, fluturat, pakurrizorët ujor).
- 3) Monitorimi i arritjes në planet e menaxhimit dhe kriteret certifikuese pyjore të KKP-së .
- 4) Monitorimi i cilësisë së ujit të pijes në rezervoaret në bazë të të dhënave të gjeneruara në vitin 2012 nga Agjencia Shëndetësore Kosovare.
- 5) Monitorimi i mbledhjes së mbeturinave dhe asgjësimi i deponive me mbeturina të egra në gjithë komunën.

10 Përmbledhje jo-teknike

Përpilimi i Planit Zhvillimor Komunal për komunën e Dragashit 2012-2022 ka qenë vazhdimisht për së afërmi i lidhur dhe i koordinuar me përpilimin e Atlasit për Zhvillim të Qëndrueshëm të Dragashit. Kjo qasje ka siguruar evitimin, gjegjësit minimizimin e efekteve negative në mjedis përmes masave të cekura në PZHK. Efekti mjedisor i masave të propozuara tashmë është vlerësuar përgjatë përpilimit të PZHK dhe opsionet të cilat shkaktojnë efektet më relevante mjedisore janë hequr nga planet e veprimit (p.sh. në rastin e rrugëve). Në përgjithësi, strategjitë dhe veprimet e ngërthyera në PZHK janë të orientuara drejt përmirësimit të cilësisë së përgjithshme të mjedisit në komunë dhe drejt evitimit të efekteve apo kanosjeve të mëdha. Kjo bëhet e qartë kur të krahasohen të dy skenarët e cekura në PZHK: skenari i trendit tregon vazhdim të statusit aktual, gjë e cila mund të rezultojë në degradim të mjedisit, përderisa skenari i rastit më të mirë, i cili është edhe cak i PZHK, do të rezultojë në përmirësimin e cilësisë së mjedisit.

PZHK përbëhet nga një kornizë zhvillimore mjedisore dhe njëmbëdhjetë strategji sektoriale:

Korniza zhvillimore hapësinore përshkruan principet për zhvillim funksional të vendbanimeve (komuna e Dragashit si qendër komunale, vendbanimet që funksionojnë si nën-qendra, fshatrave, dhe fshatrave me opsionet të kufizuara të zhvillimit – të ashtuquajtura fshatra të largëta). Pastaj përshkruan funksionet që do të performohen, p.sh. përkitazi me zhvillimin ekonomik, zhvillimin e turizmit, dhe kornizën zhvillimore për rrugë dhe shfrytëzimin e tokës.

Njëmbëdhjetë strategjitë sektoriale zhvillimore përshkruajnë veprimet që do të ndërmerren për zbatimin e PZHK. Strategjitë sektoriale dhe grupet e veprimeve janë të dhëna në tabelën 16.

Tabela 16: Vështrim i strategjive dhe grupeve relevante të veprimeve

Strategjia	Grupe veprimesh
Sektoriale	
Ruajtja e natyrës	<ul style="list-style-type: none"> A) Krijimi i ruajtjes së natyrës në zhvillimin komunal B) Zgjerimi i planifikuar i Parkut Kombëtar të Malit Shar C) Hapësira tjera të mbrojtura dhe plane të menaxhimit D) Zhvillimi i turizmit të qëndrueshëm – turizmit rural E) Programe special: gjuetia, peshkimi, tjera F) Plane, masa dhe zbatimi i rregulloreve për produkte pyjore jo-drunore (mbledhja e kërpudhave dhe e herbave) G) Mbështetja dhe fasilitimi i masave për pyje H) Parandalimi dhe kontrolli i ndotjes
Vendbanimet	<ul style="list-style-type: none"> A) Vazhdimi me planifikim urban: B) Krijimi i i përgjegjësive dhe producuarave për aplikim për leje ndërtimi sipas ligjeve ekzistuese C) Krijimi i vendeve për vendbanime komerciale / industriale D) Zhvillimi i hapësirave banuese

Strategjia	Grupe veprimesh
Sektoriale	
Ekonomia lokale	<ul style="list-style-type: none"> E) Rritja e qendrave të fshatrave F) Trashëgimia kulturore G) Ruajtja e gjelbërimit; përmirësimi i gjelbërimit në fshatra H) Programi për zvogëlimin e rrezikut për zona të rrezikshme banimi A) Krijimi i një qeverisje të shëndoshë të sistemit ekonomik B) Përmirësimi i performancës ekonomike dhe i konkurrencës C) Krijimi i sistemit për ofrimin e shërbimeve gjithëpërfshirëse D) Realizimi i dizajnit, zbatimit dhe gjetja e fondeve për projekte prioriteti infrastrukture E) Realizimi dhe zbatimi i një marketingu territorial efektiv
Rrugët dhe transporti	<ul style="list-style-type: none"> A) Rrjeti i rrugëve lokale B) Rrjeti i rrugëve regjionale C) Lidhjet ndërkufitare D) Rrjeti i rrugëve bujqësore E) Mirëmbajtja F) Transporti publik
Shëndeti	<ul style="list-style-type: none"> A) Përshtatja e shpërndarjes hapësinore të njësive mjekësore B) Rritja e numrit të stafit C) Përmirësimi i performancës së stafit mjekësor D) Përmirësimi i infrastrukturës E) Shërbimet shëndetësore shtesë F) Mbrojtja civile
Shkollimi	<ul style="list-style-type: none"> A) Sistemi paralel i shkollave (serbe) B) Shkollimi i mesëm C) Mësimnxënia e përzgjatshme D) Optimalizimi i shkollimit fillor E) Procesi edukativ F) Përmirësimi i infrastrukturës dhe kushtet e mëtutjeshme G) Zhvillimi i fushave të reja
Turizmi dhe trashëgimia kulturore	<ul style="list-style-type: none"> A) Mbështetja e zhvillimit të turizmit / stimulimi i potencialit turistik B) Eksplorimi i disa fushave (të reja) të turizmit C) Zhvillimi i qendrave turistike në Dragash D) Rritja e sistemit të shtigjeve për ecje E) Bashkëpunimi në mes të turizmit dhe trashëgimisë kulturore dhe kombëtare F) Ngritja e vetëdijes mbi trashëgiminë kulturore G) Mirëmbajtja e trashëgimisë kulturore H) Kryerja e hulumtimeve të trashëgimisë kulturore
Bujqësia	<ul style="list-style-type: none"> A) Përmirësimi i performancës ekonomike dhe konkurrencës të zinxhirit të vlera me fokus në: B) Zhvillimin e përbashkët me Ministrinë e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZHR) dhe Drejtoratit të Parkut Kombëtar (MMPH) si në vijim: C) Elaborimin e strategjive të nivelit të lartë për të rritur dhe përmirësuar integrimin e produkteve lokale
Pylltaria	<ul style="list-style-type: none"> A) Përmirësimin e strukturës së pyjeve B) Përmirësimin e strukturave administrative C) Rritja e vetëdijes

Strategjia	Grupe veprimesh
Sektoriale	
Energjia	<p>D) Programet trajnuese</p> <p>A) Integrimi i komunës në strategjinë e Kosovës për energji</p> <p>B) Mbështetja e privatizimit të gjenerimit të rrymës nën 10 MW (hidrocentrale dhe erë) në bashkëpunim me zyrën rregullative të energjisë</p> <p>C) Analizë e ofertës/kërkesës dhe kapacitete gjeneruese shtesë për komunën e Dragashit</p> <p>D) Plani komunal për aplikacionet termike diellore.</p> <p>E) Plani Komunal për Efikasitet të Energjisë dhe strategjia për menaxhimin e kërkesës</p>
Furnizimet me ujë dhe sanitarja	<p>A) Përmirësimi i ujit dhe sistemit për mbeturina të ujit</p> <p>B) Informim dhe trajnim</p> <p>C) Përmirësimi i planifikimit</p>

- Relevanca mjedisore strategjike e Kornizës Zhvillimore Hapësinore dhe e strategjive sektoriale është vlerësuar me Vlerësimin Mjedisor Strategjik.
- Korniza Zhvillimore Hapësinore ofron një strukturë të qartë zhvillimore për territorin e komunës, e cila bazohet në udhëzimet e dhëna nga Atlasi për Zhvillim të Qëndrueshëm. Duke e zbatuar këtë qasje, korniza zhvillimore hapësinore merr parasysh kufizimet mjedisore dhe kërkesat për definimin e zhvillimit të mëtutjeshëm hapësinor të Komunës.
- Të gjitha strategjitë sektoriale të përfshira në PZHK-ë janë të bazuara në AZHQ, andaj edhe mundësia e efekteve të strategjive në mjedis tashmë është minimizuar përgjatë formulimit. Në vijim janë të përmbledhura aspektet specifike mjedisore të strategjive:
- **Strategjia për ruajtjen e natyrës** synon rritjen e nivelit të përgjithshëm të ruajtjes së natyrës së komunës me theks të veçantë në rritjen e vetëdijes mbi çështjet mjedisore. Kjo strategji nuk ka efekte negative.
- **Strategjia e vendbanimit** përfshin zona specifike zhvillimore për çdo vendbanim në kuadër të komunës. Identifikimi i këtyre zonave zhvillimore është i bazuar në të ashtuquajturën analizë për rezistencë hapësinore. Kjo analizë merr parasysh aspektet mjedisore si biodiversitetin, dheun dhe rreziqet e erozionit, rreziqet mjedisore si dhe shfrytëzimin aktual të tokës. Analiza është e orientuar drejt identifikimit të hapësirave për zhvillim me më së pak rrezik për mjedisin. Bazuar në këtë qasje, efektet negative që mund t'i shkaktohen mjedisit janë minimizuar nëse respektohet rrugët e propozuara zhvillimore.
- **Strategjia për zhvillim ekonomik lokal** nuk paraqet ndonjë kërcënim apo efekte në mjedisin.
- **Strategjia për rrugë dhe transport** sipas natyrës së saj paraqet disa kërcënime dhe efekte në mjedisin:

- Avansimi i rrugëve ekzistuese do të shpie në efekte të vogla apo në asnjë efekt për mjedisin regjional, mirëpo akoma kërkohen Vlerësimet e Ndikimit në Mjedis. Avansimi i rrugëve me zhavorr do të rezultojë në rritje të dukshme të komunikacionit, dhe rrjedhimisht do të rezultojë në rritje të emetimit dhe të zhurmës.
- Ndërtimi i rrugëve krejtësisht të reja do të shqetësojë vendet të cilat akoma nuk janë prekur nga komunikacioni. Përveç se do të konsumohet toka dhe do të rritet rreziku i erozionit në vendet e pjerrëta, duhet të vlerësohen emetimi, zhurma dhe bezdia e shkaktuar po ashtu edhe nga struktura përcjellëse buzë rrugës.
- Vëmendje posaçme çdo herë duhet t'i kushtohet prishjes së korridoreve të migrimit të gjitarëve të mëdhenj. Krahas kësaj, kalimet rrugore të zonës 2 të PKSH-së nënkupton se dispozita të caktuara të planit hapësinor dhe planit të menaxhimit të PKSH duhet të merren parasysh.

Të gjitha veprimet në **Strategjinë Shëndetësore** do të kenë efekt pozitiv në çdo aspekt të mjedisit.

Strategjia e edukimit është e orientuar për të rritur nivelin e edukimit në radhët e popullatës. Rritja e vetëdijes për çështje mjedisore do të prodhojë efekte pozitive. Nuk priten efekte negative.

Strategjia turistike dhe zhvillimi turistik mund të kenë potencialin për të nxitur përmirësimin e infrastrukturës. Në anën tjetër, komunikacioni dhe shuma e gjenerimit të mbeturinave dhe mbeturinave uxor mund të rriten me zhvillimin turistik. Zhvillimi turistik është planifikuar të bëhet në formë të turizmit të bazuar në natyrë, ku përfshihet marrja në detaje parasysh e çështjeve mjedisore dhe minimizimit të efekteve në mjedis. Realizimi i projekteve të turizmit në PKSH duhet të jetë në linjë me planin hapësinor dhe me planin e menaxhimit të parkut kombëtar, dhe një VNM duhet të bëhet sidoqoftë. Vëmendje e posaçme duhet t'i kushtohet prishjes së habitateve të kafshëve dhe rutave migruese përgjatë dimrit.

Strategjia për bujqësi nuk paraqet ndonjë kërcënim të drejtpërdrejtë apo efekte në mjedis. Veprimet specifike si rritja e procedimit të ushqimit kërkon bërjen e VNM, ndërkaq veprimet tjera si krijimi i menaxhimit të kullosave kërkon bashkëpunim dhe koordinim të afërt me Drejtoratin e Parkut Kombëtar, çdo zgjerim i kulturave të veçanta, si bimët mjekësore, frutat apo qershitë duhet të kenë parasysh mbrojtjen nga erozioni dhe të kenë parasysh shumëllojshmërinë strukturore të relievit. Komuna duhet të promovojë dhe mbështes zbatimin e veprimeve në tokat private.

Strategjia pyjore nuk paraqet ndonjë kërcënim direkt apo ndikime në mjedis. Plani i përgjithshëm i veprimit është i orientuar drejt përmirësimit të strukturës së funksioneve mjedisore të pyjeve në Dragash. Të gjitha veprimet duhet të zbatohen në bashkëpunim të ngushtë me APK-në dhe Drejtoratin për Park Kombëtar për fushat në kuadër të PKZH; në të gjitha veprimet ashtu siç kërkohet duhet të përfshihen komunitetet lokale dhe udhëzimet përkatëse nga Atlasi për Zhvillim të Qëndrueshëm. Zbatimi i veprimeve në pyjet private duhet të promovohet dhe mbështetet nga komuna.

Sidoqoftë, zbatimi i **strategjisë së energjisë** do të zvogëlojë ndikimet mjedisore të gjenerimit dhe konsumit të energjisë Dragash. Ka potencial enorm për të përmirësuar cilësinë e ajrit, si jashtë, ashtu

dhe brenda dhe të zvogëlohet efektet në shëndet përmes masave EE dhe rritjes së shfrytëzimit të energjisë diellore termike. Në veçanti instalimi i kapaciteteve për gjenerimin e energjisë së ripërtërishme (Hidro-central e vogël, turbina ere) kërkon zbatim konsistent të VNM-së. Këshillohet që komuna, në bashkëpunim me autoritetet kombëtare kompetente të promovojë krijimin e standardeve, p.sh. për normë minimale të rrjedhës në lumenj dhe inventarët në faunën ujore në lumenjtë e Malit Sharr. Këshillohet që komuna të krijojë një akt-nënligjor lokal apo rregullore të ngjashme për instalimin e mjeteve në kulm dhe për mbrojtjen e trashëgimisë kulturore.

Strategjia e ujit është e orientuar në zvogëlimin e efekteve të furnizimit me ujë të të shkarkimit të mbeturinave ujore në Dragash. Ka potencial jashtëzakonisht të madh për të përmirësuar cilësinë e sipërfaqeve ujore shumë të ndotur në rrjedhën e poshtme të shumicës së fshatrave. Menaxhimi i përmirësuar dhe mirëmbajtja e infrastrukturës furnizuese do të zvogëlonte efektet në resurset natyrore ujore. Menaxhimi dhe trajtimi i mirëfilltë i ujit të pijshëm do të zvogëlonte rrezikun për shëndetin e konsumuesve. Të gjitha masat ndërtimore duhet të bazohen në një vlerësim gjithëpërfshirës të opsioneve teknologjike dhe një VNM. Të gjitha masat janë të mishëruara në mbështetje të ndërtimit të kapaciteteve dhe ngritjes së vetëdijes për të siguruar strukturat e kërkuara implementuese.

Marrëdhëniet në mes të strategjive sektoriale mund të shkaktojnë efekt akumulativ, nëse disa syresh shkaktojnë efekte të njëjta dhe krijojnë një efekt negativ. Asnjë efekt relevant kumulativ nuk është mundur të identifikohet nëse zbatimi i PZHK-së respekton udhëzimet e dhëna.

Për të siguruar përmirësim të vazhdueshëm të cilësisë së mjedisit në Dragash, atëherë duhet të bëhet monitorimi i cilësisë së ujit, i biodiversitetit, arritjes së planeve për menaxhimin e pyjeve dhe Këshillit për Kujdes të Pyjeve, të cilësisë së ujit të pijshëm, të mbledhjes së mbeturinave dhe largimit të deponive të mbeturinave të egra.

11 Literatura

- Bank, P., F. Bemmerlein-Lux, I. Gagica, E. Hajredini (2012): Atlasi i Zhvillimit të Qëndrueshëm; Kornizë për një zhvillim gjithëpërfshirës dhe të balancuar rural për komunën e Dragashit – Kosovë, Vëllimet I – V
- Mustafa B. (2011): Profilet ekologjike të llojeve/asociacioneve të bimëve dhe hartat e distribuimit të komuniteteve specifike të bimëve dhe tipet e interesit të habitateve në komunën e Dragashit. UNDP Raport, 21 faqe dhe Shtojca
- Mustafa B. dhe H. Ibrahim (2009): Vlerësimi i kushteve të biodiversitetit në komunën e Dragashit dhe rekomandimet për mbrojtjen ligjore – UNDP raport, dhjetor
- Mustafa B. et al. (2009): Menaxhimi i Qëndrueshëm i Pyjeve të BE – Identifikimi preliminar i vendeve Natura 2000 në Kosovë
- Voit, M., C. Whitacker dhe M.E. Zuniga Barrientos (2012): Plani Zhvillimor Komunal për komunën e Dragashit 2012 – 2022, pjesa I ;
- Voit, M., D. Rossner dhe M.E. Zuniga Barrientos (2012): Plani Zhvillimor Komunal për komunën e Dragashit 2012 – 2022, pjesa II;

12 Shkurtesat

EE	Efiçencë e Energjisë
VNM	Vlerësimi i Ndikimit Mjedisor
BE	Bashkimi Evropian
KKP	Këshilli për Kujdestari Pyjore
FPD	Fruta, Perime dhe Drithëra
IRJM	Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë
UNKN (IUCN)	Unioni Ndërkombëtar për Konservim të Natyrës
APK	Agjencia Pyjore e Kosovës
MBPZHR	Ministria e Bujqësisë, Pyltarisë dhe Zhvillimit Rural
PZhK	Plani Zhvillimor Komunal
MMPH	Ministria e Mjedisti dhe Planifikimit Hapësinor
ER	Energjia e Ripërtëritshme
TER	Teknologjia e Energjisë së Ripërtëritshme
AZhQ	Atlasi i Zhvillimit të Qëndrueshëm
VSM	Vlerësimi Strategjik i Mjedisit
HCV	Hidrocentral i Vogël
NVM	Ndërmarrje të Vogla dhe të Mesme
PKSh	Parku Kombëtar Sharri
ZPM	Zonë e Posaçme e Mbrojtur
SDT	Sistemi Diellor Termal
PZhu	Plani i Zhvillimit Urban
PRU	Plani Rregullues Urban